

DOM *in* SVET

LEPOSLOVJU - ZNANSTVU

LJUBLJANA

Leto XVIII. 1905 Štev. 6.

VSEBINA.

	Stran
Lea Fatur: V burji in strasti. Povest. (Dalje)	321
Anton Medved: Večna luč	328
Fr. S. Finžgar: Srečala sta se . . . Vsakdanja povest brez konca. (Dalje)	332
Dr. Anton Medved: Enej Silvij — Pij II. K 500-letnici njegovega rojstva . .	337
Anton Medved: Kar svetega je tvoji duši	347
Anton Medved: Čemu ti talizman!	347
Ivan Lah: Ljudje s povestmi. Vaška slika	348
Dr. Jožef Gruden: „Mirabilia mundi.“ Potovanja frančiškanskega misijonarja v srednjem veku	354
J. Z.: Idrijsko rudniško gledišče. V spomin našemu najstarej- šemu gledišču	359
Adolf Robida: Henrik Ibsen. Slovstvena študija. (Dalje)	362
Zvonimir: Pridi!	366
Marijan: Romančica	366
J. K.: Rodbinski priimki na Slovenskem. Napravljeni iz kra- jevskih imen. (Dalje)	367
Književnost	369
To in ono	377
Šah in skrivalnica na ovitku.	

SLIKE.

Tolažnica v zadnjem boju. Josip Vrbanija. — Pitagorovi učenci občudujejo solnčni zahod. A. Bronnikov. — Stolnica sv. Justa v Trstu. — Denar s sliko papeža Pija II. — Tržaški škof dr. Nagl. — Brat Odorik Matiuzzi. — Potovanja brata Odorika Matiuzzija (1318—1330.) — Idrijsko rudniško gledišče. — General Cončev. — Grški kralj Jurij. — Shod slovanskih časnikaev v Opatiji l. 1905. — Brodovje admirala Nebogatova. — Rusko taborišče. — Spomenik carja Aleksandra II. Osvoboditelja za Sofijo. — Goethe-Schillerjev spomenik v Weimaru. — Jules Verne. — General Kazbek. — Nemška prosveta.

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: **„Marijanišče“**. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2.5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v „Marijanišču“

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

POVEST.

(DALJE.)

VII.

Krasna si, Ljubljana bela,
kakor deva razcvetela,
polna mika, polna čara . . .

eselo so doneli zvonovi. Po trgu se je vse gnetlo praznično oblečenih ljudi. Razgovarjaje se, so stali v gručah možki — mimo njih so zazvenčale sablje — zažvenketale ostroge. Zibala so se nališpana dekleta, hitele gospodinje s svojim nakupilom.

Med hitečimi je bila tudi Katra. Sicer zgovorna, je komaj odzdravljala številnim svojim znankam; godrnjala je nad gnečo in vlekla zasopla težko naloženi koš.

Nestrpno so jo čakali dijaki; ura se je pomikala na osem. Hitro jih je odpravila k maši, urno pospravila in pristavila ogromen lonec na švedrasto železno ognjišče. Vrnili so se dijaki, odkazala jim je predjužnik, ukazala se jim učiti in vršila dalje važna svoja opravila.

Včasih je vzdignila svoj močni glas in reka raznih priimkov se je zlila na fante, katerih glasno, iz sobe prihajajoče vpitje je pričalo jasno, da se ne obnašajo kot krotki, dobri dijaki.

Hitela je Katra, uznojila se je — no — ko se je bližal poldan, je dozorel sad nje-nega truda: Miza je bila pogrnjena, kupice so čakale sramežljivo v omari, lonci so stali skromno na robu ognjišča . . . In slišalo se je na stopnicah ropotanje težkih, z žebli nabitih kmetiških čevljev, desetero različnih glasov je klicalo nakrat:

„Oj Katra, kje si?“

Ta si je privezala urno bel predpasnik, odprla vrata in pozdravljala prihajajoče:

„No, romarice, kje so odpustki?“

Odgovarjale so ji vse enoglasno, vsaka je hotela govoriti — mnogo — in prva govoriti — zato so vzdignile druga čez drugo raznolike glasove — nastalo je vpitje, da so mislili prestrašeni sosedge: Turek se je utaboril pri Katri.

Prihiteli so fantje. Vinko, da pozdravi Luco in druge, manjša dva, da se nasmejeta kričečim kmeticam. Pa zgrabila je Katra omelo in zapodila zanikarneža . . . Nato je postavila veliko skledo na mizo in silila goste na stole. Obotavljale so se ženice in prisedale počasi. Vinko je privedel Luco, Rude je molil, sledilo je previdno zajemanje, siljenje in priznavanje, da je juha dobra. Katra je kimala: „Štirinajst dišav denem k mesu, mora biti; meso je od pitanega vola — kaj bodo tiste buše na kmetih.“

Žene so občudovale Katrino umetnost v kuhi, botra Krncova pa je potočila srebrn goldinar po mizi:

„Pošlji po en štefan, Katra, po juhici gre štirideset kapljic.“

Rude je skočil na noge, vzel štefan z omare in prašal že na stopnicah:

„Belega ali črnega?“

Ena je želela belega, druga črnega. Modri fant je prinesel rdečega in — manjkalo ga je pet prstov od roba.

„Si ga že zopet pokušal po potu!“ je godrnjala Katra in natakala kupice.

„Da bi bila Bogu všeč naša romarska pot!“ je napila Krncova in nagnile so kupice.

Katra je prinesla dvojno meso, dvojno prikuho. Žene so se branile:

„Celo svatbo ste nam pripravili, kdaj Vam vrnemo“ itd. To je kmetska etiketa; treba je siliti in braniti se. Luce ni bilo treba prositi; vožnja ji je pretresla želodček. Tem manj sta jedla Vinko in Hrvatinka. Vinko od veselja, ker je bila navzoča Luca, Hrvatinka od žalosti, da zapušča Luca tako vesela dobre reditelje. „Daj tujemu otroku srčno kri, ne boš žel hvaležnosti“, tako si je mislila in molčala, dočim so romarice glasno govorile o tem in onem in jim je Katra pravila o doslej nezaslišani draginji v Ljubljani — in dočim sta se pretepavala Fonze in Rude, razgreta od kupice vina.

Ženice so pa pregledovale stanovanje in se čudile lepoti posode v omari ter preprogam na tleh. Segle so celo pod pogrinjalo in otipale posteljnino:

„Oh, na migance ima vse, glej jo Katre, glej!“

Tako so vzklikale, rekle, da je tako lepo kakor v cerkvi, in pokukale tudi v sobo fantov.

„Le noter, prijateljica“, je zaklical Fonze, „tukaj se mi učimo, zakaj nima tele oslovske pameti...“ Razsrjene žene bi bile že pokazale hudobnemu fantu — pa klicala jih je že preoblečena Katra na izprehod. Poslala je manjša dva fanta k večernici, zavila si glavo v svileno omotačo, vse pozaklenila in odvedla žene v cerkev svetega Petra.

Vinko jih je spremljal. Saj ne bi hodil s tropo glasno govorečih žensk — vedel je dobro, da bode srečaval sošolce — da bode grmelo drugo jutro v šoli vprašanj — za smeha... Ali Luca je hodila zraven njega — njene črne oči so občudovale vse, njena rdeča usta se niso utrudila v vprašanjih.

Ponosno je stala pred njimi cerkev svetega Petra. Na krasnem pročelju se je zalesketala svetnikova podoba v mozaiku.

Katra je razlagala jezikajočim romaricam, kako se je trudil gospod župnik, da se je cerkev sv. Petra tako krasno prenovila, koliko škode je naredil drugi potres itd.

In naprej jih je vodila neutrudno govoreča Katra, čez leseni most na Poljane in na novo cesto pod Golovcem. Rdeče je žarelo tu v solncu na obširnem prostoru stoječe samotno poslopje — križ na strehi je pričal, da je to dom miru. Katra je privedla žene skozi tihi prijazni vhod — in objela jih je tihota ljube kapelice...

Skozi barvana stekla je prihajal le medlo solnčni žar — zlatil je lepo, malo nagnjeno glavo Kristusovo, lil čar življenja na blagi obraz, in sijale so oči v nebeški milobi...

Na drugi strani je kazala Žalostna Mati svoje od sedem mečev prebodeno srce: Prídite k meni vsi, ki ste potrti...

V belem blesku lilij je stal na edinem oltarju kip dobrega očeta vseh družin, vzora vseh mož, ljubko dete v beli srajčici mu je bilo v naročju in širilo ljubeznivo roke: Zatecite se k nama v borbah življenja...

Prazna, tiha je bila kapelica — pa zažvenkljalo je — po hodniku so zadoneli koraki — oddaljili se zopet — v kapelo je stopil prileten, uborno oblečen mož bolnega obraza — trudne hoje...

Odprla so se vrata zakristije — pater visoke postave, duhovitega obličja je stopal proti spovednici; njegove oči, polne milobe, so se nasmehnile Vinkotu, so premotile romarice in lile up in tolažbo v bolno dušo trudnega potnika...

Drobna roka se je doteknila Vinkove rame, žarne oči so ga vabile — odšle so že romarice, molče je stopal Vinko z Luco

za njimi. Katra se je ustavila pred vodomatom na Franc Jožefovem trgu, razlagala modro pomen „Mestnega doma“, „Zavoda sv. Marte“ in naštela, koliko brizgalnic in ognjegascev ima naša rezidenca. Nato je peljala svoje znanke čez novi most do frančiškanske cerkve, ki je bila ženicam posebno povšeči.

„Jejs, jejs, kaj bo šele v nebesih, ko je že v tej cerkvi tako lepo“, so zdihovale naše dobre Notranjke. Luca je stala ko okamenela sredi cerkve. Vedela ni, kaj bi pogledala prej, slike na oboku, na straneh ali na oltarjih — ali bi občudovala prej vitke stebre glavnega oltarja, lestenca umetne cvetlice, vbrane barve oken, ali bi se ozrla na desno ali levo? Vinko jo je potegnil v lavretansko kapelo — pokazal ji nežnoljubke podobe Deteta Jezusa na stenah in jo vedel pred mali, v zlato in svilo odeti kip Praškega Deteta.

Luca je pokleknila, solze so priigrle v njenih očeh in spustile se po žarečem licu — bila je hči umetnika, hči lepega juga, in čutila je živo lepoto izraženo v teh slikah in kipih. Ganjen jo je gledal Vinko. Šibka, nerazvita, v nerodni kmetiški obleki a z ljubkim nedolžnim obrazkom, je sodila popolnoma v okvir slike, ki jo je obdajala.

Katra je naganjala: „Pojdimo, še dosti je cerkvâ!“ Nerada je šla Luca. Pogledale so ženice še vse cerkve, občudovala so umetno okrašene oltarje, divile se lepemu petju. Potem so šle k Jurmanovi po cekarje in koše. Katra je še pokazala kaj zna hitra kuharica: zavrtela se je — skuhalo in nalilo v trenutku velike skodele ženske tolažbe.

No, odpravile so se na kolodvor. Hrvatinka je jemala slovo od Luce in priporočevala je Katri: „Zanesem se náte, pelji jo k tisti gospe in povej, da je sirota...“

Brisala si je solze in naročala Luciji, naj bode pridna, naj ne pozabi Šembij in starega očeta. — Težko res je bilo slovo od drobne ljubke deklice — tem težje, ker je uvidela, da je Luci tako lahko ostati v tujem mestu. Menila je Hrvatinka, da bode peljala sama deklico k novi gospodinji, pa Katra je povedala, da gospe ni doma.

Prišle so na postajo. Kmalu je klical vratar z gromkim glasom potnike — Romarice so se zbasale skozi ozki prostor — Luca je gledala za njimi — njene krasne oči so se ovlažile...

Drugi dan sta šle Katra in Luci na Resljevo cesto. Ustavili sta se v prvem nadstropju z balkonom odičene hiše. Močno je bilo Luci srce, ko je prečitala v medeno, na vrata pritrjeno ploščo vrezano ime: Odoardo Giganti. Imenu je sledila beseda, ki sta jo obe komaj prebrali in še potem nista vedeli, kaj pomeni; kajti Katra, dasi že cela meščanka, je slišala le redkokdaj besedo „arhitekt“. Stali sta pred vrati in se nista upali noter. Posredovavka za službe je rekla Katri, da zna gospa Gigantijeva samo laški, čeravno je govorila hrvaški ž njo — zato je skrbelo Katro, kako se bode pomenila. Tudi Luca ni dosti zaupala svoji laščini, katere se je naučila iz Vinkove knjige.

„V imenu božjem, snedla nas ne bo!“ se je ojunačila Katra in pritisnila na gumb. Močno se je stresel zvonec — nekdo je pridrsal in odpehnil sitce.

„Kdo je?“ je vprašal rezek glas.

„Jaz“, je odgovorila Katra.

„Jaz? Kdo je jaz? — Jaz je vsak“, je godel glas za vratmi.

Na to nepobitno dokazovanje je hitela Katra: „Jurmanova sem in dekleta sem pripeljala.“ To je izdalo. Debela kuharica zabuhlega obraza je hitro premerila Luco in jima odprla vrata ukusno opremljene sobe.

Lucine oči so obvisle na lepem prizoru. Na pisani preprogi sredi sobe je sedela zelo krasna, še mlada gospa, v beli halji, z dolgimi, modrimi pentljami. Krog nje sta skakala lepa mlada fantka, jo objemala, božala, vlekla za dolge, zlatorumene lase, ki so se zgrinjali ko plašč po njenih oblih ramah. Lice gospejino je bilo klasične lepote, a žarelo je v tistem hipu v neopisnem čaru materinske nežnosti in sreče.

„Prišla je deklica, gospa“, je naznanila kuharica.

Dama je vstala, poravnala si krasne lase in gube na obleki — fantka sta se skrivala

v njih in tapala po dolgi vlečki. Katri in Luci se je odvalil kamen od srca, ko ju je nagovorila gospa s prijaznimi besedami v milo zveneči reški hrvaščini — povabila ju na divan in sedla sama v bližnji naslonjač. Plašno je sedla Luca na mehko sedišče — Katra je pa govorila. Besede so kar vrele iz njenih ust, povedala je vse, kar je vedela od Lucinih razmer, dostavila še mnogo iz svoje bogate domišljije — in uspeh je bil ta, da je potekla solza po krasnem licu gospe Giganti, da je potegnila Luco z besedami „Ubogo pišče!“ k sebi in ji obljubila, da ji bode ne gospodinja — ampak mati.

Vzhičena ji je poljubila Luca roko. Zdelo se ji je, da je to eden najlepših trenutkov njenega življenja.

Ko so se zmenile za vse drugo, je vprašala neugnana Katra:

„Gospa, ali ste z Reke, ker govorite tako lepo kastavski?“

„Da, z Reke, iz Vičićeve hiše.“

„Jejs, to pa je najbogatejša hiša v Reki. Odkod so pa Vaš gospod? In kje pa so?“

„Moj mož je Rimljan — ni ga doma, moral je po opravkih in ne bo ga še nekaj časa. Kako se bo začudil, ko bo videl malo Italijanko pri nas — veste — po laško jo oblečem — moderno je, da je pestunja v narodni noši — in ravno rimska noša se bo Lucieti najbolj podala.“

Gospa je povedala fantkoma, da je to njihova družica — in potegnila sta Luco kar seboj. To je dalo Katri priliko povedati povest o Lucini materi.

„Uboga revica!“ je zdihnila lepa Leonora in odslovila Katro.

VIII.

Pustila je vasico belo,
odšla je v širni, beli svet,
srce ji sreče je želelo ...

Po teh kolikor toliko zanimivih dogodkih so pretekli trije meseci. Divno so že cveli kostanji v tivolijskem drevoredu — in kadar je potegnil veter, so leteli cvetja dehteči, beli

oblaki po šetavcih, ki so hodili posamezno, paroma ali v gručah pod visokimi, zamišljenimi drevesi. Kaj je Tivoli brez dijaka? Bil je in bo dokler stoji Ljubljana študent o prostih popoldnevih v ljubljenskem šetališču: od plašnega prvošolca na strani stroge gospodinje do nadutega četrtošolca in do resnega maturanta.

Tam, kjer se križajo poti proti Radeckega gradu, pod šumečim kostanjem je sedel tudi Vinko. V roki je imel odprto knjigo, ali njegove prijazne, črne oči so motrile bolj deklico sedečo poleg njega. Le-ta se je bila naslonila na drevo, cvetje kostanjevo ji je padalo v bujne črne lase, katerih kita je ovijala ljubko glavico, dočim so silili nagajivi kodrci na čelo, ušesa in vrat. Imela je pletivo v naročju in roke so ji bile lenivo povešene. Oči so zrle na kup igrajočih se otrok, vender je bilo vidno, da so njene misli nekje daleč ... Zgenila se je, ko ji je padla igla na tla. Vinko jo je pobral in ménil:

„Danes se ti pa nič ne ljubi, Lucinka.“

„Saj se mi res ne“, je odgovorila deklica, vstala in vzela široki slamnik s klopi. Igraje ga je vrtila krog glave, da so leteli konci rdečih trakov liki venec krog njene glave ... Stala je tu mična, neprisiljena, in Vinko si je mislil: „Glej, kdo bi rekel, da je pasla še nedavno ovce! S težkimi čevlji matere Hrvatinke je sezula tudi kmetico ... Kako se je izpremenila. Zrastla je malo, poprej šibko telo se je razvilo, koža je postala nežna, zalila se z divno bojo temnih vrtnic, in oči — ah, te oči!“ Tako je mislil mladenič, a vender se mu je zdelo, da mu je bila šembijska Luca ljubša nego ljubljanska Lucieta —: tista ga je ljubila ...

Z glasnim vriščem sta prihitela ljubka fantka k Luci. Žlobodrala sta čudno zmes hrvaščine, slovenščine in laščine. „Nov jezik iznajdeta“, se je nasmejal Vinko. Luca je brisala dečkoma razgrete obrazke, vzela iz torbice južino in jo podala dečkoma. Gladila jima je kodraste glavice in jima gledala ljubeznivo v oči. „Podobna sta oba lepi materi, le oči niso njene“, je rekla Vinkotu

ko sta oddrčala fantka. — Vinko se je ozrl ljubezljivo v zamišljeno deklico:

„Povej mi Lucek, kaj te teži? Bila si tako srečna, hodila si po oblakih, dehtela si od radosti, zvenela v smehu — kaj te je poparilo? Ali ni gospa Leonora več tista?“

„O, gospa je vedno blaga, ljuba, ali gospod je tako čuden.“

„Ah, Luca“, je rekel dijak, „vedno se bojim zate! Ko si hodila v tisti rimski noši, je strmel vse za teboj, in jaz sem bil ves zbegan . . . Luca, če pozabiš mene, ne vem, kaj storim . . . Srečen ne bodem več . . .“

Deklica si je otrla oči in vzdihnila: „Kaj je sreča, Vinko? Ko sem bila še v Šembijah, sem ménila, da me čaka sreča tukaj — pa

TOLAŽNICA V ZADNJEM BOJU.
PRIZOR IZ RUSKO-JAPONSKE VOJSKE.

JOSIP VRBANIJA.

„Morda si se mu zamerila?“

„S čim? Od prvega hipa je tak — govori s kuharico, z delavci — mene se pa ogiblje — vender dostikrat zapazim, da mi sledi njegov pogled.“

„Greh je misliti to — kaj pa če te rad vidi?“

Luca se je nasmejala s srebrnim dekliškim smehom: „Neumnež — saj mi niti ne privošči prijazne besede . . .“

bila je kratka, in sedaj ménim, da sem bila srečna poprej pri svojih krotkih ovčicah . . . Vedno me moti čudno obnašanje gospodovo . . . Saj veš, da ga ni bilo dolgo. Meni je gospa napravila tisto obleko in ménila, da bo soprog vesel male Rimljanke. Vse me je gledalo, ko sem hodila v kratkem, črnem, z rdečimi trakovi obšitem krilu, lični moderc iz baržuna, vezeni rokavci, pisana rutica . . .

Čakali smo gospoda — pa ga ni bilo. Gospa me je poslala z otroki sem — otroka sta se igrala — nakrat sta stekla s klicem: „Papa!“ tujemu, lepemu možu naproti. Vzel je Rikota v naročaj in ga poljuboval — vzel Markota . . . Meni je trepetalo srce, stala sem ob drevesu, menila sem, da mora doleteti tudi mene prijazna beseda . . . Riko ga je opozoril na mene. Držal je še dečka za roke, ozrl se s prijaznim smehljajem — prebledel — in obstal ko okamenel . . .

Gledal me je, kakor strašno nočno pošast — iztrgal se dečkoma iz rok in divjal od njih — klicala sta ga — pa zastonj. Strašno hudo mi je bilo, jokala sem, ne vem zakaj. Gospa mi je rekla, naj se ne menim za vse to, ker je njen mož nervozen. Ukrojila mi je drugo obleko — pa tudi ona je bila žalostna. Tisti večer pa ni bilo gospoda dolgo domov. Jaz nisem mogla zaspati od razburjenja. Malo sem zadremala, očutila svetlobo — tedaj se je nagnil nad mano obraz mojih sanj — ali izpremenjen, postaran —

„To se ti je sanjalo, Luca!“

„Ne, ne! Dobro vem. — Potem se je luč oddaljila, vrata so se zaprla polagoma. Ko sem vstala, ni bilo gospoda več, moja draga gospa pa je bila silno žalostna. Jedla sem še tisti dan pri mizi kakor sicer — saj veš, kako me ljubijo otroci — pa gospod ni užil ničesar — gledal je mene s čudnimi očmi . . . Od tedaj jem v kuhinji, od tedaj sem nemirna. — Kadar zakliče gospa nežno: „Odoardo!“ — tedaj se mi dozdeva, da je klical drug glas to ime — da ga je klical z grozo v tuljenju burje — v pišu viharja . . .“

Deklica je pritisnila roke na burno vtripajoče srce: „O, da bi vedela kdo, odkod sem! Ali me je vrgel zločin ali nesreča v skrito vašo vas?“

„Za božjo voljo, Lucinka, pusti misli na preteklost, teci mimo senc sedanjosti in vsemi se lepe prihodnosti. — Jaz te ne bom vprašal nikoli, odkod si — samo rad te bom imel vse svoje dni.“

Luca je stresla glavo in zaklicala dečka.

„K večerji moramo. — Uči se pridno, Vinko, in ne misli preveč na to, kar sem ti pravila.“

Poravnala je dečkoma obleko in lase in odšla lahkih korakov. Otožno je gledal Vinko za njo, dokler ni izginila. Čutil je, da ni to vse, kar teži Luco — vse to je že bilo — nekaj novega jo mora mučiti . . .

In bilo je tako. Luca je imela skrivnost — ženska tenkočutnost ji je zabranila govoriti o njej. Hodila je vsak dan z otroki v Tivoli, hodila je po bližnjici in ta jo je vodila mimo sedanjega novega sodnijskega poslopja. Takrat so še zidali ta dom pravice in zadoščenja — pri zidarjih pa je stal včasih lep, mlad Italijan v beli obleki. Prvič ko je zagledal Luco, so mu zažarele oči in se strnile z njenimi — prvič ko ga je videla, jo je zbolelo srce — mraz in vročina sta ji prešinila telo. Pamet ji je rekla, naj ne hodi več po tej poti, a nočne sanje in dnevne misli so jo vodile vedno in vedno na njo . . . Napajale so ji bolno dušo s čarom njegovih oči. Luca je povešala glavo kakor bolna cvetlica. Kam je prešla njena krotka, solnčno-jasna sreča? Oj deklice, mlade deklice, smrtna bol je za mamečim pogledom, za sladkim nasmehom ljubezni . . .

Tudi tisti dan je stal mladi Italijan na Lucijini poti. Vrtil je šopek žarečih nageljnov v roki in ga podal tresoči se deklici z besedami: „Lepi Italijanki“. Nehoté je vzela šopek in ga vteknila za pas. Ko je stopila z otroki v obednico, je bil ta šopek prvo, kar so zagledale Gigantijeve nemirne oči, in dočim sta se pozdravljala otroka z materjo, je vprašal on osorno:

„Dekle, kdo ti je dal ta šopek?“

Luca se je zgenila, nevajena, da jo nagovori gospod, je zardela do ušes in molčala. Zgovornejši je bil Riko: „Gospod v beli obleki ji ga je dal, mi ga vidimo vsak dan.“

Leonora je vzdignila obrvi in pogledala Luco s krasnimi modrimi očmi:

„Pazi Lucika, da se ne zagledaš — kaj bi rekel dobri Vinko?“

Luca se je nasmehnila: „Nič ne bi rekel, saj ljubezen ni tako strašna.“

Oči Gigantijeve so zaplamtele strastno: „Dekle, kaj veš ti o ljubezni. Čuvaj se je, vse vgonablajoča reka, vse podirajoči hudournik z gore je ona — podere, odnese vse — sili te k zločinu...“

„Odoardo!“ — Očitaneje je bilo v zvenečem glasu, v lepih očeh. Prijazno se je obrnila Leonora k deklici: „Idi, Lucika, k svojemu delu, daj meni šopek in ogibaj se tistega človeka, saj veš, kako ti je vdan Vinko. Počakaš par let pri meni, naučiš se vsega in potem bodeš srečna na strani dobrega fanta.“

Obotavljajoč se, je segla Luca po šopku in ga položila na mizo. Giganti ga je vzel in vrgel ježno skozi okno. Nato se je obrnil k Leonori, poljubil ji strastno roko in vprašal: „Leonora, ko bi jaz storil kaj nepravilnega radi tebe — bi mi ti oprostila?“

„Odoardo — pred otroki!“

Delila je večerjo z belimi rokami in govorila dečkoma: „Bodita vedno moja dobra sinka, Bog vaju obvaruj vsake sence greha...“ Obupno je gledal Odoardo na njo. Ne, ona mu ne bi oprostila, da jo je objel s krvavimi rokami, da jo je varal za celo življenje — ne, ona ne bi pojmla njegovega dejanja — nikoli ne! Odgojena v tihoti samostanski ni poznala vrvenja strasti — hči imovitega moža ni mogla imeti hlepenja po imetju. Njena duša je bila tako mirna — vihar strasti ni razburil še nikoli njenega krasnega lica... Bilo mu je trpeti, molčati, ker jo je ljubil še vedno in še bolj nego prvi dan ljubezni...

Ko sta povečerjala otroka, ju je poslala Leonora k Luci, da ju obleče in gre ž njima k večernici. — Obrnila se je k možu in rekla resno: „Odoardo, čemu mi begaš otroka in dekleta? Usoda revice je dovolj tragična in naša skrb mora biti, da jo ublažimo. — Kako ljubko je to dekle! Čuden oče, ne oče, zver je bil mož, ki je pustil ženo in dete burji in viharju. — Pa kaj ti je?“

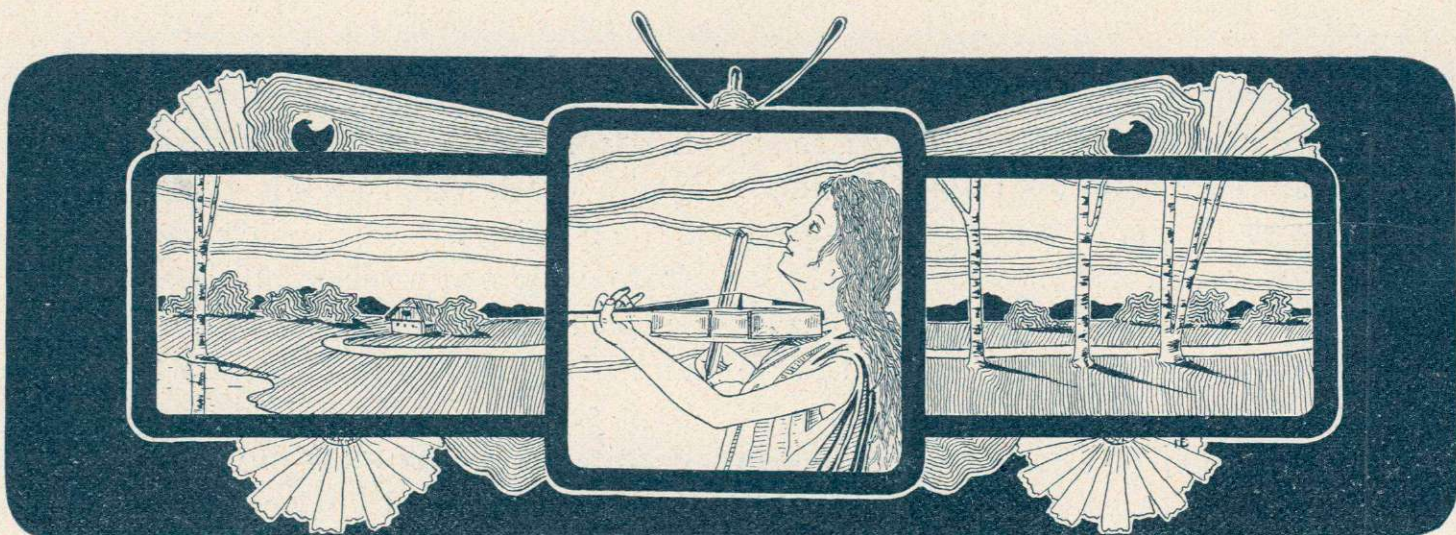
„Molči, Leonora“, je vzdihnil Giganti skozi zobe, obraz mu je bil smrtnobled in spačen. Hitel je iz sobe — že je donel njegov urni korak po stopnicah...

Leonora je zastala — hotela je iti ž njim kakor navadno... A on beži — Kaj ga podi? Težek vzdih se ji je zvil — spomnila se je marsičesa, kar je kalilo njeno zakonsko srečo in je ona nosila vdano... Kolikokrat je planil njen mož v spanju pokoncu in mrmral: „Burja, sneg!“ Poslušal... premetaval se je, in treba je bilo vse nežne ljubezni, da je odpodila nočne pošasti od njega... Vedela je, da ga teži nekaj. Bile so včasih stvari, o katerih ni smela govoriti. Petnajst let sta bila že poročena pa nikoli v teh letih ni sledil njenemu hrepenenju — ni hotel ž njo v njeno rodno mesto. Slutila je, da je strašno, kar ji prikriva, in tudi želela ni vedeti. — Prijela jo je boleost z ledeno roko, ko sta ji umrla prva dva ljubljena otroka, ko je zavpil v obupu: „Bog me kaznuje...“ Bog — Saj ni veroval vanj — in smejal se je ženi, ko je trdila, da bode našel mir v izpovednici — smejal se je in grozen je bil ta smeh. Nosila je svojo bol, prikrivala jo svetu in tolažila se s knjigo, v kateri najde vsakdo tolažbe. „Potrpi in čakaj — jaz pridem in te ozdravim...“ In trpela in čakala je. Zbolelo jo je, ko je pridirjal neki dan iz Tivolija s plašnimi očmi, zmurnimi lasmi — prijel jo trdo za ramo in prašal: „Leonora, kdo je to dekle?“

Bilo je to, ko je prvič videl Luco. „Si-rot“, mu je rekla, „burja jo je zanesla v kraško vas in sedaj služi pri nas.“ Zaječal je ko hrast v gori, prijel se za srce in zastokal: „Slučaj ali Bog?“ Oddivjal je iz sobe, vrnil se pozno proti jutru, vzel svečo in šel v otročjo sobo. Ogibal se je Luce in vender je pazil vedno na njo. Kaj pa, ko bi se bil zaljubil v deklico? Čudno današnje vedenje, njegovi pogledi so jo potrjevali v tem sumu. Iskala je sveta pri Žalostni Mariji, kjer je klečala dolgo z otroki. Ko se je vračal Giganti pozno — je sedela Leonora pri mizi, Kempčanova knjiga je bila odprta. — Pokazala mu je besede: „Moj sin, jaz sem Gospod, ki krepčam ob dnevu bridkosti...“

(DALJE.)

ANTON MEDVED:

VEČNA LUČ.

Izginilo je solnce na obzorji,
po dragah biljevitih plava mir.
Samoten poje kos v zelenem borji,
v daljavi šumotá poskočen vir.

Na stezi postoji popotnik siv.
Zasveti se mu lice pobledelo.
Pogled upre globok in hrepeljav
na hrib, na cerkev vrhu hriba belo.
Doma. Na ljubih rodni tleh. Doma.
Je li resnica? Da? Resnica čista.
Ni mar mu dobro znana cerkev ta?
Grobovi, stolp, okolica vsa ista...

Pred leti dolgimi — bilo je v maji,
zapustil je domačo milo vas.
Zaman mu klical materin je glas:
Moj sin, ne išči sreče v tujem kraju!
Zaklel se je bogati ljubi svoji,
da kmalu vrne se i on bogat.
Zaklela se je ona tisočkrat,
da zvesta mu ostane v vsakem boji.

Peljala ga je morja daljna cesta
med tuje narode, v bogata mesta.
Mladostno svojo moč je vso napel
in delal vroče dneve brez počitka.
Nobena ura ni mu bila bridka,
v cvetočih upih je trpel vesel.

Prejame droben list čez leto dan.
Krivenčasta pisava. Kdo mu piše?
Ljubeča mati. Bere glasno — tiše —
čimdalje tiše — Sin, trpi voljan!
Previdnost božja je tako sklenila,
vetrava je mladost in ženski spol,
v nedeljo teden se je poročila,
ima nad tisoč gotovine zgolj
nje ženin, zemlje tri in zal je tudi...

Umolkne. List povesi in oči,
z zobmi zaškrtá, v bolečini hudi
na lice solza se mu porodi.

In samega na svetu se začuti,
kot ptica, zapuščena od družic,
kadar ji trudne klonejo peruti,
da več ne more pluti ž njimi vštric.

Čemu, za koga bi še delal zdaj?
Kaj išče naj doma? Pred njen obraz
pokaj bi stopal? Ne, nikdar nazaj!

Polmrtev živel je, in šel je čas
in venec spletel mu srebrnih las.

In zdaj doma je zopet star, hladan,
brez jeze, upanja, visokih teženj.
Zapustil je bogato tujo stran —
v desnici palico, v levici zveženj.

PITAGOROVÍ UČENCI OBČUDUJEJO SOLNČNI ZAHOD.

A. BRONNIKOV.

Zavije v cerkev, s čela znoj obriše.
Razžarja prostor sveti božje hiše,
do mehkih čuvstev mu zabrne ključ
viseča pred oltarjem — večna luč.

* * *

Ni me pridržal materin jok
v hiši umrlega zgodaj očeta.
Kdaj sem zatrl ljubezen do nje,
ki je otroku vsakemu sveta?

Lahna kot dim je ljubezen deklet,
mater z otrokom mogočnejša veže.
Ko bi pred njo si izjokal srce,
ne bi zašel brezbožnikom v mreže.

— Pij in pozabi — rajal je svet,
geslo njegovo i jaz sem izvolil.
Zabil sem matere, njenih solza,
starih navad — čemu bi še molil?

Molil, poklekal pred mrtve stvari!
Bog mi je tisti, kdor mi pomaga.
Moji drugovi so — reči je strah —
v skrivnih prostorih častili — vruga.

Kakor metulj od cveta na cvet
letal sem, srebal medico izprva.
Toda umoril na duše dnu
nisem za vedno grizočega črva.

Nekaj me vleklo je tja nazaj,
kjer sem detinska leta preživel.
Morda še mater živo dobom,
klical sem si spokornik osivel.

Bodi pozabljen zdaj ničevi svet,
tvoje laži, krivice izpite!
V prsi mi božje Resnice posij
večna luč! — O solze, tecite!

* * *

Ljubil sem te z ljubeznijo večno,
nase te vlekel,
dokler se nisi z dušo nesrečno
k meni zatekel.

Ali si zdvajal o moji dobroti,
kakor nad svetom?
Ali te nisem po trnjevi poti
spravil z Očetom?

Pijte iz keliha, tiho sem velel,
v stalni spomin moj!
Kakega vzdarja od tebe sem želel?
Srce le, sin moj.

Srce le, sin moj, ki v prsih viharo
pôlje in bíje,
dokler se v meni mirno in varno
ne izpočije.

Ljubil sem te z ljubeznijo večno,
nase te vlekel,
dokler se nisi z dušo nesrečno
k meni zatekel.

Vstani, prijatelj, željan tolažila,
vreden ga tudi!
V novo življenje sodba te mila
moja prebudi!

O ne odkladaj nikdar obiska
k Viru pokoja!
Kdor si obtežen, kogar pritiska
zemeljska hoja.

Komur se vrivajo dvomi nevšečni,
govori jezni,
pridi ogrevat se k Luči večni
moje ljubezni!

* * *

V zelenem borji kos utihne,
večerna zarja primiglja.
Čez polje hladna sapa dihne,
zapoje sladko glas zvona:
Zdrava Marija!

Cerkovnik, mož matore dobe
pod stolpom s saboj govori:
Kaj tujca je med naše grobe
nocoj zaneslo, ko zvoní
zdrava Marija!

Ni tujec. Znano mi je lice. —
O pomnim, dobro ga poznam.
Glej, zabil svoje ni vasice,
moliti verno ni ga sram
zdrava Marija!

Pokažem jaz mu groba mesto.
Ne najde sam ga izmed gruč.
Vem, ktere ga pač išče zvesto — —
Odklenka stavec večno luč:
Zdrava Marija!

* * *

A vidim v oni te deželi,
ki vodi v njo molitve ključ.
Gospod ti večni mir podeli,
in sveti naj ti večna luč!“

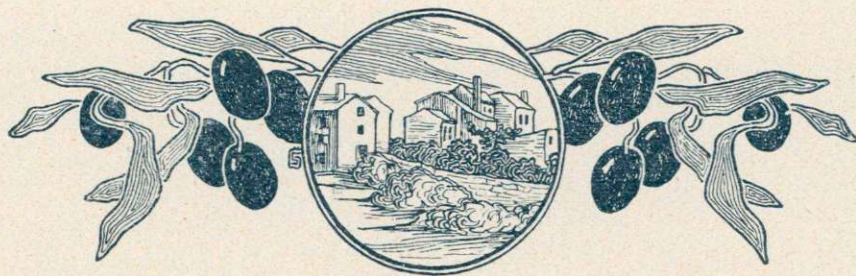
Prijatelj! V roke si seživa!
Cerkvenca Kozmo še poznaš?
Obema je že glava siva —
v mladosti bil si mi pajdaš.

„Poznam te. Bodi mi pozdravljen!
Pa dej mi, dobri Kozma ti,
ki za grobarja si postavljen,
kje moja mati v grobu spi!“

„Tam v kraji. Sam sem ji zasadil
v gomilo križec za spomin,
in z belim kamenjem ogradil ...“
„Poplačaj Bog ti blagi čin!“

Na grob upogne sin koleno,
udano kvišku se ozre,
solzan objame križ leseni,
in vzdih iz duše mu privre:

„O mati v daljni domovini,
da ti poseva lepši žar!
Na zemlji, v solzni tej dolini
ne vidiva se več nikdar.“

FR. S. FINŽGAR:

SREČALA STA SE...

VSAKDANJA POVEST BREZ KONCA.

V.

(DALJE.)

o je bilo tisti večer, ko je tulil Dominikov Lord, in je selinjski župnik v debelih opankah strahoma hodil krog župnišča in cerkve...

Malči je izginila za rdečo zaveso iz poštnega urada v sobo, ko je nekdo potrkal. Dominik je vstopil počasi, zavrt v rjav havelok. Videl je, da se je zavesa zgenila, in da je nekdo izginil za njo. Zato se je takoj dostojno opravičil.

„Motim, gospodična! Obisk imate!“

„Izvolite naprej! Nič ne motite!“

Mara je vedla Dominika med zavesama v sobo.

„Gospod Dominik Skromen — Malči, moja prijateljica.“

Dominik se je počasi priklonil in pogledal Malči v obraz. Ko je začutil na svojem licu njen pogled, se je veselo začudil.

„Malči, tu imaš kolega! Gospod Dominik tudi išče kruha, kakor ti, in je včasih zelo žalosten, kakor ti, in zato sem včasih huda nanj, kakor nate!“

Na Malčinem obrazu se je nekaj zasvetilo, kakor na licu zamišljenega človeka, ko sredi ceste sreča prijatelja.

„Drago mi je!“

Segla mu je v roko.

Dominik jo je pogledal drugič, sedaj naravnost v oči. Ko je začutil na dlani njeno gorko roko, se je začudil še bolj veselo.

„Tako! Sedaj se poznata! Sedita in se pogovorita. Moj posel bo naglo pri kraju; pošta takoj odide.“

Dominiku je Malči odme knila stol od mize. Sedel je kar v haveloku in klobuk je držal v roki. Njegove oči so se oklenile

Malčke, krog ustnic je nekaj vtripalo, kakor bi hotel povedati prijazno besedo. Pa v trenutku se ni domislil pametne stvari, da bi izpregovoril.

„Kar v haveloku? Odložite, gospod Dominik!“

„Saj pojdem, takoj pojdem!“

On je vseeno vstal in pokorno storil, kar je želela Malči. Zazdelo se mu je, da bi prav tako pokorno tisti trenotek skočil skozi okno, če bi mu ona velela.

„Torej Vi tudi čakate službe?“

„Že dve leti!“

„To je dolgo!“

„In zdaj, v tem trenutku, se mi je zazdelo, da sta naglo potekli!“

„Ker ste doma; saj Vam je prijetno!“

„Ni mi prijetno, verujte!“

„Kako pa meni, ker nimam nikjer doma?“

„Včasih je bolje, da človek nima nobene doma.“

Dominik se je ozrl, kakor bi se bil ustrašil svoje besede.

„Da bi bilo bolje, ne razumem, ne verjamem.“

Tedaj je Malčka dvignila nekoliko glavo in pogledala preko mize na veliko podobo zadaj na steni. Dominik je videl, da so se ji prsi dvignile in bal se je, da ne bi bridko vzdihnila.

Ozrl se je čez ramo proti poštni sobi, potem se je sklonil nekoliko čez mizo in tiše izpregovoril:

„Verujte mi, da je včasih bolje, če človek nima doma. Snoči sem se mislil — zato Vam rečem, da verjamete — mislil sem se — ustreliti!“

Dominik je povetil pogled.

„Nikar, lepo Vas prosim!“

Malči je položila roko na mizo proti Dominiku. Pogledal jo je in natančno videl, da so se ji prsti stresli.

V Dominiku se je rodila vesela misel, katere se je prestrašil, ker je bila prešerna. Boji se zame; kakšna druga bi se mi zasmejala, norec bi mi rekla, ali pa strahopetnež. Ta me je pa poprosila, nikar, in prsti so se stresli. Ženske so čudne; pa ji še izpregovorim o tem; kdove, kako se človek prikupi lepemu dekletu.

Samo en trenotek, prav kratek, je potekel, ko se je v njem rodila ta prešerna misel. Dominik se je prestrašil in se v istem trenotku pokesal. Najrajši bi bil segel čez mizo po tisti roki, pa bi jo poprosil: Z mano pojdi, vodi me kakor otroka. Nikoli več ne napravim take neumnosti, ne v dejanju, ne v besedi.

„Včasih človek res ne ve, kako bi si pomagal in tedaj napravi mnogo nespametnih stvari.“

„Sedaj Vam verjamem. V Vaših očeh ni laži.“

„Verjamete? Kako sem Vam hvaležen za Vašo vero.“

„Ali ste vsakemu tako hvaležni za vero?“
Dominikovo oko se je vznemirilo. Da ga vpraša kaj takega.

„Vsakemu bi ne bil, res bi ne bil!“

„In zakaj ne?“

„Ali Vi verjamete, da je v ljudeh kaj vere?“

„Ne verjamem!“

„Zakaj ne?“

„Ker mi je življenje čisto jasno dokazalo, da v ljudeh ni vere.“

„In v meni tudi ne?“

„Rekla sem, da v Vaših očeh ni laži!“
Iskreno je ponovila te besede.

Dominik jo je pogledal, njegove oči so se čezdalje bolj čudile in krog ustnic je vtripalo nekaj veselega.

„Življenje Vam je dokazalo, da v ljudeh ni vere?“

„Življenje, življenje! Prosim Vas, nikar ne prašajte po mojem življenju. Bodite usmiljeni.“

„Oj, ne vprašam, nikoli Vas ne poprašam. Saj sem vesel, resnično vesel, da sem Vas srečal.“

„Ker Vam verujem, ne z besedo, kakor ljudje, ampak s srcem, ki trpi, kakor Vaše.“

„Ljudje verujejo z besedo!“

„Z besedo! Recite, da ste lačni. Milovali Vas bodo, v srcu se Vam bodo pa smejali in Vas zaničevali. Povejte jim, da ste nesrečni, da iščete groba. — Revček, porekó v lice, za hrbtom se Vam rogajo. — Klanjam se, izgovarjajo, njih duša pa pravi: Udaril in sunil bi te preko praga. — Kako te ljubim, vzklikajo, srce pa pravi: Slučajno te potrebujem; sebe ljubim, ne tebe.“

„Saj ni res! Tebe ljubim!“

Mara je vstopila pri zadnjih besedah in oporekala Malčki. Sklonila se je nad njeno glavo in jo poljubila.

„Nikar ji vsega ne verjemite, gospod Dominik!“

„Vse ji verjamem, vse, do zadnje pičice!“

„Oho, sedaj bom sirota, ko bosta oba zoper mene . . .“

— — — — —
Dolgo je že gorela luč v sobi. Samovar se je že zdavnaj shladil. Veseli obrazi so sedeli krog mize. Malčka je rdela, v licih je vzklikala radost. Po eni strani čela sta se vsula dva kodra in Malči jih ni popravila. Dominik je govoril glasneje. Povdarjal je z levico izrekane stavke, prstan na sredincu je obrnil naokrog. Bežal je čas po bliskovo, pa nikdo ni pogledal na uro. Cel večer je bil kakor sladek, dolgopričakovan trenotek . . .

Dominik je prijel pri slovesu Malčkino roko in se je sklonil, da bi jo poljubil. Ona jo je pa umeknila in rekla: „Čemu to?“

Odšel je Dominik proti domu. Zvezd se je bilo nasejalo na nebo brez konca in kraja. Poskakovale so v veliki radosti. Od severa je vlekle mrzlo čez plan.

Dominik si je pomeknil klobuk nazaj, havelok pa je tesno zapel. Okoli rok je ovil pelerino in jo stisnil k prsom. Nosil je v njih svet plamenček in bal se je tako silno, da ne bi potegnila burja in ga nenedoma upihnila. Hitro je stopal. Izpodletelo

mu je včasih na zmrzli poti, da je omahnil. Pa je vseeno hitel in niti vedel ni, da hodi tako naglo. Pred njim je šlo dvoje oči, v katerih je odmevalo, kakor pri slovesni maši, mogočni: „Credo“. In prav tik pred njim so šle te oči in za trenotek se niso ozrle drugam. In iz njih je tekel ogenj, ki je redil plamenček v njegovem srcu, katerega je on tako varno skrival pred vetrom . . . Visoko gori v lesu je zažvižgalo. Veter je potegnil po golem bukovju, ki je zašumelo. Dominik ni čul tega šuma. Slišal je pa natančno glas, stavke je razločeval, katere je govorila Malči. Vsi so se oglasili, vsi še enkrat, od začetka do konca.

Dospel je — mislil je, da je hodil deset korakov — do pokopališča. Siva piramida je bleščala iz kota. In tedaj se je spomnil prejšnjega večera. Naenkrat je obstal. Zdelo se mu je, da vidi tam črno senco, ki objema kamen; senca se je gibala kakor cvetka v vetru. Vse se je gugalo pod njo, tako je bila nestanovitna. In razložil je vrh sence svoj klobuk, celo obleko je razločeval.

„Ni mogoče! Ali sem jaz pri grobu? Ali sem bil resnično snoči tam, in nabita puška je slonela ob zidu? Ni mogoče! To je bil drugi, to nisem bil jaz! — Za ta večer, za nocojšnje trenutke se prerijem skozi goro, zemljo bi obhodil. Vredna je taka ura, da si zbrusiš noge zanjo; to je cilj — in prej ga nisem imel.“

Dominik se je odkril spomeniku. V srcu je vzkipela hvaležnost.

„Mama, kako sem poplačan s to uro! Hvala ti, mama!“

Prišel je domov, v peči je ljubeznivo žarelo oglje. Demona ni bilo. Po sobi je plul mir, moč ga je objemala . . .

V postelji se je zagrnil čez glavo — dvoje oči se je nagnilo čezenj in vse polno upanja se je razlivalo krog njega.

— — — — —
Prav tedaj je bolešno vzkriknila Malči in zaklicala: „Mara!“ Govorili sta še — pa je naenkrat nekaj žalostno zaječalo, beseda je obstala. Zaječalo je vnovič. Malči se je stisnila k Mari.

„Lord!“ se zasmije Mara.

„Pozabil ga je Dominik. Malči, kaj si storila? Še nikdar ni pozabil Dominik lorda!“

Odrpli sta mu vrata pod stopnicami, Malči ga je pobožala: „Ne zameri mi in pozdravi ga!“

In tako se je zgodilo, da je lord žaloval pred zaklenjeno hišo nad izgubljeno ljubeznijo in z žalovanjem vznemiril selinjskega župnika.

VI.

Po usehli, z drobnim peskom posuti poti je hodila Malči z Dominikom. Zimsko solnce je sijalo tako veselo, kakor bi prorokovalo zgodnjo pomlad. Nad njima so se podile v hrastju tri šoje.

„Vsak dan se bolj bojim priti na pošto.“

„Zakaj se bojite?“

Obrnila sta se koncu poti in se ozrla drug v drugega.

„Da bi ne prišla prošnja in z njo služba, s službo pa slovo.“

„Tega se bojite? Čudno!“

„In Vi težko čakate službe?“

„Težko, ker se je nekoliko bojim. Moji živci so še preslabi, da bi igrala Maro. Ali vendar vem, da se tiste ure zveselim in ustrašim.“

„Jaz se službe ne bojim. Bojim se samo — slovesa.“

„Lepo Vas prosim, ne bodite sentimentalni!“

„Sentimentalen? Saj nisem. To je vse kaj drugega kakor sentimentalnost!“

„In kaj bi bilo?“

„Ne povem, ker sem Vam že povedal, pa nočete razumeti!“

„Vi mi govorite čezdalje bolj sentimentalno!“

„Saj ste tudi Vi včasih sentimentalni, ne zamerite. Mara mi je rekla!“

„Zmotila se je. Če sem ubožna, ko se domislim veselih dni, nisem sentimentalna. Če so moji živci tako vznemirjeni, da strepetam, kadar počí trhla vejica, če nanjo stopim — to je čisto kaj drugega. Dominik, prosim Vas, bodite naravni. Če rabite fraze,

lažete. In laž Vam izdajo oči, v katerih ni laži, saj sem Vam povedala.“

„Malči!“

Dominik je obstal, da je stopila ona korak pred njim.

„Ne!“

Ni se ozrla. Gledala je daleč, bogvekam, in poslušala.

„Malči, povem Vam po pravici, resno in moško, da nosim v srcu sveto luč, da iz nje teče silna moč po meni, da sem se pravzaprav probudil in zavedel, ko sem spoznal Vas!“

Malči se je naglo okrenila in ga ostro pogledala v oči. Dominik je bil vznemirjen, upanje in dvom sta bila v očeh.

„Verjamem Vam! Pojdiva.“

Do konca poti sta šla molčé. Dominik je iskal na njenem licu odgovora. Malči pa ni odgovorila; kakor bi se poslovila in odšla daleč, do sneženih planin in še čez, tako se je zdelo Dominiku.

„Prijatelj!“ ga je ogovorila sočutno. „Ali morete umeti, koliko sem Vam dala z besedo, katero sem izgovorila, s katero nisem lagala. Resnica je, verjamem Vam, da me ljubite!“

Dominik se je približal in segel po njeni roki.

„Nikar, prijatelj!“

Povdarila je besedo prijatelj, da je iz nje zazvenel odgovor, katerega se je Dominik ustrašil.

„Prestrašili ste se! Nikar se ne bojte — mene. Drugemu ne bi tako odgovorila. Vas nočem nalagati in Vam ponujam roko — prijatelju.“

Dominik je prijel drobčkano roko in jo skril v svoji in na vrh položil levico.

„Moje upanje je razbito?“

„Kakšno upanje?“

„Veliko, Malči, ne veste, kako veliko — do neba in od vzhoda do zahoda — brezmejno!“

Umeknila mu je roko.

„Bodite mirni! Več niste mogli upati od mene — več ne, ker sem Vam dala vse, kar morem komu dati.“

Dominika je obšla žalost. Okrenil se je na beli poti, z levico je zamahnil, kakor bi sunil v grob veliko nado.

„Vse je končano! Z Bogom! Blagor tebi, nepoznani!“

„Dominik, ne sodite in ne govorite, česar ne veste. Počakajte! Prosila sem Vas, bodite usmiljeni in nikar ne prašajte po mojem življenju. In v tem trenutku ste brez srca — Vi zahtevate. Dobro. Počakajte, povem Vam — morda Vam bo stvar koristna!“

Dominik se je vrnil in šla sta po belem parku.

„Dominik, Vi ne poznate ljubezni, ali vsaj ne poznate, kako ljubi žensko srce.“

Dominik ni odgovoril. S sklonjeno glavo je poslušal.

„Dominik, jaz sem ljubila — enkrat, samo enkrat. Srce ljubi samo enkrat iskreno, z vsako mislijo, z vsemi željami, z veliko vero in neizmernim upanjem. Samo enkrat! Ksneje lahko še spoštuje, ceni, se celo žrtvuje — to pa ni več tista edina in ena sama ljubezen, ki se ne vrne nikoli več. In kdor govori drugače, on še ni ljubil — ali pa laže. In lažejo milijoni na svetu, drugim in celo sebi!“ ...

Malči se je razvnela, da se je Dominik ozrl na rdečico, ki ji je podplula lice.

„Govorite, prosim Vas! Tako še ni govorila nobena ženska!“

„Tudi jaz še nisem nikomur, Vam pa, ker ste se mi zasmilili prvi trenotek, ko ste tujki vrgli pred noge veliko skrivnost in v Vaših očeh ni bilo laži. Zato Vam odpuščam, če ste neusmiljeni, zato Vam govorim!“

„Nikar torej! Da bi Vas mučil? Malči, naj grem!“

„Ostanite. Začela sem, hočem, da dovršim! Pomislite, da ni na svetu lažjega, kakor ubiti ubogo, nedolžno žensko srce, pa pomnite, da ni gorjega dejanja, kakor je to, in nebo mora soditi grozno.“

„Grozno tistega, ki je umoril Vaše!“

Dominik je stisnil pest.

„O, ne, prizanese naj mu!“

„Kdo bi Vas razumel?“

„Ker ne razumete ljubezni, Dominik!“

„Ne razumem? O, da! Doslej je nisem, od onega trenutka, ko sem Vas zagledal, ko se je moja duša veselo začudila, od tedaj jo razumem.“

„Slutite jo, verjamem. Ne razumete jo še ne. Tako sem jo jaz zaslutila — sedemnajstletna deklica. Vse še vem, kakor bi se sedajle godilo. Zdelo se mi je, kakor bi bila prišla po cvetočih kostanjih, preko vrta in pri jasni noči potrkala na moje okno. Srce je vztrepetalo in začutilo, da se godi čudo. V enem hipu, kakor bi se opolnoči odprl rožni kelih, se je porodil v srcu velik, ožarjen dan, in ves poln balzama. In tedaj sem bila najsrečnejša stvar na svetu. Krog mene so zadehtele rože vse sladkejše, pesem škrjančkova je bila glasnejša, vse polje bolj bogato in dnevi tako neizmerno kratki — samo hipi. In jaz sem vzela srce, v katerem ni bilo za cvetni prašek madeža, vzela sem ga kakor polno čašo, iz katere še ni kanila kapljica čez rob, in sem mu ga položila k nogam. In on je iztegnil roko po njem, predrzno roko, katere so se držale laži in je vzel vso mojo ljubezen. Pa prišlo je, bogve zakaj tako pride, da so se obleteli kostanji in z njimi se je obletela sreča moje rodne hiše. Ko sem morala iz nje, ko nisem imela več doma, sem hotela k njemu v zavetje. Ali on se je umeknil, skril se in ubežal z ukradenim srcem — ter me pustil sredi vroče ceste. Takrat sem legla pod tujo streho, sedla k tuji mizi in prišla je velika noč — izpoznanja. Jokala sem, kričala napol blazna: Vrne mi, daj nazaj, kar si ukradel, prigoljufal — vrni mi! Nikoli več, prijatelj! In tedaj, ko sem spoznala, kako sem oropana, kaka neizmerna beračica sem postala, tedaj sem razumela ljubezen...“

Dominik je dobro videl na Malčkinem obrazu, koliko je trpela, ko mu je pripovedovala to muko. V sencih so se ji bočile žile, po katerih je kljuvalo, strepetala je včasih, in glas je bil nemiren.

„Malči, imenujte mi tega človeka! Maščujem Vas, ubijem ga, roparja!“

„Dominik!“

Z roko je odklonila tako ponudbo.

„Dominik, Vi ne razumete ljubezni! Povem Vam, naj stopi zdaj predme, po stezi semkaj naj pride: pustim Vas sredi ceste in mu grem naproti ter ne pomislim trenotek na vse bolesi, ki sem jih prebila. — Pozdravljen! bi mu rekla kakor nekdanj. — Dolgo si se mudil, moj dragi!“

„Ni mogoče, to ni res, tega ne bi storili!“

„Resnica! Tako bi učinila, če bi stopil predme. Ne lažem Vam. Pomislite, da se ljubezen nikdar ne maščuje. Ona vse odpušča, vse pozablja. Kdor išče osvete, ni nikdar ljubil. Ljubil je sebe, svojo korist, svojo strast — in če odide lačen in s praznimi rokami, išče osvete, kakor zver, ki grize vrata, ker ne more do plena. In takih zveri hodi po svetu vse polno in vse križem, več kakor mravelj na mravljišču, več kakor volkov na stepi.“

„Malči, in jaz?“

Dominik se je ustavil pred njo in jo gledal z vprašajočimi očmi.

„In Vi?“

„Če ste tudi zver, kaj ne?“

„Malči, lepo Vas prosim...“

„Dominik, Vi niste —“

Šla sta molče po pesku.

„Pojdiva, prijatelj; trudna sem!“

Okrenila sta se proti pošti.

(DALJE.)

STOLNICA SV. JUSTA V TRSTU.

DR. ANTON MEDVED:

ENEJ SILVIJ – PIJ II.

K 500-LETNICI NJEGOVEGA ROJSTVA.

Slavnih mož se spominjati je odlična dolžnost olikanih narodov. Izredne zasluge duševnih velikanov imajo mednarodni pomen; raditega jim morajo izkazovati imenovano čast vsi narodi brez razlike. Tembolj pa mora vsak narod s spoštovanjem čuvati spomin onih velemož, ki so bili ravno z njim v ožji dotiki — bodisi po sorodstvu, bodisi po slučajnem bivanju in delovanju med njim.

Taka dolžnost (v poslednjem oziru) zadene letos naš slovenski narod. Letos namreč mine 500 let, kar je bil rojen sloveč, svetovno znan mož, Enej Silvij. Njegova dela so pomenljiva za vesoljno zgodovino; vplivala so na razvoj vsega človeštva, kolikor je to pač mogoče pripisovati trudu posameznega človeka. Njegovo ime se ne žari le v mejah njegove domovine, ampak je

že proslulo za vse veke med vsa omikana ljudstva; pridobilo si je zgodovinsko važnost.

Kar je storil Enej Silvij za občestvo, je koristilo i nam Slovencem. Posebno njegove zasluge v turških bojih so bile našemu narodu v prid; deloval je v zmislu in po neizmernem hrepenenju vsakega Slovenca takratne dobe.

A bil je tudi župnik in škof na Slovenskem. Dohodki, izvirajoči iz dela žuljavih rok slovenskega kmeta, so bili več let lepa plača temu znamenitemu možu. Slovensko ljudstvo ima torej pravico, da se s ponosom ozira na moža, katerega delovanje je podpiralo s svojimi gmotnimi prispevki.

Enej Silvij je nadalje ustanovil ljubljansko škofijo; uredil je cerkvene razmere v največi slovenski deželi; hvaležnost zahteva torej, da upoštevamo to njegovo zaslugo.

A oglejmo si bliže njegovo življenje! Spremljajmo ga po njegovih zanimivih potih! Na njih bomo opazovali njegova dela; iz njih pa se nam bodo razodele njegove zasluge.

* * *

Rojen je bil Enej Silvij v vasi Corsignano blizu mesta Siene na Laškem 18. vinotoka leta 1405. Njegovi starši so bili ubogi kmetje. A po njihovih žilah je tekla plemenitaška kri, kajti bili so iz nekdanj bogate in ugledne rodbine grofov Piccolomini. V Sieni so v XIII. in XIV. stoletju samovlastno gospodovali grofi Piccolomini s tremi drugimi rodbinami. A leta 1308. je nastala prekucija. Zatirano prebivalstvo je pregnalo svoje vladarje in tlačitelje. Ustanovilo je najprostejšo ljudovlado, iz katere so pa bili izključeni vsi plemenitaši. Piccolomini so izgubili vse svoje premoženje; rešili so le golo življenje ter se naselili zunaj pred mestom med kmeti. Oče Eneja Silvija se je oženil s plemenitaško Forteguerra, ki mu pa tudi ni prinesla nikake dote. Imela sta 17 otrok, izmed katerih je 14 v kratkem času na kugi pomrlo. Le sin Enej Silvij in dve sestri so ostali živi.

Enej je moral očetu pomagati pri kmetijstvu. Do 18. leta je opravljal naporna poljska dela v potu svojega obraza. Niti redne šole ni obiskoval v svoji mladosti. Domači župnik Peter ga je ob nedeljah in praznikih nekoliko poučeval v najpotrebnejših predmetih. Ščasoma je opazil nenavadno mladeničevo nadarjenost. Priporočal ga je znanec in imovitejšim sorodnikom. Prosil jih je, naj ga dajo v mesto v šole. Z njihovo pomočjo se je Eneju posrečilo priti v Sieno, kjer je v kratkem času dovršil „gramatiko, poetiko in retoriko“, naših šest gimnazijskih razredov. Njegovi dobrotniki so želeli, da potem postane pravoslovec. A Eneju pravoslovje ne prija; posvetiti se hoče jezikoslovju. Ker mu poslej sorodniki odtegnejo vsakršno podporo, napoči zanj doba hudega pomanjkanja in trpljenja. Vkljub vsem zaprekam se oprime z neomejenim oduševljenjem svoje

stroke, ki ga nad vse veseli. Klasično jezikoslovje, grščina, posebno pa latinščina, mu je tolažba v bridkih dnevih, smoter vseh trudov in naporov. Ciceron, Livij in Virgilij so njegovi ljubljenci. Proučuje jih noč in dan. Ker nima denarja, da bi si kupil knjige, jih prepisuje ter jih neutrudno čita. Poleg njih sedeč pozabi dostikrat celó na košček priberačenega trdega kruhka, ki mu mora biti obed in večerja, vse obenem.

Da bi v jezikoslovju še bolj napredoval, gre v Florencijo, kjer je takrat učil obče čislani jezikoslovec Filelfo. Pod njegovim vodstvom se Enej vrlo dobro izobrazi v latinščini. Kmalu se ji toliko privadi, da v njej govori in piše s klasično dovršenostjo. Ko se čez dve leti vrne v Sieno, visoko nadkriljuje v latinščini vse tamošnje učenjake. Začne v latinščini celó pesnikovati; že prvi poizkusi so tako popolni, da mu vneti občudovavci pridenejo laskavi priimek: *Virgilius redivivus*, oživljeni Vergilij. A kakor žanje neomejeno priznanje pri njih, tako vzbuja vedno večji srd svojih sorodnikov; ježé se nad njim, češ: „*Quid agis tandem Aenea? Te ne, quamdiu vivis, poetica possidebit?! Kaj vendar delaš, Enej? Ali bo celo življenje pesništvo nad teboj gospodovalo?!*“ —

Na mah pa krene Enej na drugo pot. Srečen slučaj ga privede v novo življenje. Kdo ve, bi li bil brez tega dobrodošlega naključja Enej tako visoko došel, bi li bil postal svetovno slaven?

Spomladi l. 1432. pride v Sieno učeni škof Dominik Capranica, potovaje k cerkvenemu zboru v Bazilejo na Švicarskem. V Sieni popraša, bi li mogel kje najti mladega, izobraženega moža, ki bi prevzel pri njem tajniško mesto. Na vseučilišču mu nasvetujejo Eneja Silvija. Z velikim veseljem sprejme Enej ponujeno službo, kakor sam pravi: „*Pertaesum rerum domesticarum et quaerendae gloriae cupidus*, — do grla sit rodbinskih razmer in hrepeneč po slavi.“ Sedaj pride v novo obzorje. Na cerkvenem zboru ga pogostoma vprašajo za svét; tako se prikupi zborovavcem, da mu celo dovolijo,

naj na zboru javno govori. V dve uri trajajočem govoru priporoča Enej, naj se cerkveni zbor preseli v Pavijo. Njegovega nasveta zborovavci sicer ne sprejmejo, a njegov dovršeni govor vzbudi toliko pozornost, da se mu takoj prizna prvenstvo med vsemi govorniki na zboru. Odslej mu zbor poveri ugledna in zelo važna opravila; posebno ga uporablja za različna poslanstva. Enej dobi na ta način priložnost, da pride na najodličnejše dvore v Evropi, od Karpat do Pirenej, od Jadranskega do Severnega morja prepotuje vsa kraljestva; svet spozna, kakor le malokateri izmed njegovih sovrstnikov.

A nekaj je zanj kočljivo, in sicer od leta do leta bolj. Bazilejski cerkveni zbor namreč nasprotuje papežu Evgeniju IV. Nasprotovanje se tako poostri, da cerkveni zbor odstavi Evgenija in izvoli novega papeža v osebi savojskega princa Amadeja, ki si pridene ime: Felix V. Eneja Silvija izvoli zbor celó za tajnika novemu papežu. Enej službo sicer sprejme, a njegov bistri duh, njegova diplomatična izkušnost mu pravita, da je nasprotovanje proti Evgeniju krivično in da bode slednjič vsa zadeva za cerkveni zbor usodepolna in pogubna.

Enej se ne čuti več srečnega. Napete razmere nasprotujejo njegovemu prepričanju. Začne iskati priložnosti, kako bi se gladko izvil iz zagate. Zopet mu pomaga srečen slučaj, kakršnega on v vsem svojem hrepenenju ni pričakoval. Cerkevni zbor ga pooblasti, naj gre z velikim odposlanstvom l. 1442. na državni zbor v Frankobrod. Tam se seznani z vplivnim škofom Trijerskim Jakobom. Le-ta ga priporoči navzočemu kralju, poznejšemu cesarju Frideriku III. Kralju Enejev nastop tako ugaja, da ga povabi, naj gre z njim v Avstrijo ter naj pri njem sprejme službo zasebnega kraljevega tajnika. Seveda pride taka ponudba Eneju ravno v pravem času, kakor nalašč; zato jo mahoma sprejme. Friderik ga nad vse čisla; vanj je takorekoč zaljubljen. Ker je bil Enej Silvij že prej znan v olikanih krogih po svojih pesmih in izbornih latinskih govorih, mu kralj na državnem zboru nakloni po-

sebno odlikovanje. V slovesni seji dne 27. julija leta 1442. ga svečano venča za pesnika ter mu podeli v razkošno pohvalnem govoru naslov: *Poeta laureatus*. Enej Silvij je plaval v rajskem veselju, le-ta naslov mu je bil potem vse življenje največi ponos.

Še tisto leto se preseli v Avstrijo ter se nastani v Dunajskem Novem mestu, kjer je kralj Friderik navadno bival.

A Enej Silvij ne izpremeni le svojega bivališča. Polagoma se izvrši v njegovem srcu čuden spreobrat. Doslej je bil lahkoživec, veseljak, da mu ni bil kmalu kdo enak. V Bazileji je bil priljubljen vodja na vseh veselicah in zabavah; bil je središče vseh veseljaških krogov; pil je posvetno radost iz polne kupe, dostikrat in v marsikaterem oziru celo v pretirani meri. Njegovo vedenje je bilo dokaj oddaljeno od tiste krščanske popolnosti, atere apostol in zaščitnik naj bi postal pozneje.

Njegova notranjost se izpremeni. Prejšnji lahkoživec postane mislec, prejšnji veseljak trezen značaj. Prejšnja lehkomiseljnost se umakne resnim in določnim nazorom. Iz njegovih sedanjih spisov izgine vsa dvomljivost; iz lastnega nagiba jame popravljati v že izdanih delih, kar mu iz prejšnjih let vest očita. Leta 1444. že prosi svojega prijatelja Tuskona, naj mu kupi „Sv. pismo“, zakaj, kakor sam pravi, „zanj se več ne spodobi, radovati se le posvetnih knjig.“ A klasičnemu leposlovju hoče ostati zvest, posvetiti se mu hoče celo s še večo vnemo; sam piše: „Zaničujem veselje sveta in bi rad Bogu samemu služil; ker pa posebno ljubim znanost, ne vem, v kakem poklicu bi mogel Bogu bolj služiti, kakor na slovstvenem polju.“

Začetkom leta 1445. gre kot odposlanik državnega zbora norimberškega k Evgeniju IV. Prijatelji mu odsvetujejo, naj nikar ne hodi v Rim, saj je znan po vsem svetu kot strasten govornik s cerkvenega zbora bazilejskega. A Eneja ne ganejo ugovori. Pogumno se odpravi na pot in srečno dospe do papeža. V prekrasnem, po obliki in vsebini mojstrskem

govoru se opraviči pred njim. Genljivo začne svoj govor s sledečimi besedami: „Sv. oče! Preden Ti razodenem naročilo svojega kralja, hočem sam o sebi izpregovoriti nekoliko besedi. Vem, da so Ti mnogo povedali o meni, kar ni bilo niti dobro, niti ni ponovljenja vredno. In tisti niso neresnice govorili, ki so me pri Tebi zatožili. Da, jaz sem, dokler sem bil v Bazileji, mnogo govoril, pisal in storil proti Tebi — nočem ničesar utajiti. A moj namen ni bil, Tebi škodovati, temuč cerkvi koristiti. Sedaj stojim pred Teboj. Ker sem grešil brez pravega spoznanja, mi milostljivo odpusti, Te prosim.“

Res ga Evgenij ne zavrne, spoštljivo in s poudarkom mu odgovori: „Ti si prišel do resnice. Varuj se, da iste nikoli več ne zapustiš. Išči milosti božje po dobrih delih! Ti stojiš sedaj na mestu, na katerem lahko resnico braniš in sv. cerkvi mnogo koristiš.“

Notranja izprememba na Eneja tako močno vpliva, da sčasoma sklene, postati duhovnik. Svojemu prijatelju Kampiziju piše leta 1446.: „Po ničemur ne hrepenim bolj, kakor po duhovništvu. Ako Bog dá, bom v osmih dneh diakon in svoj čas želim doseči duhovsko čast.“

Srčna želja se mu kmalu izpolni. L. 1447. postane duhovnik in potem se dviga nenehno hitro do vedno viših cerkvenih časti. Še tisto leto je imenovan za škofa v Trstu. Dve leti vodi škofijo, ki je imela veliko večino slovenskega prebivalstva. Leta 1449. dobi škofijo v Sieni, kjer so nekaj gospodovali njegovi pradedje. A v Trstu, kakor i v Sieni se zadržuje le malo časa. Kralj Friderik ga hoče imeti poleg sebe kot prvega svetovavca. Enej Silvij postane odlična oseba pri vladi; on vodi vso takratno avstrijsko-nemško vlado v notranjih, in kot posebno spreten in previden diplomat tudi v zunanjih zadevah. V teh poslih gleda samo na blagor in korist svojega kralja. V sredstvih nikakor ni izbircen, vsako mu je dobro, kakor je to pač pri diplomatih običajno. Diplomatični oziri so bili tudi krivi, da Enej češkega kralja Jurija Poděbrada, posebno pa celjske grofe, najbogatejše mogotce na

Slovenskem, strastno napada, ker so bili vsi Friderikovi nasprotniki.

Enej Silvij izbere za kralja tudi nevesto, slovečo, bogato in čednostno Eleonoro, portugiško kraljico. Pregovori ga, da gre s sijajnim spremstvom, z nečuvenim bleskom v Rim, kjer ga papež Nikolaj V. slovesno poroči in v cerkvi sv. Petra venča l. 1452. za rimsko-nemškega cesarja. Bila je to svečanost, kakršne klasični Rim od takrat ni več videl.

V tej dōbi dobi Enej Silvij tudi župnijo sv. Pankracija v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu na Štajerskem. A kako pride on, škof sienski, do te službe? Po sedanjih običajih to ne bi bilo lahko mogoče, a v srednjem veku so se enaki slučaji dogajali kaj dostikrat. Kakor še danes mnogokje, so imele tudi takrat župnije svojega zaščitnika ali patrona, in sicer vladarja ali kakega drugega dostojanstvenika, ki si je vsled svojih zaslug za cerkev pridobil pravico, imenovati župnika za dotično župnijo. Župnije so bile takrat mnogo večje, vsled tega tudi dohodki za župnika mnogo boljši, kakor dandanes. Vladarji so takrat pogostoma svojo zaščitniško oblast na čuden način izkoriščali. Mesto da bi svoje uradnike iz svojega žepa plačevali, so jih imenovali na kako cerkveno službo ali celó na več nadarbin, od katerih naj bi dobivali določene dohodke. A tem imenovanim dostojanstvenikom niti ni bilo treba iti na podeleženo mesto; najeli so si lahko zastopnika ali vikarija, kateremu so od svojih dohodkov dali kakšno malenkost, za kar je pa moral opravljati vse službene posle.

Enej Silvij je bil imenovan za župnika v Starem trgu dné 25. januarija 1453, z odlokom izdanim v Dunajskem Novem mestu. Bil je le imenovan župnik, a službe ni opravljal sam, temuč je imel v Starem trgu, kakor tudi v Sieni in prej že v Trstu, svoje vikarije. Pač pa je vžival zeló lepe dohodke starotrške župnije, doneske iz župnijskih posestev, ki so bila dvakrat tolika, kakor danes, vrhutega pa še dohodke iz takratnih podložniških dolžnosti: iz tlake, desetine, robote,

tako, da se njegovi letni dohodki iz Starega trga cenijo na 40.000 goldinarjev.

Kako dolgo je imel župnijo, se za gotovo ne more dognati. Dolgo gotovo ne; kajti dvornemu tajniku Henrik^u Senfleben je pisal 18. septembra l. 1453., da bo le-to župnijo odstopil svojemu nečaku Frančišku Nannis de Tudeschinis, ko bo sam dobil župnijo Jodning na Gornje Štajerskem, katere si želi (illi dabo ecclesiam [in Windisgrez] in castro vindelico, si istam habuero). L. 1456. že gotovo ni imel več župnije v Starem trgu.

Isto leto je bil namreč imenovan za kardinala. Preselil se je v Rim ter se je odpovedal vsem drugim službam, ki jih je do takrat opravljal.

S tem je došel Enej Silvij na mesto, ki ga je privedlo v neposredno bližino najviše cerkvene časti. Ugled njegov se je nenadno povzdignil. Vsled njegove nadarjenosti, njegovih tesnih zvez s skoraj vsemi vladarji v Evropi in vsled njegovih slovstvenih, kakor tudi diplomatskih zaslug, ga je vse imenovalo *bodočega papeža*.

In res — prorokovanje se kmalu izpolni. Po smrti Kalikota III. je bil izvoljen l. 1458. za papeža ter si je izvolil ime: Pij II.

Z nepopisnim veseljem je vsa cerkev pozdravila njegovo izvolitev. Vasi in mesta so žarela v milijonih lučic; na Apeninih, Alpah in Pirenejih je gorelo na tisoče kresov njemu v čast. V cerkvah so ga proslavljali propovedniki, v knjigah in nešteti spisih pa pesniki, učenjaki, govorniki. Slavni češki zgodovinar Palacký piše o novem papežu, pač v zmislu vseh najboljših spoznavavcev takratne dôle: „V njem je došel na papežev prestol mož, ki je stal v istini na višini svojega časa, ki je preteklost istotako kakor bodočnost prozrl s svojim pogledom. Bolje, kakor katerikoli njegovih sovrstnikov je na svetovnem odru spoznal in vedel upoštevati vpliv naravnih in posrednih sil in moči. On je poznal nazore in razmere prijateljev in sovražnikov iz lastne izkušnje in iz lastnega prepričanja, ker ni bilo takorekoč nobene stranke, v katere taboru ne bi bil on

sam nekaj časa služil. Nikdo ni bil takrat bolj sposoben, obnoviti velikost in slavo rimskega papeštva. Njegovi predniki so po bazilejskem cerkvenem zboru isto zopet povzdignili; njega je čakala priložnost, njej še više pomoči.“

Vendar je bila nova čast zanj silno težko breme. Pij II. je z jasnim očesom takoj spoznal strašne težave takratnega papeštva s posebnim ozirom na sebe samega. Bil si je povsem svest, da ga svet dobro pozna, pozna še iz one dôle, ko ni bil duhovnik, ko je s svojimi spisi prej pohujšanje, kakor pa čednosti vzbujal, ko je na cerkvenem zboru v Bazileji v ognjevitih govorih napadal papeža Evgenija. Vedel je dobro, da svet ničesar ne pozabi, najmanje pa človeške slabosti in hibe. Takoj v začetku svojega vladanja izda torej prekrasen, genljiv pastirski list na vso cerkev, v katerem se, kakor nekdanj Avguštin, ponižno opravičuje. Z občudovanja vredno odkritosrčnostjo zakliče vsemu svetu znane, proslule besede: „*Aeneam reicite, Pium recipite!* — Zavržite Eneja, sprejmite Pija!“

Kot papež je vžival samo grenke izkušnje, trpke bridkosti in skeleče prevare. Njegova dôle je bila huda; božja previdnost je vihtela nad krščanstvom in nad vso takratno omiko strahovito šibo. Njo odvrniti je bila Pijeva edina skrb. Raditega v drugem oziru ni imel niti priložnosti, niti moči, da bi mnogo deloval.

A za Kranjsko deželo je njegovo vladanje važnega pomena. Pij II. je ustanovil *Ljubljansko škofijo*. Ko je bil še tajnik na cesarskem dvoru Friderika III., je že spoznal neugodne razmere na Kranjskem v cerkvenem oziru. Dežela je bila razkosana, podložna več škofom. Temu je pa bilo treba odpomoči. Kmalu, ko je postal papež, je nasvetoval cesarju, naj se povzdigne *Ljubljana* v škofijsko prestolnico. Cesar Friderik je nasvet, se vé, sprejel ter je izdal 6. decembra l. 1461. ustanovno pismo za *Ljubljansko škofijo*. Prvi škof je bil Žiga plem. Lamberg. Kako je ravno on prišel do te časti, pripoveduje Valvasor v VIII. knjigi

str. 652. sl. svoje slavne zgodovine vojvodine Kranjske. Enej Silvij in Žiga Lamberg sta si bila dobra prijatelja, Enej je bil tajnik in svetovavec, Lamberg prejšnji župnik v Šmartinu pri Kranju in dvorni kapelan Friderika III. Ko je l. 1456. Enej postal kardinal, mu je Lamberg v šali rekel: „Sedaj Vam ne preostaja nič drugega, kakor da postanete še papež.“ Enej šaljivo odgovori: „Ako bom jaz papež, bode te Vi škof.“ Tekom petih let se je šala pri obeh uresničila.

Pij II. ni dolgo nosil papeške tiare. Le šest let je bil moder krmar na ladji svete cerkve. Telesno je bil že zdavnej oslavljen. Ko je bil poslan z bazilejskega cerkvenega zbora na Škotsko, se je vozil po morju v groznem viharju. V smrtni nevarnosti naredi obljubo, da bode bos, kot spokornik, romal k prvi Marijini cerkvi, ko pride na kopno. Dospevši na škotsko obalo, izpolni vestno svojo obljubo. Deset kilometrov daleč roma bos po ledeni cesti, v strašni zimi. A s tem si je nakopal mučno trganje po udih, posebno v nogah, ki ga je poslej trpinčilo vedno hujše do smrti. Zato se je tudi ne navadno hitro postaral. Ko je postal papež, je štel šele 53 let, a bil je že ves potr starček; njegovo telo je bilo zbirališče različnih bolečin. A njegov duh je bil vedno čil, svež, poln mladeniškega ognja in navdušenja, misli vedno neskajene. Z orjaško potrpežljivostjo je prenašal neznosne bolezni, ter jih je celó izkušal skrivati pred svetom. Toda slednjič so ga premagale; pod njihovo pezo se je zgrudil na smrtno posteljo. Umril je zjutraj 15. avgusta l. 1464. Njegovi zemeljski ostanki počivajo v Rimu v cerkvi St. Andrea della Valle, kjer so mu njegovi mnogobrojni častivci l. 1614. postavili krasen spomenik.

* * *

V uvodu sem rekel, da je ime Aeneas Sylvius svetovnega pomena, zgodovinske važnosti. Širnemu svetu je postal znan najprej kot izboren latinski pisatelj.

Njegova dōba je v povestnici človeštva velikega pomena. V njej se je izvršil glede

na mišljenje in na nazore človeškega razuma tolik in tako merodajen spreobrat, kakršnega opazamo v svetovni zgodovini le še enpot: in sicer v prvih treh stoletjih po Kristusu, ko se je izvršil polagoma prehod iz poganstva v krščanstvo. Tok Enejeve dōbe imenuje zgodovina: humanizem; takrat so cvetele humanistične študije, to je — proučevanje grškega in latinskega slovstva. Iz njih se je izcimil ves ogromni napredek v novem veku; v njih imajo izvor tudi najrazličnejša naziranja v vedah in v umetnostih. Iz njih se je razvila na umetniškem in deloma tudi na znanstvenem polju toli slavljena „renesanca“, preporod. A v njih tičijo tudi korenine takozvane reformacije in hčerke njene, — revolucije.

Očetje humanizma so bili laško-latinski pesniki Dante, Boccaccio, Petrarca. Posebno se je razvil humanizem v XV. stoletju, ko je našel na dvoru rimskih papežev in florenških Medicejev mogočne in veledušne podpornike in pospešitelje. Dolga in ponosna vrsta učenih mož ga je gojila z vnemo, nad katero moramo naravnost strmeti, z oduševljenjem, ki je semtertje priklopelo do mej zblaznelosti.

V tej vrsti se odlikuje Enej Silvij. V Sijeni in Florenciji se je vtopil v humanistične študije ter jim je z neomajno ljubeznijo ostal zvest do smrti.

Čiste, klasične latinščine se je bil tako izborno privadil, da je že kot dijak v pesnih posnemal svoje ljubljence: Ovidija, Vergilija, deloma tudi Horacija. Že v mladih letih si je priboril ime slovečega latinskega pisatelja.

Njegova pisateljska dela so mnogobrojna. Med najvažnejša se štejejo:

Njegove pesmi. Obširnejše se imenujejo po naslovih: „Nymphiplexis“, „Cinthia“, „Chrisis“ in „Historia de Euryalo et Lucretia se amantibus“. Le-te pesmi so iz njegove dijaške in bazilejske dōbe, zložene v duhu Ovidijeve zbirke „Amores“. Opeval je pa tudi druge snovi, zgodovinske in verske; taki so njegovi spevi: „Carmen in laudem Fri-

derici Caesaris" (slavospev na čast njegovegaveledušnega Mecena Friderika), „Carmen Sapphicum in nostri Salvatoris passionem“, „Hymnus de passione Domini“. Še kot papež je zlagal pesmi. A ohranile se njegove pesmi niso v celoti, od nekaterih so ostali le odlomki, raztrošeni po rokopisih takratne dōbe.

Velik je bil Enej Silvij kot govornik. Za to stroko je bil izredno nadarjen. Imel je v izobilici vse vrline, ki jih mora imeti odličen govornik: veliko izobrazbo, mnogo izkušenj, močen in lep glas, prikupljiv nastop, ognjevit značaj, ki je vnel plameneč ogenj ne le v lastnem srcu, temuč i pri vseh poslušavcih. Govoril je zelo pogosto, na raznovrstnih zborih, v najodličnejših družbah, povsod s tolikim priznanjem, da so ga poslušavci v zvezde kovali in obožavali. Njegov zlog je bil krasen, misli globoke, snov važna in za občinstvo vedno zanimiva. Spisal je tudi dve deli o govorništvu: „Tractatus de liberorum educatione“ (razprava o vzgoji otrok, ki se naj že v mladosti navajajo h govorništvu) in „Artis rhetoricae praecepta“ (pravila govorniške umetnosti).

Posebno so zaslovela njegova pisma. Morebiti ni noben sloveč zgodovinski mož imel tolikega veselja pisati pisma, kakor Enej Silvij. Tudi jih toliko in v tolikem obsegu nikdo ni pisal. V Gradcu, kjer je bil l. 1454. le nekaj mesecev, je pisal 147 obširnih pisem, ki so se ohranila! Njegova pisma pa niso le izraz prijateljskih pozdravov, temuč so daljše razprave o takratni dōbi, o osebah in krajevnih razmerah; naslovljena so na papeža, na cesarja, na kardinale, pisatelje, vojskovodje in diplomate, bivajoče po vsej Evropi. Raditega so Enejeva pisma za svetno, cerkveno, kulturno in leposlovno zgodovino XV. veka izredne važnosti, neizcrpljiv vir so za osebne in javne razmere, katerih drugače iz one dōbe sploh ne bi imeli.

Enej Silvij je bil tudi zgodovinar in zemljepisec. Obširno je njegovo delo: „De situ, ritu, moribus et conditione Germaniae descriptio“, v ka-

terem podaja pregledno zgodovino, deloma tudi zemljepis takratnega rimsko-nemškega cesarstva, h kateremu so spadale večinoma i slovenske pokrajine. To delo nekateri najviše cenijo izmed vseh knjig Eneja Silvija. Reumont pravi odločno: „Za nas leži važnost Eneja Silvija v njegovi zgodovini.“ Zanimivo Enejevo delo je „De viris aetate sua claris“ (o slovečih možeh svoje dōbe), v katerem je podal 65 življenjepisov. Jako važna je njegova „Historia bohemica“ (češka zgodovina), v kateri razvija Enej posebno husitsko gibanje, ki ga je on sam opazoval in na bazilejskem cerkvenem zboru celó nepremišljeno pospeševal; ker je bil z vsemi voditelji husitske stranke v Bazileji osebno znan ter je ž njimi mnogo občeval, je imel priliko in zmožnost, kakor malokdo, podati pravo sliko husitskega razvoja.

Najslavnejše Enejevo zgodovinsko delo pa so „Commentarii rerum memorabilium“, pregled zgodovine XV. veka s posebnim ozirom na dejstva, katerih priča je bil Enej sam; obenem je to lastni življenjepis Enejev. Žal, da ga kot papež ni mogel več tako natančno nadaljevati in dokončati, kakor ga je bil začel.

Enej Silvij pa ni le sam mnogo pisal, temuč i druge je navduševal za klasično slovstvo ter jih je z mladeniško vnemo vzpodbujal in bodril k pisateljevanju. V letem oziru niso njegove zasluge nič manjše, kakor je njegova pisateljska slava. Delil je že kot škof humanistom bogate podpore ter je njihovo delovanje na vse mogoče načine pospeševal. Kjer ni našel pisateljev, tam je bil vedno potr in otožen. Raditega ostro obsoja naše dežele, ki takrat — žal! — niso na slovstvenem polju ničesar delovale; v pismu na svojega prijatelja Perigalla namreč pravi s srdom: „Nunc in Styria, nunc in Carinthia, nunc in Carniolia inter medios barbaros saevasque nationes constitutus“ (sedaj sem na Štajerskem, sedaj na Koroškem, sedaj na Kranjskem sredi med neolikanci in med divjimi narodi). Kralje, kneze in višo duhovščino je vedno vnemal, naj vendar kaj storé za slovstvo; kjer nje-

gove prošnje in opomini niso našli dobrih src in poslušnih ušes, je začel udrihati z ostrim bičem svojega sarkazma; po celi Evropi znan je bil njegov izraz: „Neolikan knez ni nič drugega, kakor kronan osel.“ V vznesenih besedah priporoča vladarjem pisatelje, pred vsemi pesnike; opozarja jih na njihovo važnost rekoč: „Kdo so oni, ki čednosti povzdigujejo? Pesniki. Kdo so, ki v pregrehe, kakor blisek treskajo? Pesniki. Kdo so, ki zgodovino kraljev najkrasnejše opisujejo? Pesniki. Kdo so, ki slavnim možem ime in takorekoč nesmrtnost podelijo? Pesniki. Pazi naj torej tisti, ki pesnike obsoja, da ne bode čednosti obsojal in svojega imena zanemarjal! Ako hočemo po pravici soditi, moramo reči, da se z znanostmi in z vedami pridobi vse. Ni res, da bi se vladarstvo tako z orožjem, kakor s slovstvom vzdrževalo. Popolni so tisti, ki državno moč spajajo s pesništvom in modroslovjem. Le - ti namreč skrbijo za dvojno dobro: pospešujejo korist skupne javnosti izdatno in s popolnim mirom uživajo modroslovno znanstvo, od nobenih valov ne obdani.“¹⁾

Njegov vpliv na humanistične študije je bil mogočen in trajen, njegove zasluge so ogromne in priznanje vsega učenjaškega sveta obče. Dvesto let pozneje ga proslavlja Valvasor (VIII. 653) rekoč: „Sylvius, dessen Gelehrtheit noch jetzt mit unverdorrtten Lorbeern eines beharrlichen Nachruhms billig bezweigt wird“ (čigar učenost se še sedaj venča po pravici z neosušenim lovorom trajne slave).

¹⁾ Qui sunt, qui virtutes extollunt? Poetae. Qui sunt, qui vitia fulmant? Poetae. Qui sunt, qui gesta regum ornatissime scribunt? Poetae. Qui sunt, qui viris illustribus famam et quasi immortalitatem praebent? Poetae. Videat ergo, ne qui poetas damnat, virtutes damnet et suam negligat famam! Si recte volumus iudicare, scientiis atque doctrinis omnia parent. Nec verum est, tam armis quam literis retineri imperium. Perfecti sunt, qui civiles potestates cum poesi miscent et philosophia. Hi enim gemina bona vendicant: nam et communi rei publicae utilitati consulunt salubriter et summa cum tranquillitate nullis obiecti fluctibus per sapientiae studia versantur.

A Enej Silvij v svoji zreli moški dōbi nikakor ni smatral pisateljstva za vzvišeno nalogo svojega življenja. Njegov smoter, ki mu je žrtvoval vse telesne in dušne moči, reči smemo: i življenje samo, je bil drug. Njegova dōba je bila zelo tužna; posebno slovenske pokrajine so bile takrat neprimerno ljut in grozovit boj. Bila je dōba krvavih turških bojev. Polumesec je zasijal na obzorju tako žarno in blesteče, da se je zdelo, da se pred njim skrijejo vse zvezde. Mohamedanstvo je dvignilo okrvavljeni meč, tako silno, mogočno in zmagonosno, da so v smrtnem strahu trepetale evropske države. Ves Balkan je že premagalo, ondotne slovanske države je ugonobilo v krvi, prahu in pepelu. Prodiralo je ob Donavi naprej. Dunaj je bil izbran za prvo žrtev, potem

Denar s sliko papeža Pija II.

bi prišel na vrsto Rim. Sultan Mohamed II. (1451—1481) je letal od zmage do zmage. Vzel je Carjigrad, podjarmil je Srbijo, Bosno, Albanijo, premagal Benečane in Napoljčane na spodnjem Laškem. Zarotil se je in zaklel, da ne bode prej miroval, dokler ne bodo na oltarjih cerkve sv. Petra v Rimu za njegove konje pripravljene jaslí. Groza je pretresla vse krščanske države; vse je uvidelo, da preti krščanstvu istotako kakor i vsej dotedanji omiki strašen pogin. Nikdo pa ni skrajne nevarnosti bolj upošteval, kakor rimski papeži. Že Pijevi predniki so mnogo storili v obrambo krščanstva in njegovih držav pred turškim nasilstvom; posebno Nikolaj V. (1447—1455) je daroval ogromne vsote za vojne priprave proti Turkom.

A Pij II. je posvetil vse svoje vladanje v le-ta vrhovni namen. Vsled svoje prejšnje diplomatske delavnosti je mogel, kakor prerok, pregledati sedanost in bodočnost; kakor skrben oče je skušal odvrniti od krščanskih držav preteči polom. Da njegov strah ni bil pretiran, kažejo jasno poznejši, več kot tristoletni boji, v katerih je morala Avstrija, deloma tudi Rusija in poljsko kraljestvo preliti grozne potoke junaške krvi. Vprašanje, katero je on, kakor nobeden njegovih sovrstnikov, razumel, še

Tržaški škof dr. Nagl.

nit danes ni rešeno, to je orientsko vprašanje. Da bi bil on našel v svoji dōbi tisto pomoč, po kateri je v neizmerni skrbi hrepenel ves čas svojega vladanja, bilo bi to vprašanje gotovo že zdavnaj rešeno v čast in blagor krščanstva in — slovanstva, ki mora med vsemi narodi najbolj zahtevati ugodne rešitve.

Druge evropske države takrat niso spoznale Pijevega prizadevanja. Mesto da bi bile složno odvrnile skupno nevarnost, so se med seboj prepirale; mogočni Benečani

so Turke iz trgovinskih ozirov celó pogostoma podpirali; igrali so ravno tisto žalostno vlogo, katero igrajo v sedanji svetovno pomenljivi vojski med Rusi in Japonci, med Kavkazi in Mongoli — pohlepni Angleži. Genljivo popisuje Pij II. to neslogo med evropskimi državami v pismu na glavnega odvetnika benečanske ljudovlade, Leonarda Benevolenti; s skrajno žalostjo pravi med drugim: „Videre videor exterminium nostrum! Omnes Turchi procuratores sumus, Maumeto viam omnes praeparamus!“ — „Zdi se mi, da vidim naš pogin! Vsi smo Turku pomočniki, Mohamedu pripravljamo vsi pot!“

Pij je neumorno premišljeval, kako bi odvrnil pretečo nevarnost. Mislil je na raznovrstna sredstva. Lotil se je celo neverjetnega poizkusa — h krščanstvu izpreobrniti sultana Mohameda samega. Pisal mu je globoko premišljeno razpravo o bistvu krščanske vere; ocenjevalci Pijeveh del in zgodovinarji pravijo, da je to njegov najduhovitejši spis. Pij previdno razlaga brezdvomno vzvišenost krščanstva nad mohamedanstvom v verskem in nravstvenem oziru; po logičnem izvajanju pride tudi do sklepa, da mohamedanstvo ne bode nikdar krščanstva premagalo; slednjič sultana opominja, prosi in roti, naj postane kristjan, kakor so se izpreobrnil Konstantin v Rimu, Klodevik pri Frankih, Agilulf pri Langobardih, Štefan pri Ogrih. A papeževo pismo ni imelo nobenega uspeha.

Ko je Pij II. videl, da s prijaznim opominom in s ponižno prošnjo ničesar ne opravi, poišče drugi pripomoček v dosego svojega namena. Oborožiti hoče celo krščansko Evropo proti Turkom; dōbo križarskih vojsk hoče obnoviti. Skliče torej v Mantovo l. 1459. mednarodni shod vseh evropskih držav, prvi tak shod, ki ga pozna zgodovina! Dne 26. septembra otvori on sam shod z govorom, ki je po vsebini in obliki pravi biser klasičnega govorništva. V njem pravi med drugim: „Sveta dežela, v kateri sta tekla med in mleko; tla, na katerih so vzrasli prvi cveti našega odrešenja; svetišče Salomonovo, v katerem je Gospod tolikokrat

govoril; Betlehem, kjer je bil rojen, Jordan, v katerem je bil krščen, Kalvarija, ki je videla teči njegovo kri; grob, v katerem je počival . . . ah, to vse je že zdavnaj posest našega sovražnika! Ako on ne dovoli, le-teh svetih krajev niti gledati ne smemo. A ne ozirajmo se na to izgubo! Ali je izguba v naših dneh in vsled naše krivde manjša? Ne naši očetje, temuč mi smo pustili Turkom vzeti Carigrad. Medtem, ko mi v lenem počitku ležimo doma, prodira orožje onih divjakov do Donave in do Save. V kraljevem mestu na izhodu so Konstantinove naslednike pobili, svetišča Gospodova razdjali, Justinovo ponosno stavbo, Hagijo Sofijo, so z Mahomedovim češčenjem oskrunili, podobne Izveličarjeve in Marijine so razbili, oltarje razrušili, mučeniške ostanke so zverini polagali, duhovnike so pomorili, žene in dekleta, da! celó Bogu posvečene device so onečastili, mestne plemenitaše so med sultanovim obedom klali, križ, znamenje križanega Odrešenika so z zasmehovanjem in sramoto nesli v svoj šotor, so kričali: to je Bog kristjanov! Zraven so ga z blatom in s pljuvanjem omadeževali. Ah, to vse se je zgodilo pred našimi očmi! Mi pa spimo, trdno spimo! A še več — proti samim sebi se vojskujemo, le Turka pustimo vladati, gospodovati in zmagovati! . . . Resnično, vsi se motimo, vsi se goljufamo, nikogar ni, ki bi dobro storil, nikogar, niti enega ne! . . .

Pijev govor je mogočno vplival na tisočere poslušavce. Udeležba sicer ni bila toliko, kakor je Pij pričakoval, a vendar so bile zastopane vse evropske države, deloma po vladarjih samih, deloma po odposlanstvih. Le z veliko težavo je Pij na shodu premagal razprtije med posameznimi državami; še z večjo težavo je dosegel, da so vladarji večinoma obljubili pomoč v skupni vojski proti Turkom. A ko je prišel za vojsko določeni čas, ni bilo od nikoder zaveznikov, ki so obljubili pomoč. Pij je raditega nad vse otožen in globoko užaljen. Na vse strani razpošlje svoje poslane, rotí zopet vso krščansko Evropo, naj hiti pomagat. A neznanen je uspeh njegovih prošenj; največja

ovira je sovraštvo med francoskim kraljem in med rimsko-nemškim cesarjem, ki se sicer na tihem, a tem strastneje bojujeta za prvenstvo med evropskimi vladarji. Ta zavist in zaslepljenost sta takrat dobremu namenu papeževemu mnogo škodovali. Da bi Pij II. sam dal Evropi najlepši vzgled, zbere sam dokaj močno vojsko, se postavi sam njej na čelo ter sklene z njo udariti na Turka. S križem v eni, z mečem v drugi roki osnuje sveti boj proti skupnemu sovražniku. Ker niso hoteli vsi evropski vladarji uslišati njegovih prošenj, upa, da bodo sedaj posnemali njegov vzvišen vzgled. „Nadejamo se“ — pravi — „da bode ta naš sklep kakor mogočen grom narode prestrašil iz spanja in duhove vseh vernikov vnel v obrambo svete vere!“ Kardinali in zdravniki mu to odsvetujejo, uvaževaje njegovo telesno slabost, a njemu niso nič mar vsi opomini, vsi nasveti. Z mladeniškim ognjem in z junško vztrajnostjo vodi priprave; 18. junija l. 1464. hoče odpotovati. Zjutraj omenjenega dne poklekne pred oltar sv. Petra v sloveči baziliki, ki takega prizora še nikdar ni videla vkljub svoji več kot tisočletni starosti; opaše si meč ob ledja, v roko vzame blesteč križ ter se posloví od svoje cerkve, od svojega ljudstva, od večnega Rima. Ko izgovori besede: „Oj z Bogom Rim! Živega me več ne boš videl!“ pade vsa ogromna množica na kolena ter zavpije in zaplače, da se na glas zajočejo tudi vojščaki, ki so bili krvi navajeni. Z nepopisnim navdušenjem spremljajo papeža vojščaki in radovedna množica. Vso pot do Jakina (Ancona) se ponavljajo burni izrazi neomejenega priznanja in spoštovanja do papeža. 19. julija je došel Pij v Jakin; tam bi se morala zbrati zvezna vojska ter s pomočjo benečanskega brodovja proti Peloponezu odpeljati in od ondod začeti boj proti Turkom. Polagoma se zbere dokaj vojaštva, pehote in konjeništa; iz Francoske, Španske, Anglije, Škotske, Nemčije, Avstrije, posebno pa iz Laškega je dospelo lepo število podjetnih in požrtvovalnih čet. A Benečani dolgo odlagajo s svojimi četami in s svojim bro-

dovjem. Pija to grozno skeli. Ta dušna in stare telesne, neizprosne bolezni ga docela potarejo. Vleže se. Bolečine postajajo vedno hujše. Vse upanje, da bi Pij II. še kdaj ozdravel, izgine. 12. avgusta se prikažejo na morskem obzorju mnogobrojne benečanske ladije. S hrupnim veseljem jih pozdravi ves Jakin. Najsrčnejša želja Pijeva je izpolnjena; vse upa, da je uspeh zagotovljen; vse se raduje in raja v sladki nadi na slavno

zmago. A Pijevi dnevi so šteti. Ko priplôve beneško brodovje v jakinsko bližino, zapove Pij svojim strežnikom, naj ga nesejo k oknu. Ko zagleda zaželeno brodovje, se veselja razjoče, a kmalu milo vzdihne: „Ah, do danes je meni manjkalo brodovja, odslej bom jaz manjkal brodovju.“ Dva dni pozneje je zatisnil oči — Pij II., velik v svojih delih, še večji v svojih načrtih, ki še dandanes čakajo junaka, da jih izvrši . . .

ANTON MEDVED:

KAR SVETEGA JE TVOJI DUŠI...

Kar svetega je tvoji duši,
ne daj iztrgati nikdar,
naj tudi drugo vse razruši
usode trde ti vihar!

Naj svet prezira, v stran te suva,
vseh klikov ti ne bodi mar,
dokler srce ti verno čuva
svetinj netaknjenih oltar.

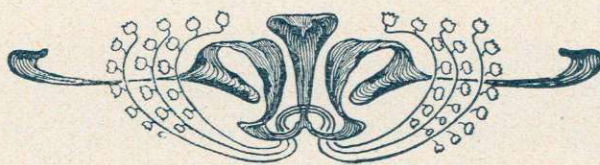

ANTON MEDVED:

ČEMU TI TALIZMAN!

Imel sem hranjen talizman,
nekdo ga je ukral.
A kdo je bil tako pretkan,
ovedeti ne morem, žal!
Lahko bi s talizmanom tem
zakladov poiskal
in žlahtnikom in znancem vsem
zlata obilo daroval.

In bil bi ljubljén, spoštovan...
„Doklej? Kaj misliš, he?
Dokler imel bi talizman,
ni za trenotek dalje ne.
Ko bi zlato delil tako
brezskrbno tjavendan,
premotil bi te kmalu kdo,
in dal bi mu še talizman.“

IVAN LAH:

LJUDJE S POVESTMI.

VAŠKA SLIKA.

Prijetna je taka slika, kot jo zagledaš včasih nenadoma na poti. Odkrije se vas ob cesti, in drevje se dviga nad strehami vaških hiš. Nizek stolp z rdečo streho in zlato bunko na vrhu. Kopa otrok na cesti, krik in vpitje. Žrebe, mlado in poskočno, se pase na vrtu, in kobila stopa ponosno-resno za njim. Vse vidiš, ko stopiš v vas — prijetna slika...

Ob cesti se je prikazala bela gostilnica med drevjem. Nekaj hiš je bilo takoj za njo, proč od ceste, prijazna vas na ravnini, obdana z vrtovi, in v ozadju polje s kozolci. Staro drevje molí nerodne veje nad hišami, cerkev stoji sredi vasi.

Šel sem mimo gostilnice. Živahno vpitje se je čulo iz nje. Vroče popoldne je — ne moreš, da ne bi vstopil in si ne počil ob cvičku.

Vstopil sem v gostilnico in sedel k mizi v kotu. V gostilnici so pili različni kmetje v živahnem pomenku. Podobni so drug drugemu ti ljudje, da jih komaj razločiš. Sicer ima ta brke take, ta drugačne, starejši so brez njih, slamnike imajo različne, drugi stare klobuke, pokvečene, povešene — pri tem pa so isti obrazi, trde zunanosti, utrujeni, od solnca ožgani, temni od skrbi...

Gledal sem jih in opazoval, kako se zna delati naš človek zanimivega proti ljudem, ki misli da so višji od njega, in kako zna z besedami vzbujati pozornost nase, da bi vsak slišal, da ni prazna njegova glava, da tudi on svoje vé. Rad se pobaha naš Dolnjec, pa naj bo da si lepo pobeli zunaj hišo, da si napravi lep kozolec, ali si postavi velik skedenj, si kupi močnega konja in mu dá na vrat lep komat; v nedeljo se

rad pokaže v lepi obleki, tudi hčer obleče drago, čeprav se morda zadolži pri tem; kadar ga vidijo drugi, plača rad z velikim denarjem, na ženitovanju bahato požvenketava po žepih — sploh kjer se je treba pokazati nazunaj, se ti izkaže, in kadar mu zleze vino v lase, hvali vse kar ima: pove ti, koliko je vrednosti v škrinji, koliko v hlevu, v kašči, koliko oralov meri posestvo, in potem preide na hčer in pripoveduje o njeni doti. Da pokaže, da mu ni sile, te povabi v gostilno in plača za pijačo. Rad se izkaže tako naš človek. Če pa misli, da ima v glavi pametno misel, in da bi pokazal, da je mož, ki razume, govori glasno, tako da ga sliši vsak, in njegove oči uhajajo skrivaj na vse strani, da vidi, kdo ga vendar vse sliši.

Tako so govorili kmetje v gostilni. Prepirali so se za mejo, za občinsko mejo na komunski zemlji. Vsak je vedel vse od dedov in pradedov, iz časov ko je pasel in potem celi čas, kjer se je o tem govorilo, kajti že dolgo je šel prepir med dolinsko in volovsko občino, kot se je vedelo daleč naokoli: pri vseh sejnih na kmetih, na žegnanih in pri drugih različnih shodih so se skregali in navadno celo stepli kmetje obeh občin, in pastirji so se bili z biči na paši. Vedno so si pretili s pravdo. In zanesel se je ta prepir v celo okolico, in po gostilnah se je vedno govorilo o tem, in navadno so nastali med kmeti prepiri in pretepi, in ponoči so vpili na cestah, ko so se vračali domov, dokler se niso stepli... Drugi dan pa so si bili zopet dobri in nič ni rekel sosed sosedu, če je imel ta rog na čelu in drugi prasko na licu, in če je kdo šepal ali pa mu ni roka rabila; vsi so vedeli, kaj je bilo, in kdo bi zameril? Vsak ima svoj prav.

O tem je bil pomenek v gostilnici, zato je bilo živahno. Posebno besedo je imel star, nizek kmet; govoril je počasi in dokazoval na dolgo in široko. Njemu nasproti je stal človek, ki je bil popolnoma drugačen od drugih. Imel je namreč „gosposki“ obraz in oblečen je bil v gosposko, tudi čedno obleko. Brke je imel zavihane nakvišku in tudi kravato je imel za vratom. Sicer ni bil prijeten obraz, dasi je sijala z njega razumnost. Lehko se z obraza spozna človek, no, tudi zmotimo se lahko v njem. Ko sem ga gledal, sem pomislil, zakaj mi ni prijeten njegov obraz. Spomnil sem se na obraze „navihanih“ ljudi, katerim naš človek nič ne verjame in je zelo previden do njih. Pozna jih dobro in se jim posmeje v obraz, kadar mislijo, da ga dobé v roke. Pozna naš človeka, in vselej sem se čudil, kako se jih znajo rešiti, da jim ne škodujejo. Poštenost ljubijo naši ljudje nad vse, odkriti so in spletke in laži prezirajo kot nekaj, kar se ne spodobi možkemu. Zato razžali vsak drugega, če mu reče „šema“ ali „baba“. S tem mu pove, da ni možki in taki ljudje nimajo časti pri njih. Celo na sejmi jih poznajo. So taki ljudje v resnici neprijetni; kot prirojeno jim je, da hočejo biti povsod zraven, prvo besedo hočejo imeti, znajo vse in nič, naredé vse za denar, ne dotaknejo se ničesar, kar ni njim v prid, spletejo vse različne prepire, da imajo dobiček. Čutijo se visoko nad drugimi, oblačijo se gosposko in se ne zmenijo za nikogar, če ne kaže denarja, izrabljajo vsako priliko, kadar se gre zato, da je zanje prav. So to različni ljudje. Navadno so taki, ki so slučajno zašli v svet in se vrnejo nazaj in hočejo biti imenitni. Hočejo vse vedeti in hočejo živeti lahko, gosposko. Zato je nezaupljiv naš človek do njih, kot do vsega, kar je gosposkega in spoštovanja ne uživajo taki ljudje pri njem, ker on ljubi odkrito, častno ravnanje, brez spletk in goljufij, kot je sam odkrit, in za malo se mu zdi, da bi ga kdo izkušal prevarati, kot da bi on toliko ne razumel. Zato ne mara naš človek za take ljudi. Včasih je pa tudi drugače...

Kmetje so se bili že precej ogreli. Pomenkovali so se med seboj skoraj kričé, tuintam sta se po dva in dva med seboj prepirala, morda je pristopil še tretji in začel pomagati po svojem prepričanju.

Najglasnejša sta bila starec in gosposki človek.

Na vsaki strani je stalo nekaj kmetov, ki so zdajpazdaj vmes posegli s kako besedo, posmejali se nasprotniku in pritrdjevali svojemu. Ob strani gosposkega človeka je stalo par kmetov, ki so pritrdjevali na vse, kar je rekel, in pritrdili so vselej, ko jih je pogledal. Nekaj čudnega je naš človek, ko ga dobiš za hlapca. V ogenj bi šel za vsakega, ki ga zna pregovoriti. Mnogo je v njem hlapčevstva, in strasten postane, kadar brani tistega, kateri si ga je pridobil za hlapca. So ljudje, ki zelo dosti dajo na vsakoga, ki več ve. Pregovori jih in storé zanj vse. Ako je iz njih srede in jim je pomagal kdaj na prav, ostanejo za vselej njegovi in ne pregovori jih nihče drugi. Taki so bili tisti kmetje ob njem.

Gosposki človek je pogosto pogledoval name. Videlo se je, da bi prišel rad blizu. Njegov nasprotnik, starec, je sedel pri mizi in začel prepir z njegovimi kmeti.

„Jaz s teboj niti ne govorim ne“, je rekel. „Kaj pa ti veš? Jaz sem star in vem natančno, kako je.“

„Jaz pa sem videl mape in tam je zapisano“, je odgovoril gosposki človek. Njegovi kmetje so pritrdili.

„Taki ljudje sploh nimajo pri tem besede, to je naša stvar. Kje si bil ti, ko smo mi uživali zemljo?“ ...

„Sem pa kaj bral o tem in študiral.“

„Kaj si študiral?“

„To vam nič mar ...“ Zardel je od jeze.

Kmetje so rinili v starca in vsak je vpil svoje.

„Zato boste začeli pravdo, ker imate takega dohtarja“, je rekel starec.

Gosposki človek je šel od mize in stopil po sobi gorindol ter se zaničljivo nasmihal starcu, ki je govoril s kmeti. Molčali so vsi in se ozirali po svojem človeku.

Prišel je blizu moje mize in se nenadoma obrnil k meni.

„Dovolite“, je rekel, „Vi veste za mejo med dolinsko in volovsko zemljo“.

„Ne vem“, sem odgovoril hladno. Vsi so me bolj zanimali kot on. Od nekdanj nisem ljubil ljudi, ki so vsiljivi in radi prodajejo svojo znanost in vsakemu vsiljujejo svoje nazore. To so taki ljudje. Tudi naš pravi človek jih ne more. Ljudje s hlapčevsko naturo, brez svojih misli, jih spoštujejo, ker gledajo s spoštovanjem na vse, ki so višji od njih, in se radi ponižajo in priznajo, da ne vedo nič. — On že ve, govore in ne pomislijo nič, mislijo tisto, kar jim reče on . . . To je slaba stran naših ljudi. Dolgo so bili hlapci in še stojé gradovi nad njimi . . .

„Tam se prepirajo kmetje iz obeh vasi. Pravijo, da bo tožba za tiste gole skale. Vredno itak ni nič. Naši se dobro držé. Ti tu“ — kazal je na svoje kmete — „so iz moje vasi. Ne vdajo se, pravijo, imajo prav. Dolinci so zmiraj taki. Vse hočejo vedeti. Zastopi trot nič, na primer tisti stari, in zabavlja čez vsakoga, ki mu hoče pravo dokazati. Sploh ni zmožen resnega razgovora. Če ni po njegovem, kot si je vtepel v svojo neumno bučo, pa se krega in zmerja, misli da vse ve, ker je star. Mape in pisano velja vendar več. Neolikan je kmet in zabit. To vemo vsi. Poglejte, kako jim dokazuje. Dummheit!“

In začel je govoriti čez starca in čez kmečko neumnost v nemščini, v slabem naréčju, menda koroškem. Nisem se hotel prepirati z njim. Zelo sovražim ljudi, ki se kje naučé tujega jezika in govore v njem vselej, kadar jih slišijo drugi, da kmet ne razume, si mislijo, in ima spoštovanje pred njim, gosposki človek pa da ga spozna, da je več kot navaden mož, ker govori v drugem jeziku. Mnogo je takih pri nas in tudi do teh so kmetje taki, kot do takozvanih „navihanih“ ljudi. Zato mi je bilo neljubo, da je tako govoril o njih, in ga nisem poslušal. Gledal sem kmete, ki so prihajali bolj in bolj v ogenj in dokazovali drug drugemu, kje je meja.

No, on je pravil dalje in začel praviti vse o celi pravdi po nemško. Rekel nisem nič. V vsem se je hotel pokazati, da mnogo ve. Rabil je mnogo tuje besede in tudi v napačnem pomenu.

„Ta starec“, je pravil, „vidite ga, nima nič in govori. Nekdaj je bil eden najbogatejših med Dolinci. Zdaj je star mož čez sedemdeset let in se mu to ne pozna. Živel je dobro celo mladost in se baha s tem. Vozil je kure v Trst. Imel je, pravi, zmiraj lepega, visokega konja, da je lepo privzdigoval noge in se lepo nesel. Hišo si je prezidal na novo, hčeram je dal velike dote. Ob poti, ko je vozil skoz Dolenjsko, so ga povsod poznali: prikazal se je gostilničar na pragu, pozdravil ga je in on je takoj ustavil. Poklical je vina in pili so vsi, ki so bili v gostilnici. Naročil si je pečeno gosko ali kokoš in jo je pustil, češ da ni dobra. Zapodil je naprej in pri vsaki gostilni je bilo tako. O svetem Martinu in o pustu so ga vabili povsod na vinski krst in na pust, kajti dobro jim je vse plačal. Take čase je živel, to pripoveduje vsakomu. Kupčija je minila, in ko je imel šestdeset let je služil za hlapca, zdaj pa živi, sam ne vem od česa. In zdaj pripoveduje, kje je meja. Misli, da je še zmiraj bogat, pa on itak nima besede. Neumen je bil, in déli so ga ob vse. Tuji ljudje so na njegovem domu, in misli, da ima še vse on. Zato govori tako ošabno. Dela se, kot da je veleposestnik. V resnici je berač, in čakajo ga še huda leta. Sina je dal študirat in ni nikdar nič izštudiral. Bil je gotovo zabit. Pri vojaki se je potem ustrelil. Njegove hčere se ne menijo zanj in ne more živeti pri njih. Vedno pripoveduje, kaj je imel. Ko bi on imel, kar je imel nekdanj, pravi, da začne na svojo roko pravdo, da bi dobili Dolinci zemljo. Mene ne more, ker sem študiral, in njegov sin ne. Kaj kmet razume . . . Tu je treba talenta. Skoraj nobeden ne zna pisati. Prošnje in kar potrebujejo, jim pišem jaz. Po nemško znam vse, saj je tudi najboljše . . . Ko bi bil posestnik, bi me izvolili za župana . . . Saj nič ne razumejo, vedno potrebujejo kakšnega, da

jim razloži... Vidite, kako govori starec. Vem, da nima, da bi plačal vino. Dela po vseh hišah, smili se ljudem. — Vidite, tega kmeta, ki govori ž njim. Najbogatejši je v naši vasi. Zdaj ima veliko pravdo za neke voli. Jaz mu jo vodim. Vem, da bova dobila, je namreč čisto jasno, ni da bi razkladal. — Vidite, ta ki je poleg njega, je njegov brat. Danes gresta skupaj domov. Podobna sta si popolnoma. Nekje daleč je oženjen. Prodana je bila včeraj njegova domačija, brat mu odstopi kajžo, da bo tam stanoval z ženo, in zato mu mora delati. Zdaj pije za zadnje denarje, ki so ostali. Plačuje oni, ki mu je bilo vse prodano, in ta bogati pije pri njem, pri bratu; on je skopuh, a za pravdo bi dal kožo s sebe... Poznam vse in tudi za vse razmere vem. Pogosto me potrebujejo. Ako se začne pravda za mejo, bo dosti dela. Zanimiva bo, in to me najbolj zanima. Še danes mi je žal, da nisem šel za pravdarskega dohtarja. Imam velik talent za to. Včasih sem bil prelen za take stvari, dasi so me zanimale. Tu bo zdaj trčilo skupaj in lahko bo pravda dolga. Jaz sem imel pravdo, ki je trajala čez deset let. Šlo se je za mejo v gozdu. Imel sem velik gozd, in moj mejaš je pokosil reso po mojem. Tožil sem ga, in začelo se je na dolgo in široko; vodil sem vse sam. Iz tega pa se je razvila meja za cel gozd... Moj oče je bil zakrivil. Šel je gozd in hiša in vse. Še danes mi ni žal. Delati in trpeti se mi tako ni ljubilo...

Nagnil je kozarec in izpil do dna, kot da je predaleč zašel v spomine. Kmetje so vpili bolj in bolj. Začel me je zanimati tudi on, kajti prišlo je včasih nekaj na njegov obraz, da je hotelo vzbujati usmiljenje.

V kótu je sedel starec zamišljen; bil je skoraj kot berač, suh in slabo oblečen. Pil je žganje in jedel žemlje. Roka se mu je tresla, ko je nesel steklenico k ustom, in drobil je kruh s koščenimi prsti. Gledal je prepirajoče se kmete in je pogosto pomežikoval. Motril sem njegovo koščeno, s trdimi sivimi brkami obraslo lice; kosti so molele iz njega in brada je stala naprej.

Gospodski človek je bil za trenotek umolknil, kot da je bil pomislil na svojo preteklost. Zapazil je, da gledam starca in je rekel:

„Ali ga poznate?“

„Ne“, sem odgovoril.

„To je Žigec s Skal. Vsak ga pozna. Dvajset let je bil zaprt na Gradu. Obsojen je bil, da je ubil fanta, ki so ga bili naši mrtvega pod oknom njegovega dekleta. Še danes nihče ne ve, kako je bilo. Mnogo je govorilo zanj in prej je vedno trdil: jaz sem nedolžen, jaz nisem kriv... Zaprli so ga in pred nekaj leti je prestal kaznen. Skoraj z nikomur ne govori, kar je prišel domov. Imel je trdno kmetijo in ženiti se je mislil. Potem so dobili v roke tuji ljudje in razdejali so skoraj vse, ker ni nihče popravljaj. Polje je za nič. Denarja se mu je precej nabralo v tem. Ona je ostala večna nevesta. Pravijo, da jo hoče celo še zdaj vzeti — no, prestara sta oba. Včasih pravijo, da se mu ravno kot meša. Gre tja in sedi pri nji. Ona je mojškra, dela péče. Celotni stari ljudje ne morejo pozabiti neumnosti ljubezni, če so se vjeli v njeno past... Ne smeje se nikdar. Dela zelo rad in trd je kot grča. Nikdar ne govori o preteklosti in bogobvaruj da bi mu kdo kaj omenil. Sovraži ga na smrt. Zelo se boji ljudi, nezaupan je do vsakega, zato z malokom govori, in zdi se, kot da niti govoriti ne zna. Dela vedno molče — močan pravijo, da je zelo, dasi bi mu ne prisodil. Velik roman je v vsem, če se pomisli. Šel je k vojakom, in ko se je vrnil, je izvedel, da ima ona drugega. Koliko je bilo resnice v tem, kdo ve. Ona je bila zelo lepa, še zdaj se človek nehote ozre za Marino. Pravijo, da je živel potem veselo in se ni brigal za to. Neko noč so našli fanta ubitega pod njenim oknom. Njega tisto noč ni bilo doma, rekel je, da je bil v senožeti. Pravili so, da sta bila v zadnjem času z dekletom zopet dobra in da se je stara ljubezen ponovila. Zato so ga prijeli. Obsojen je bil na vislice in potem je bil pomiloščen. Vedno je trdil, da je nedolžen. Zdaj živi tako. Vzeli so mu življenje. Nagovarjal sem ga, naj začne pravdo, pa ni

hotel. Od tedaj ne govori več z menoj. Vidite ga, kako gleda. Človek bi mislil, da je berač, pa ima precej, pravijo“.

Starec je gledal resno in drobil zemljo s prsti. Nikjer se ni bralo, da ima tako povest za seboj. Bil je isti utrujeni, ožgani obraz, kot pri drugih z istimi leti. Prisodil bi mu jih sedemdeset. — Gledal sem ta obraz; polno trpljenja se je bralo na njem in vse je bilo, kot bi govorilo s trdimi besedami: Kaj bi, vse se prestane . . .

Pri mizi je vpil mlad človek in se prepiral s starci zaradi meje. Vpil je na vse grlo in kazal s prsti po mizi, kje je pasel on, kje so sekali, kje orali. Nihče ga ni mogel prekričati, ko je vpil. Zato so začeli med seboj pogovor.

„Halo, kako se je razvnel Sirka“, je dejal gosposki človek, „vidite, tudi on ima pravdo. Saj veste, kaj je mlad človek. Ima dvoje postranskih otrok in zdaj bi se rad ženil. Tožila ga je, ker je neče plačati. Denar je kmetu vse in taka svota se že pozna. Mnogo potov ima in najbrže bo izgubil. Vzeti je neče. To je zmiraj tako. Precej je že trpelo gospodarstvo. Jaz bi jo rajši odpravil za vselej, pa on je zelo trdovraten. Misli, da mora prodreti; pa tu je težko. Pije zdaj že tri dni. Pravi, da mu je vseeno, če gre cela kmetija. So tako trdovratni ljudje. Tudi jaz sem bil tak — no, jaz sem hotel pravico, te pa ni na svetu. Boljše se godi tistim, ki je ne poznajo. Vidite, kako se smeje stari Krehelj.“

Pri mizi je stal siv starček, s popolnoma belimi lasmi, podolgovatim nosom, in obraz mu je šel zmiraj na smeh, da bi si ga resnega niti misliti ne mogel.

„On je osebenek, ima še ženo, in dva sina skrbita zanj. Nikdar ni nič imel, in nikdar mu ni bilo sile. Lepo življenje si je naredil: včasih malo žaga in naredi kako reč, škač, burklje, lopar, banjo, ribeženj, ali kar je takih malenkosti, da ima za pijačo in za tobak. Njemu ni treba pravd, tudi za hišo mu ni treba skrbeti. Plača na leto gospodarju nekaj goldinarjev in je prost vsega. Doma leži pod orehom in kaj zbija. Ve

celo zgodovino vasi in mnogo starih pesm zna na pamet. Vse ve. Bolj zadovoljnega človeka ni pod tem zvonom. Vedno se smeje.“

Mladi človek, Sirka, je vpil na vse pretege, no poslušal ga ni nihče.

„Tožili bomo, tožili“, so vpili možje, ki so prej stali pri gosposkem človeku. Gosposki človek je vstal:

„Pardon“, je rekel in stopil k njim.

„Le tožite“, je rekel starec, ki je sedel njim nasproti, „mi Dolinci se ne damo. Razdelili bomo komunsko zemljo, pa bo.“

„Saj vi ne dobite nič“, je rekel gosposki človek.

„To tebi nič mar. Če bodo imeli Volovci take raztrgane dohtarje, kot si ti, dobimo vse . . .“

Gosposki človek je zardel od jeze.

„Nič ne boš zabavljaj, svoje bi bil varoval“, je rekel eden kmetov, ki so stali na strani gosposkega človeka.

„To tebi nič mar. Ti nisi še nikoli nič imel.“

„Pa tudi zapravlil nisem“, je rekel drugi mirno.

Obmolčala sta za trenotek, kot da si nimata več kaj reči.

Vzeli so svojo pijačo in sedli skupaj k drugi mizi. Gosposki človek je sedel z njimi, pravil jim nekaj in vsi so poslušali in prikimavali.

Drugi so obsedeli pri prejšnji mizi. Bili so veseli, le starec se je čutil razžaljenega, da mu kdo očita, ker je zapravlil:

„Kaj komu mari“, je ponavljaj. „Toliko imam še zmiraj, kot on, imel sem pa toliko, kot vsi Volovci, kar jih je.“

Žigec je bil ostal v kotu pri svoji mizi, gledal je zamišljeno, pil počasi in jedel neprestano.

K meni je prisedel krčmar, kot imajo to pri nas navado krčmarji.

„To imajo prepir“, je rekel, „in vsega je kriv“ — govoril je potihoma, mrmraje — „vsega je kriv ta človek, ki je bil pri Vas. Bogve, kaj se je Vam nalagal o pravdi. Dela se vedno zelo učenega in vedno išče

družčine z gosposkimi. Kmetje mu plačajo za pijačo, in zdaj bi rad zaslužil, da bi bila pravda, in potem bi zaslužil pri inženjerjih, če bi se zemlja delila; kajti prištuliti se zna povsod, zaupati mu pa ni. Za koš rese, je zapravdal hišo in grunt. Z ženo sta se stepla, ona služi nekje v mestu. Hotel je živeti gosposko. Zdaj je navaden mešetar. Dela malo in živi lahko. Povsod hoče kazati svojo učenost. Kmete ima čisto v svoji oblasti, vse storé, kar jim svetuje. Že parkrat so imeli pravdo. Sicer jih zaničuje, če je z gospôdo, in če ima denar. Otroci morajo služiti za pastirje in pestunje. Tako je na svetu.“

„Daj pijače“, so vpili kmetje okoli gosposkega človeka in bili z litrom po mizi.

Krčmar je vstal in šel točit.

Posedel sem tako in gledal po vrsti te ljudi z njihovimi povestmi.

Ko se je vrnil krčmar, je Žigec vstal. Vpognjena je bila njegova postava. Porinil je molče krčmarju denar in roka se mu je tresla.

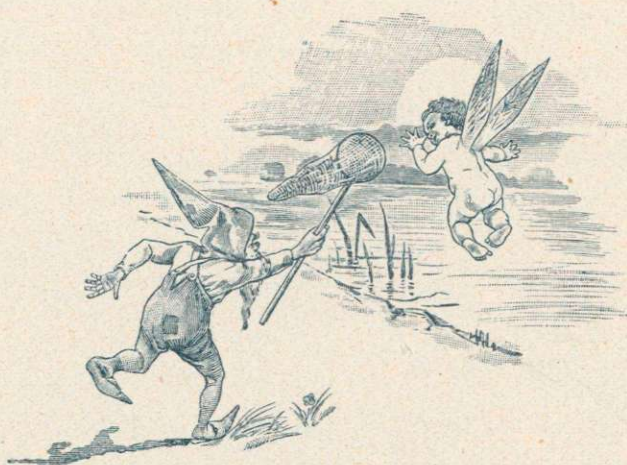
„Kam že greš, Žigec?“ ga je vprašal krčmar, kot po navadi stavi taka vprašanja za slovo.

„Grem na delo; kopljem ob cesti“, je rekel s tihim, suhim glasom. „Večer bo skoraj.“

Odšel je in ni pogledal nikogar.

Večerilo se je, zato sem odšel. Gosposki človek je bil postal pijan in je glasno raz-

kladal kmetom o pravdah. Vstal je in se odkril ter rekel po nemško: „Imam čast...“ Opoťekel se je in sedel na svoje mesto... Premišľjal sem o teh ljudeh, vsakega posebej z njegovo povestjo sem videl na življenja polni zemlji, trdi in neusmiljeni... In takrat sem se spomnil tebe, prijatelj Ignacij... Umrl si in nihče ni zapisal na tvoj grob: Pesnik in pisatelj Ognjeslav, Neralov... Vedno si hotel pisati in nisi vedel kaj. Zakaj nisi videl gosposkega človeka, zakaj nisi zašel v gostilnico ob cesti in bi videl ljudi, vsakega s svojo povestjo na trdi, neusmiljeni zemlji. Videl bi njih trde obraze in slišal bi njih ponosne besede. Tako pa si prosil, naj ti povemo povest, da bi jo spisal. In naša mlada domišljija je izmislila vsemogoče, spomnili smo se vseh strahov, o katerih so nam pravili, in na vsa znamenja smo se spomnili, o katerih smo kdaj čuli pripovedke, in na vse uboje in nenaravne smrti, da smo ti mogli povedati povest, in si ti potem napisal, kako je strašilo, zakaj stoji tam znamenje, kako in v kaki noči se je ubil ta in ta... Zato sem se spomnil takrat tebe, dragi prijatelj Ignacij, da nisi tako stopil v gostilno ob cesti in videl ljudi s povestmi, ki živé s trdimi obrazi in ne govoré o tem, kar leži nekje daleč za njimi. Prepirajo se za kratek čas o pravdi in vedo, da stopajo po trdi poti, pa je vseeno, kako.

DR. JOŽEF GRUDEN:

„MIRABILIA MUNDI.“

POTOVANJA FRANČIŠKANSKEGA MISIJONARJA V SREDNJEM VEKU.

Leta 1881. se je vršil v Benetkah mednarodni geografski kongres. In ob tej priliki so odkrili v malem furlanskem mestecu Pordenone kip preprostega meniha, frančiškana, ki ga prišteva geografska veda najznamenitejšim srednjeveškim potopiscem in raziskovavcem azijskih dežel. Italijanski listi so ob tej slavnosti objavljali vznesene članke s podobo slavljencevo in ponosno poudarjali, da je dala Italija že v srednjem veku omikanemu svetu poleg slavnega geografa, Benečana Marka Polo še drugega imenitnega potovavca — brata Odorika Matiuzzija.

Ali si Italijani tega moža po pravici pri lastujejo? Nato hočemo pozneje odgovoriti. — Za sedaj moramo žal priznati, da je bil zanimivi frančiškanski misijonar in potopisec doslej Slovanom in posebno še nam Slovencem skoraj popolnoma neznan. Angleži, Francozi in Italijani so se bavili z njegovo osebo, objavljali njegove potopise in jih tolmačili s pomočjo najnovejših geografskih preiskav, a pri nas so ga poznali skoraj izključno le njegovi redovni bratje, ki ga imajo uvrščenega med blažene svojega reda. In vender je živel brat Odorik v naši bližnji soseščini, je bil slovanskega rodu, njegovo ime je slovelo med Slovenci v srednjem veku in pogosto so romali naši pradedi k njegovemu grobu v Videm, da pomolijo pri častitljivih ostankih svetega moža, ki je prepotoval skoraj ves tedaj znani svet, ki je veljal za čudo svoje dōbe, in tudi še po smrti ostal neizbrisno v spominu svojih rojakov. — Vzroka je torej dovolj, da se nekoliko seznanimo z življenjem misijonarja,

brata Odorika¹⁾, in njegovim zanimivim potopisom, ki je večkrat izšel pod naslovom „Mirabilia mundi“.

* * *

Po smrti zadnjega Babenberžana Fridrika Bojevitega so prišle slovenske dežele za nekaj časa pod oblast češkega kralja Otokarja II. Najskrajnejša postojanka njegovega prostranega kraljestva je bila na jugu mala grofija Pordenone v Furlaniji, ki je prej nad sto let pripadala vojvodini Štajerski. Kralj Otokar je poslal l. 1270. tje posadko, da zavaruje ta del svoje posesti proti napadom akvilejskih patriarhov in drugih tekemcev. In neki vojaški družini češke posadke se je narodil l. 1286. Ulrik ali Odorik.²⁾

¹⁾ Večje razprave o njem so objavili: angleški polkovnik Yule (*Cathay and the ways thither*; London 1866.) Italijani P. Venni (*Elogio storico alle gesta del b. Odorico*; Venezia 1761.) P. Teofilo Domenichelli (Prato 1881) in novejši čas Dr. Luigi Tinti (*Vita e missioni nell' Indo-Cina del beato Odorico da Pordenone*. Roma 1901). Najbolj obsežno in učeno delo o bratu Odoriku pa je napisal francoski orientalist Henri Cordier: *Les Voyages en Asie au XIVe siècle du bienheureux Frère Odoric de Pordenone, religieux de Saint François, publiés avec un Introduction et des notes*. Na to kritično delo se zlasti opiram v svojem poročilu.

²⁾ Njegovo slovansko pokoljenje izpričuje nedvomno sodobni srednjeveški kronist Janez iz Vetrinja (*Joannes Victorienensis*), pišoč: „Hoc tempore frater quidam Ulricus nomine, de reliquiis seminis eorum, quos olim rex Ottokarus apud portum Naronis ad custodiam deputavit, ordinis Minorum, qui longo tempore ad propagationem fidei exulaverat in partibus transmarinis, rediens mirabilia retulit.“ Italijani si ga torej po krivici prisvajajo. Vprašanje je le, če je bil brat Odorik češkega ali slovanskega rodu? Prvo mnenje navidez potrjuje neki rokopis narodne knjižnice v Parizu iz XIV. stoletja, kjer čitamo naslov: „*Descriptio orientalium partium fratris Odorici Boemi de Foro Julii*“ in zopet v tekstu (fol. 126.):

Komaj štirinajst let star je vstopil Odorik v frančiškanski red, ki je uprav tedaj zbiral v svojem okrilju najplemenitejše, najidealnejše in najbolj nadarjene mladeniče vseh slojev. Bila je to zlata dôba frančiškanskega reda, ko je slovel po svojih apostolskih misijonarjih in velikih učenjakih, ki so zavzemali večino tedanjih vseučiliških stolic.

Odorikovi življenjepisci vedó mnogo povedati o njegovem strogem vzdržnem življenju v frančiškanskem redu in o raznih pokorilih, ki si jih je nalagal. Še sedaj kažejo v Vidmu njegov cilicij (pas), sestavljen iz malih plošč in železnih členov, ki ga je nosil na golem životu. Z dovoljenjem redovnih predstojnikov je nekaj časa živel kot puščavnik v samoti in si tako pridobil ono vtrjenost, ki je pozneje na obsežnih njegovih potovanjih premagala vse vremenske nezgode in napore. Vrnivši se v samostan v Videm prosi Odorik l. 1314. generala frančiškanov, da ga pošlje v azijske misijone.

Tamkaj na daljnem Vzhodu se je v XIII. in XIV. stoletju pričelo veliko versko gibanje. Križarske vojske so seznanile zapadne narode z Azijo in odprle njene dežele evrop-

skemu vplivu. Pričelo se je živahno misijonsko delo. Na čelu velikega podjetja sta bila dva novoustanovljena redova, polna apostolske gorečnosti in delavnosti, red frančiškanov in dominikanov. Preko Poljske, južne Rusije in Sibirije so prodirali njih misijonarji v Mongolijo in Kino. V Perziji, Indiji so se ustanovljale misijonske postojanke, in na najskrajnejši obali azijski, v Kini in Mandžuriji je zasnoval frančiškan Joannes de Monte-Corvino leta 1292. šest škofij in jih zastavil s svojimi redovnimi brati. Prve kali so bile položene v prostrano polje in obetala se je bogata žetev!

Kaj čuda, če je tudi Odorika gnalo tja v daljne dežele, kjer se je brezmejni delokrog odpiral njegovi gorečnosti. L. 1318. je nastopil svojo pot.

Še danes, ko živimo v dôbi najživahnejšega prometa, ko vsled modernih prometnih sredstev skoraj izginjajo razdalje, ki so se nekdanj zdele neprehodne, moramo občudovati razsežnost Odorikovih potovanj. Armenijo, Perzijo in Mezopotamijo, Indijo z njenimi nešteti otoki, neizmerno kitajsko kraljestvo, Mongolijo, Tibet in Turkestan, vse te dežele, izmed katerih je skoraj vsaka večja kot pol Evrope, je prehodil goreči misijonar. In ako čitamo o strašnih nezgodah in nepremagljivih ovirah, s katerimi so se imeli še v naših dneh boriti preiskovavci Azije (Sven Heddin, Landor i. dr.) in potem uvažujemo, da je že pred šeststo leti preprost frančiškan brez organizovane in dobro oskrbljene ekspedicije, potujoč le v družbi siromašnega brata lajika prehodil vse tiste bajne, nedostopne pokrajine, kamor si šele sedaj Evropejci z orožjem izsiljujejo dohod, potem se ni čuditi, če se Odorikovo poročilo zdi, kakor izmišljena bajka. A resnicoljubnost pobožnega misijonarja, katero še sam s slovesno prisego potrjuje in novejša znanstvena preiskave izključujejo vsak dvom.

Dvanajst let se je mudil Odorik v Aziji in v tem času krstil nad 20 tisoč nevernikov. Leta 1330. se je vrnil domov, da si poišče novih pomočnikov za svoje misijone. Sprejeli so ga z veliko častjo in občudovali kot

„Ego frater Odoricus Boemus do Foro Julii“ (Cordier o. c. pag LXXXII.) A to je subjektivno mnenje pisca pariškega kodeksa, ki je nastalo gotovo vsled navedenega poročila srednjeveških kronistov (Joannis Victoriensis, Anonymi Leobiensis) in ki se tem lože raztolmači, ker so bile od l. 1250—1279. dežele od Krkonoša pa do Adrije vse češke. Za slovensko pokolenje pa govori več razlogov: Verjetno je, da je Otokar poslal v Pordenone posadko iz svojih južnih deželâ iz Štajerske ali Kranjske, ker je že preje ta grofija k njim pripadala in jo je tudi kralj češki z njimi vred podedoval od Babenberžanov. Še pomenljivejše je Odorikovo rodbinsko ime Mattiuzzi ali Mattiussi, katerega sicer najstarejša poročila ne navajajo, a se je po tradiciji ohranilo in se mu izza l. 1620. tudi v životopisih pridevle. Cordier (o. c. str. I. n. a.) sam slutí, da je priimek Mattiussi „patronimikon“ pisoč: „Problement Odoricus filius Mattiussi, devenu simplement Odoricus Mattiussi.“ S slovensko etimologijo ta „patronimikon“ kaj lahko razložimo. Po analogiji Petrovec (v goriškem in benečanskem narečju Petrùc) = sin Petrov, Lenardič (ben. Lenarduzzi) = sin Lenartov je nastal priimek Mattiussi (slov. Matjuc) iz patronomika Matijevec (= sin Matijev). Rodbinsko ime Odorikovo torej kaže, da je bil ali Slovenec ali pa vsaj poslovenjen Čeh.

izredno prikazen. Sloves o njegovih potovanjih pa se je razširil skoraj po vseh evropskih deželah. Na povelje provinciala Guidotta je Odorik v Padovi narekoval bratu Viljemu de Solagna znamenite dogodke svojega potovanja. Tako je nastala geografska knjiga, ki še dandanes zanima učeni svet. — Papež Janez XXII. je pozval izrednega moža v Avinjon, da mu osebno poroča o uspehih misijonov na daljnem Vzhodu. A na potu zbolil Odorik v Pizi.

Z veliko težavo se je vrnil nazaj v Videm, kjer ga je dohitela smrt 14. januarja l. 1331.

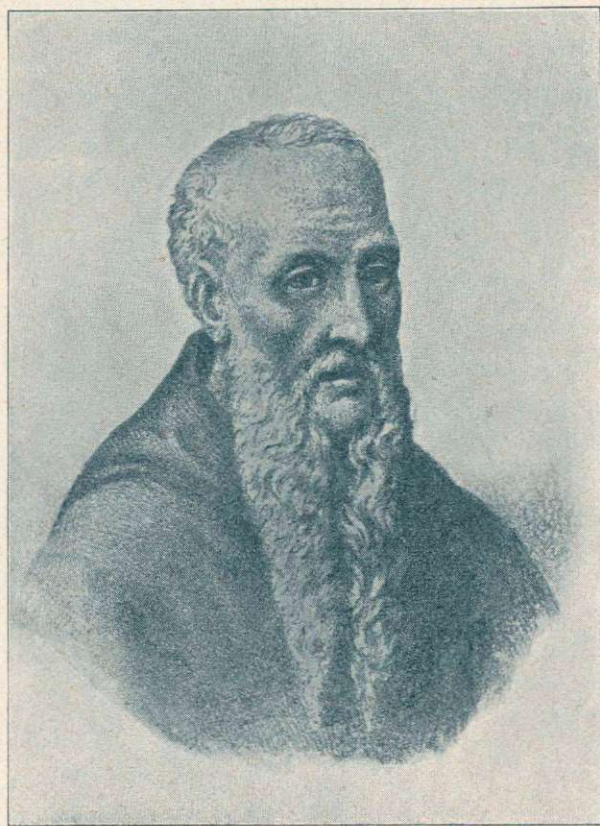
Pokopali so ga z veliko slovesnostjo. Kmalu potem je ukazal akvilejski patriarh Pagano della Tore prenesti njegovo truplo v novozgrajeno in lepo okrašeno kapelo sv. Ludovika in mu dal izklesati lep marmornat nagrobni spomenik. Iz vseh krajev je drlo ljudstvo k njegovemu grobu; komaj so se mogle zvrstiti mnogobrojne procesije, ki so prihajale iz slovenskih, nemških in italijanskih pokrajin. Dogodila so se čudežna zdravljenja.

Neka plemkinja iz Beljaka je ozdravela od dolgotrajne bolezni, do-

teknivši se obleke svetega moža. Grofica Goriška ga je prišla počastiti s sijajnim spremstvom, prav tako plemstvo iz Kranjske, Koroške in Štajerske. V akvilejski škofiji so Odorika splošno častili kot svetnika a šele l. 1755. ga je papež Benedikt XIV. prištel blaženim. Njegovo truplo počiva zdaj v karmelitski cerkvi v Vidmu.

Preden sledimo bratu Odoriku v prostrane azijske dežele, še nekaj opazek k potopisu, ki je izšel pod njegovim imenom. Omiškani krogi XIV. stoletja so sprejeli poročila pogumnega potovavca z velikim zanimanjem.

Kako hlastno se je čitalo njegovo delo izpričujejo pa mnogi rokopisi, ki so še zdaj najti v raznih knjižnicah po Italiji, Franciji, Avstriji, Nemčiji in Angliji. Cordier, ki je proučeval raznovrstne varijante prvotnega teksta, je preiskal 73 raznih pisanih kodeksov; med temi je našel 47 latinskih tekstov, 18 italijanskih prestav, šest francoskih in dve nemški; tiskanih izdaj je našel štirinajst.¹⁾ — Poznejši prepisovalci so Odorikovo poročilo v marsičem izpremenili in olepšali z novimi pripovedkami; izšel je celo ilustriran potopisni roman pod imenom nekega Mandevilla, ki se večinoma naslanja na Odorikovo delo. Marsikaj, kar pripoveduje Odorik o tujih mestih in deželah, narodih in njih razmerah se je zdelo bajno in neverjetno, a novejša preiskovanja so njegov popis sijajno potrdila. Zato ga po pravici prištevajo najznamenitejšim potopiscem. Poleg Arabca Ibn Batoutah in Benečana Marka Polo, gre tretje častno mesto v vrsti srednjeveških geografov bratu Odoriku.

Brat Odorik Matiuuzzi.

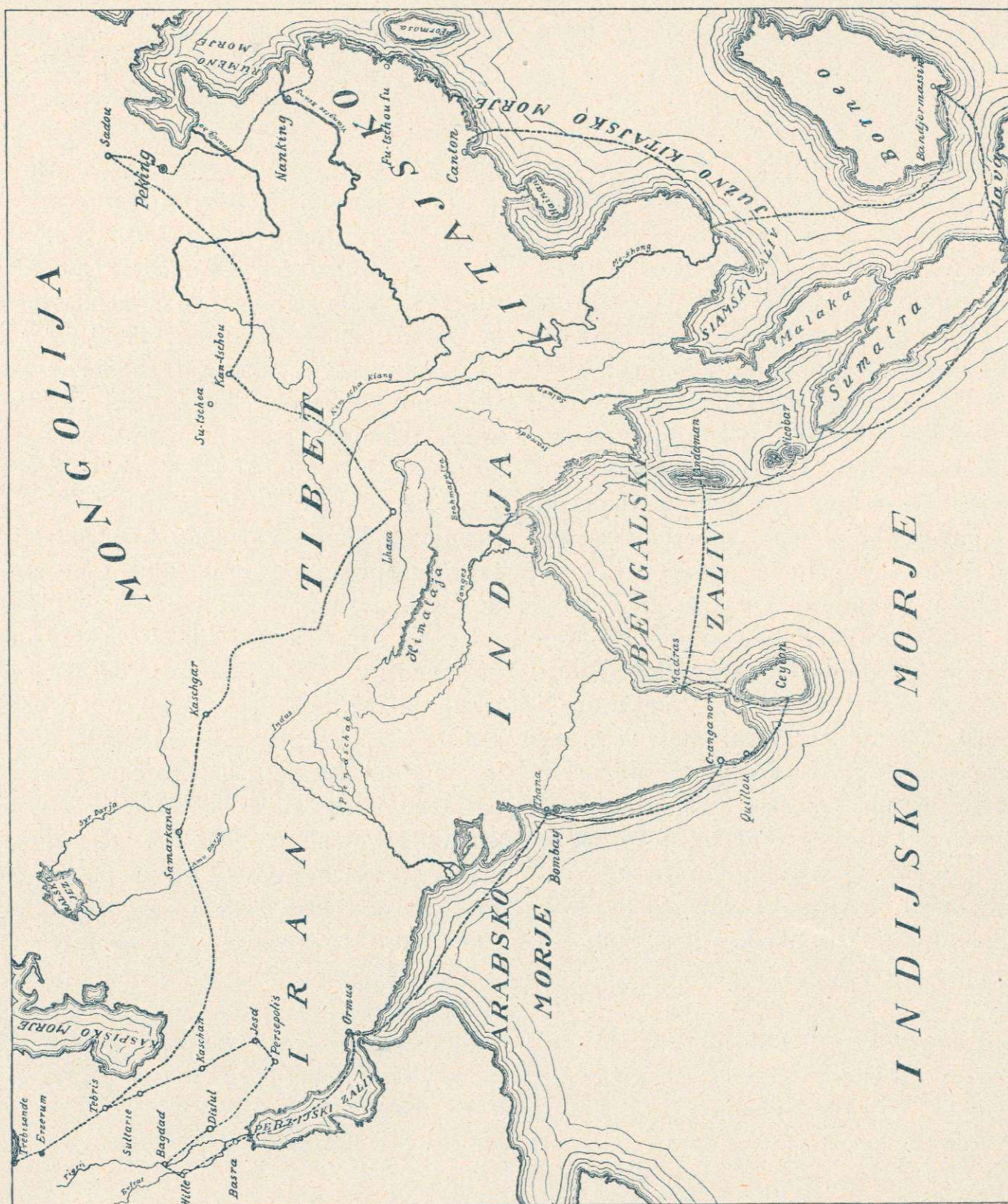
V Perziji in Mezopotamiji.

Meseca aprila l. 1318. se je vkrcal Odorik v družbi brata Jakoba, rodom Irca, na benečansko ladjo, da se poda v Orient. Najnavadnejša pot v Indijo in Kino je vodila tedaj preko Perzije. Trapezunt (Trebisonde) ob severni obali Male Azije je bilo izhodišče misijonskim in trgovskim karavanam. Preprosto in naivno pričinja Odorik svoje poročilo pišoč: „Mnogi so že opisovali navade ljudi in razmere v tujini, kakor jih nameravam tu opisovati. Vendar sem jaz, brat

¹⁾ Henri Cordier o. c. Bibliographie, str. LXV. do CLVI.

Odorik iz Furlanije, hoteč potovati v pokrajine nevernikov, da pridobim kaj duš za Kristusa, videl in slišal toliko izredno čudnega in zanimivega, da je vredno vse to po resnici pripovedovati.“

tega Atanazija, ki je sestavil simbolum: „Quicumque vult salvus esse“, in opisuje zanimiv prizor s ceste. Videl je moža, ki je celo trumo krotkih jerebic vodil za seboj. Ptiči so ga obletavali, kjerkoli je hodil, in ponoči

POTOVANJA BRATA ODORIKA MATIUZZIJA (l. 1318—1330.)

Trapezunt imenuje „vrata Perzije, Medije in vseh dežel, ki so onstran morja.“ Bilo je takrat važno trgovsko mesto, odkoder so Benečani in Genujezi orijentalno blago in pridelke prevažali na zapad. Med mestnimi znamenitostmi imenuje grob sve-

počivali kraj njega. Šli so za njim celo v kraljevo palačo.

Iz Trapezunta je šel Odorik v Erzerum (imenuje ga Artiron), kjer so imeli frančiškani misijonsko postajo. O Erzerumu pravi, da ima najvišjo lego med vsemi mesti na

svetu, da je celo sredi poletja zelo hladno, sicer pa je bogato na vsakovrstnem trgovskem blagu in ima živahen promet. Novejši geografi večinoma vse to potrjujejo. In čeprav Erzerum ni najvišje mesto, vendar je njegova lega zelo visoka (1960 metrov nad kaspiškim morjem). Poleg tega starega mesta (Erzerum = arx Romanorum) je Odorika v Armeniji zlasti zanimala gora Ararat. Značilno je za podjetnost neustrašnega potovavca, da je bil takoj pripravljen splezati na njen, 5156 metrov visoki vrh. Toda Armenci so mu branili, češ da nihče še ni prišel tja gori, ker Bog ne pripušča, da bi človek oskrnil sveto goro. Šele sredi XIX. stoletja so prvi Evropejci izvršili njegovo namero.

Iz Armenije je krenil Odorik proti Perziji, kjer so tedaj vladali Ilkani mongolskega rodu. Ker so bili Mongoli mnogo bolj naklonjeni krščanstvu, kakor drugi mohamedovci, je bilo mogoče za njihove vlade, ki je obsegal v XIV. stoletju skoraj vso Azijo, ustanoviti dokaj novih misijonov.

Takoj v prvem velikem mestu Tauris (sedaj Täbris) je našel dva samostana frančiškanov in veliko množico kristjanov. Tauris je bilo važno prehodno mesto karavan, ki so hodile iz južne Perzije in Indije v Bizanc in Aleppo. Zaloge vsakovrstnih orientskih pridelkov (indigo, muškat, rhabarbara) so bile tam nagromadene. Odorik popisuje živahno trgovino, ugodno lego mesta in označuje njegovo bogastvo, „češ da donaša perzijskemu vladarju več davkov, kakor jih dobiva francoski kralj iz vsega svojega kraljestva.“

Iz Taurisa je šel Odorik po navadni trgovski poti preko mest Sultanieh (Soldona) in Kaschan. Sultanieh je bila poletna stolnica perzijskih vladarjev. Papež Janez XXII. je prav tisto leto ondi ustanovil nadškofijo in jo poveril dominikanom. Ka-

schan je zanimal pobožnega moža, ker je po legendi pripadalo onim trem mestom, odkoder so modri prišli molit novorojenega Zveličarja.

Pridruživši se tartarski karavani je potoval dalje skozi veliko puščavo, ki je bila zelo nevarna popotnikom, ker je veter znašal vedno nove kupe peska in večkrat zasipal ljudi in živino. Dan hoda onkraj puščave, pa se mu je odprla rodovitna pokrajina, polna vinogradov, palm in figovih dreves, in sredi rodovitne dežele bogato mesto Get, sedaj Jezd. Poleg mesta Jezd pa je našel Odorik v tistih krajih še drugo znamenitost, ruševine mesta Perzepolis, starodavne stolice nekdanjega perzijskega kraljestva. Odorik je menda tu opazoval zanimive velike skulpture v skalovju, ki proslavljajo zmago kralja Schapurja nad rimskim cesarjem Valerijanom (l. 260. p. Kr.). Omenja namreč, da je to mesto povzročilo nekdanji velik poraz slavnemu Rimu. Videl je še veliko palač skoraj popolnoma ohranjenih in mestno zidovje, ki je merilo petdeset milj v obsegu.

Iz Persepolisa Odorik ni šel naravnost proti jugu v Ormus, kamor je bil namenjen, temuč je napravil velik ovinek čez Chusistan v Kaldejo. So ga li napotili tja oziri na misijone ali pa je hotel obiskati Ninive in Babilon, o tem ne pove ničesar. Pot skozi zapadno Perzijo je bila prijetna, vodila je mimo obraščenih gorâ z lepimi pašniki, kjer so se pasle velike čede ovac in goveje živine. Odorik spominja, da je to dežela Hus (sedaj Chusistan), kjer je nekdanji živel pravični Job, ki je bil tudi bogat na živini.

V Kaldeji so ga zanimale nošnje ljudi in njih šege, mimogrede je ogledal razvaline babilonskega stolpa, potem ga je pa gnalo naprej čez Basohro in perzijski zaliv — v Indijo.

(DALJE.)

J. Z.:

IDRIJSKO RUDNIŠKO GLEDIŠČE.

V SPOMIN NAŠEMU NAJSTAREJŠEMU GLEDIŠČU.

Današnja številka priobčuje na strani 360. sliko idrijskega rudniškega gledišča, posneto po fotografiji. To gledišče je bilo najstarejše v Avstriji ali pa morebiti najstarejše sploh, kajti po starih virih so priredili neko že prej obstoječo stavbo, v kateri so spravljali razno blago in orodje, za gledišče, najkesneje leta 1796., zanesljiveje pa mej leti 1770—1780., ker drugi viri prerekajo letnico 1796. Ko so namreč leta 1769. sezidali nov „magazin“, je bilo treba opustiti stavbo, ki je bila prej temu namenjena, in da ni stala prazna, so jo predelali v gledišče. Stavbo samo je prepustil rudnik, za notranjo opravo pa, posebno za slikanje) so preskrbeli potrebne doneske uradniki in drugi rudniški uslužbenci. Ker je namreč Idrija od večjih mest ločena, je rudniško prestoništvo vedno skrbelo svojim uslužbencem za primerno zabavo v prostih urah; preskrbelo jim je strelišče „na Zemlji“, prirejalo razne slavnosti (posebno ono na dan sv. Ahacija) in podpiralo rudniško godbo, ki so jo ustanovili v prvih desetletjih preteklega stoletja z doneski uslužbencev in z erarično podporo. Mej glavnimi zabavišči pa je bilo gledišče. Igralo se je le poleti, posebno na predvečer svetega Ahacija in cesarjevega rojstnega dne.

Prišedši skozi glavni vhod mimo blagajne si stopil na hodnik, ki je vodil mimo lož, in tam si zapazil dva vhoda, ki sta vodila v partér. Ondi je bil spredaj pred zaveso prostor za 8—10 godcev, potem je bila vrsta klopi, zadaj pa stojišče. Na obeh strani pritličja so bile zgrajene lože v obliki podkve, katerih je bilo 36—: 17 spodaj, 19 pa v prvem nadstropju, tako da je bilo v celem

prostora za kakih 300 oseb. Zastor je predstavljal lepo mitološke slike vzhajajočega solnca, oder pa je imel eno vrsto lesenih kulis z lesnim ozadjem in je predstavljal viteško dvorano (glej sliko!); razen teh je bilo tudi več platnenih kulis; odzadje je predstavljal salon, vrt, kmetiško sobo, pokrajino z mnogimi drugimi prizori, kakor so: vodnjak, hiše itd. Zastori so bili trije: eden glaven, dva za medakte.

Od l. 1796. do 1842. vemo le toliko, da so ¹⁾ gledišče popravljali leta 1823; prej in pozneje so pač igrali, a pisanih listin o tem ni najti. Razvidimo pa iz starih poročil, da je bilo okoli leta 1842. naše gledišče zelo zanemarjeno; imelo je leseno streho, ki pa je precej puščala, da je deževnica tekla v notranje prostore. Takrat je poslal aktuvar Pohl vsem uradnikom okrožnico, v kateri popisuje žalostno stanje gledišča; ko so namreč v prejšnjih letih stavbo znotraj popravljali, so si prisvajali posamezne lože tisti, ki so kaj prispevali, oziroma sami pomagali pri slikanju; ko pa so ti v teku časa Idrijo zapustili, so prodali ali podarili svojelo že bodisi svojim naslednikom ali drugim. Tako je nastal velik nered, ker si je posamezne lože vsakdo lastil, in gledišče ni imelo pravega gospodarja. Tudi direktorij ni mogel delovati, in l. 1842. je bil v odboru en sam, namreč davkar Perko.

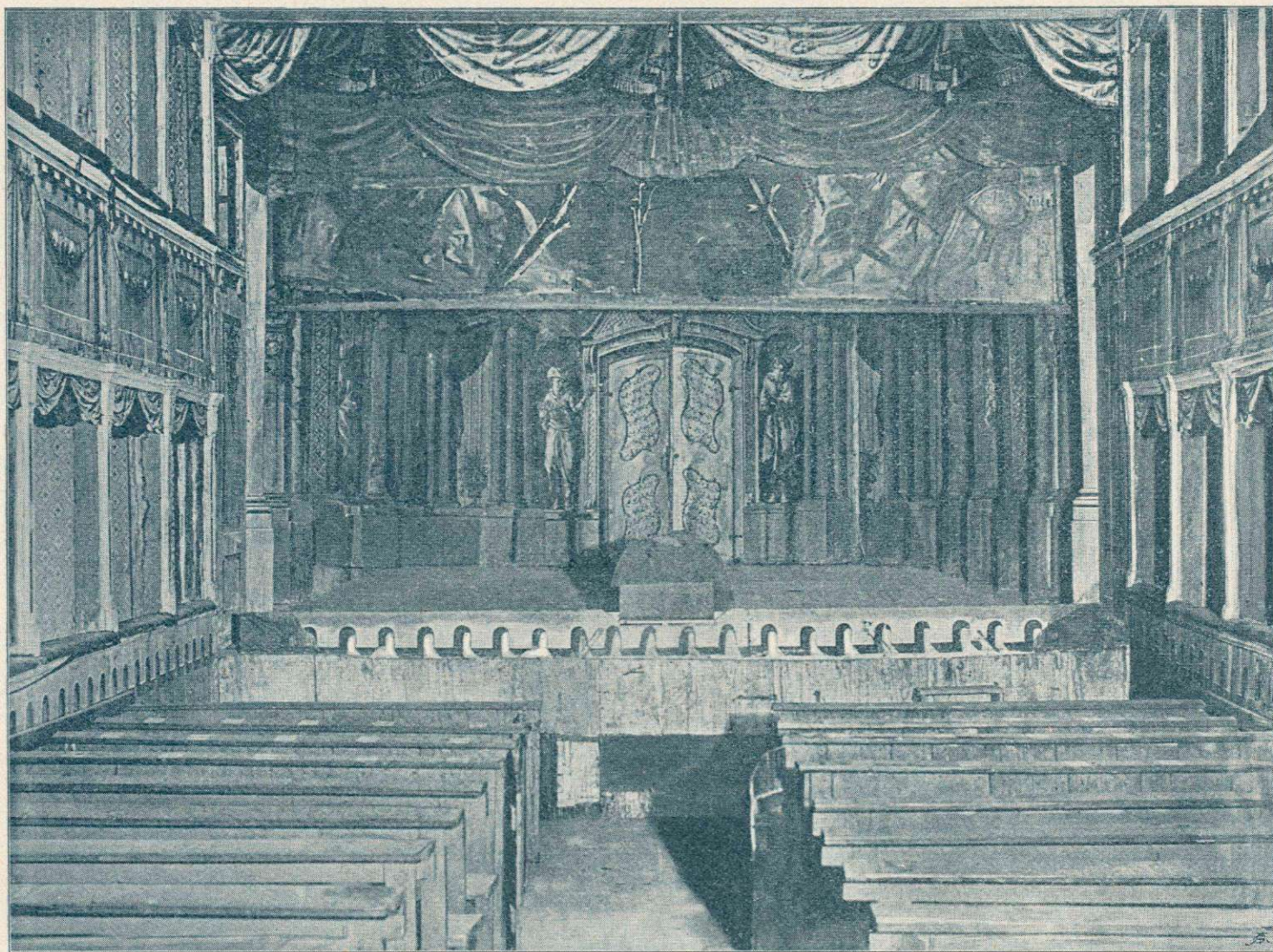
Zatem je prevzel vodstvo gori imenovani aktuvar Pohl, ki je uradnike združil, da so poslali prošnjo rudniškemu prestojništvu z željo, da bi stavbo prevzelo v svojo oskrbo, sami pa da se odpovedó vsem pravicam; podpirali so prošnjo z dejstvi,

¹⁾ Podatke sem iz prijaznosti dobil pri rudniškem ravnateljstvu, kateremu bodi tukaj izrečena zahvala.

da je bil erar enakim željam vedno naklonjen, kar sledi že iz tega, da je dal vsako leto 150 gl. za takozvani strelski donesek (Schützenbeitrag), in da se v gledišču igra tudi v prid revežem, kajti leta 1841. so nabrali v ta namen 40 gl. za domače, 37·22 gl. pa za reveže v Rudnih gorah na Češkem. Erar je pod pogojem, da se mu prizna prioriteta, korenito popravil gledišče leta 1844. in tudi posestniki lož so svoje „pravice“

so jih pa pri vsaki predstavi oddali privatnim osebam. Tako je ostalo do leta 1869.

Od l. 1842 do 1869. je dolga dôba, in gledišče, ki je bilo leta 1844. prenovljeno, je zopet potrebovalo popravil. Leta 1869. so zato izvolili nov odbor, ker delovanje prejšnjih odbornikov ni bilo povsem uspešno; kajti v direktoriju sta bila samo dva člana, ostala mesta pa so bila prazna. Takratni žgalnični uradnik Miszke se je potrudil in

IDRIJSKO RUDNIŠKO GLEDIŠČE.

odstopili; le sodni uradnik vitez pl. Gariboldi, ki pa je takrat že bival v Ljubljani, se je nekoliko upiral, češ: ložo je kupil in četudi ni v Idriji, je vendar njegova last, rabiti jo sme le brat, ki pa je bil pač svoj čas materialni uradnik v Idriji, ob našem času pa več živel ni. Zato na take izgovore niso gledali in lože razdelili tako, da je imel vsak od uradnikov svojemu dostojanstvu primerno boljšo ložo; kar jih je preostajalo,

izposloval, da je rudniško predstojništvo izvolilo ravnatelja; ta si je izvolil družega odbornika, oba sta volila tretjega, vsi trije četrtega, in vsi štirje skupaj petega. Poslovanje so si razdelili tako: ravnatelj je imel nadzorstvo nad stavbo, drugi član je skrbel za rekvizite in razsvetljavo, tretji je imel knjižnico, četrti garderobo in peti računovodstvo. Do leta 1870. je bil ravnatelj žgalnični uradnik Miszke, od 1870 dalje pa davčni,

pozneje blagajniški kontrolor Karol Maks Hermann. Rajni rudniški predstojnik M. V. pl. Lipold je dal gledišče popraviti, a prispevati je bilo treba k stroškom tudi posestnikom lož. Ob istem času so pa tudi trije privatni posestniki imeli v gledišču lože, namreč gg. Amalija Kavčič, Jožef Arrigler in Jožef Hauptmann. Od teh je podarila prva 10 gl. in ložo ohranila, ostala dva pa sta jo izgubila, ker nista nič prispevala.

Ko je bilo gledišče popravljeno, so razdelili lože, in ostalo jih je na razpolago še osem, ki so jih oddali meščanom dosmrtno po 25 gl.; oglasila pa sta se le dva: trgovec Hoischer in poštar Leskovec.

Uradniki sami so prispevali 136 gl., seveda s pravico da obdržé ložo le toliko časa, dokler so v Idriji; od upokojencev pa je dal samo žgalniški oskrbnik Leopold Urbas 1 gl. Od tega časa so dobile tudi meščanske družine tiste lože, kar jih je bilo odveč, in so plačevale od predstav primerno vstopnino.

Meščanski krogi gori opisanih prispevkov niso dali v večji meri zlasti zato, ker so do približno leta 1869. igrali le nemško; šele od tedaj so jeli polagoma uprizarjati tudi slovenske igre, in sicer izprva tako, da so en večer igrali nemško in slovensko; pozneje pa so nemščino vedno bolj opuščali, in v osemdesetih letih preteklega stoletja so igrali le slovensko, samo potujoči igravci, ki so večkrat posetili Idrijo, so igrali nemško. Ledino je v tem oziru orala „Narodna Čitalnica“, ustanovljena 29. nov. l. 1866., ki je vedno gojila glediške predstave in jih samo l. 1868. uprizorila devet, seveda v lastnih prostorih. ¹⁾ Pozneje pa se je, ne brez težav, preselilo čitalniško talijino delovanje v gledišče, v katerem se je do tistih časov le malokdaj slišala slovenska beseda.

¹⁾ Izpočetka ni bila „Čitalnica“ nastanjena pri „Črnem orlu“, temuč v Gnezdovi, sedaj Deželovi hiši, kjer je bil postavljen tudi oder. Hiša sama je bila enonadstropna s predvrtom; sedaj tam stoječa stavba je nova.

Glede slovenskih iger naj omenim, da so od prizorčka „Kje je meja?“ tje do „Lumpacija vagabunda“ in „Rokovnjačev“ igrali precej vse, kar je bilo pomembe vrednega v „Slovenski Taliji.“ Posebno, kar je rajni Vinko Lapajne bil oživel l. 1889. „Dramatično društvo“, je Talijino delovanje jako cvetelo in Idrijčanje so vživali v svojem gledišču precej prijetnih večerov, ki so bili v zabavo igravcem in gledavcem; radi popolnosti naj omenim, da so tuje družbe predstavljale tudi Kristusovo trpljenje, kakor so se tudi razni glumači kazali v telesni gibčnosti. Da so nastopili na našem odru tudi ljubljanski igravci, na primer Borštnik i. dr., je še vsem v živem spominu.

Ko je pogorelo gledišče na Ringu na Dunaju, so napravili tudi pri nas več izhodov, tako da jih je bilo skupaj sedem, mesto prejšnjih dveh, kakor so tudi l. 1895. zunaj olepšali pročelje in pri zavesi popravili podstrešje, tako da se je dvignil ves zastor, ne da bi se ovijal okoli droga, kakor je bilo prej.

Od tistega časa je gledišče v notranjih prostorih polagoma razpadalo; zadnji večji igri sta bili „Rokovnjači“ leta 1901. in „Pri belem konjičku“ l. 1903. Pozneje pa rudarsko ravnateljstvo predstav ni več dovolilo, ker se je balo nesreče. Izmed mnogih večerov je bil za naše gledišče posebnega pomena tudi oni iz leta 1881., ko so na predvečer sv. Ahacija v njem praznovali tristoletnico, kar je idrijski rudnik prišel pod cesarsko oblast. Tedaj so nastopili na odru rudniški pazniki v lepi rudarski opravi z jamšaricami, rudniški svétnik Čermak pa je v vezani besedi opisal pomen slavlja in zgodovino, oziroma nastanek rudnika. K tristoletnemu slavlju in celi rudarski ideji, ki se je bila ista leta posebno bujno razvila, je tudi gledišče mnogo pripomoglo.

In zdaj so sklenili, da se gledišče v notranjosti letos podere, in v stavbo, ki je poldrugo stoletje posvečevala svoje prostore Taliji, bodo odslej spravljali vodežejne brizgalne, zakrivljene lestve in ognjegasne cevi! — Tempora mutantur!

ADOLF ROBIDA:

HENRIK IBSEN.

SLOVSTVENA ŠTUDIJA.

III.

e bomo analizirali vseh del Ibsenovih, ampak izbrali smo si le nekatere tipične drame.

Najboljša Ibsenova igra je brezdvomno „Sovražnik ljudstva“. — Brat slovečega zdravnika v norveških toplicah je župan istega kraja. Občinski svet napravi vodovod, zdravnik dr. Stockmann pa je preverjen, da je novi vodovod v zdravstvenem oziru škodljiv, ker so cevi položene pregloboko v zemljo. To dokaže dr. Stockmann v strokovnem listu in pove odkrito svoje mnenje, da se mora vodovod preložiti višje kljub temu, da bi se s tem zaradi gostov za kaki dve leti toplicam škodovalo. Veleučeni mestni svet pa sklene na nekem zborovanju z veliko večino, da je dr. Stockmann radi tega sovražnik ljudstva, ker bi z njegovim nasvetom odpodili gotovo za dve sezoni vse goste. H koncu drame nastane živahen razgovor o „večini“, kjer Ibsen napada načelo večine. Po tem razgovoru pa noče dr. Stockmann oditi, marveč ostane kot privatni zdravnik v mestecu.

V tej igri poveljuje Ibsen z gorečim navdušenjem trdno voljo in prepričanje posameznika, ki vé, da njegov korak ugonobi njega samega, a vkljub temu ne krene s poti, ker jo je spoznal za pravo in dobro. Dr. Stockmann je mož prepričanja in resnice, ki se bojuje proti prepričanju večine in proti laži. V takem boju more vztrajati pa le mož, ki je sam popolnoma čist in ki se mu ne more ničesar očitati in ki vé, da je tudi sam ud družbe, v kateri živi. Tu glavni junak sam napada in izkuša sam izboljševati in popravljati, ker se čuti čistega;

(DALJE.)

a v igri „So že zopet tu“ se mora Helena Alving zadovoljiti z defenzivo, ker je sama kriva. In ker je v „Sovražniku ljudstva“ glavni junak obenem napadavec, zato je tukaj dejanje tudi jako živo. Vse se prav resnično razvija pred našimi očmi. Delo je jako tendenciozno, „Sovražnik ljudstva“ je glasen klic proti „narejeni“ večini. In ravno radi tega je ta drama doživela sodbe, ki so si jako nasprotne. Večinoma so jo odobraval. Reich in Sitzmann pa pravita, da hoče Ibsen preveč dokazati, in da zato ne dokaže ničesar. Dr. Stockmann zmaga baje samo radi tega, ker so njegovi sovražniki plitvega mišljenja. A ravno v tem nasprotju je vsa moč te Ibsenove drame. Veliki večini ne preveč prebranih občinskih svetnikov stoji nasproti en sam globoko, trezno misleč in pravico-ljuben mož, in ta zmaga, ker je pravica na njegovi strani. Ibsen hoče ožigosati početje take numerične večine, ki ima le materialno nadvlado, ne pa duševne premoči. Ibsen pravi: „Večina nima nikdar pravice na svoji strani. Kdo pa tvori večino? Ali prebivalstvo ene dežele? Ali treznomisleči ali neumneži? Večina ima sicer moč, a pravice nima. Žalibog. Pravico imam jaz in še malo posameznikov, kajti manjšina ima prav.“ Te besede in sploh celo IV. dejanje, ki je krasno dramatično risano, pač izvirajo iz moškega prepričanja. Očitali so Ibsenu, da dr. Stockmann „vedno le hrepeni, da bi hodil po lastnih potih.“ A če dr. Stockmann vidi, da vsi drugi niso za resno delo in zrejo bolj na svoje lastne koristi nego na občni blagor, mora hoditi po lastnih potih, ki se mu zdé prava, in ker je sam pošten, misli tako tudi o svojem bratu županu. Oporekajo sicer (Reich in Witz), da bi moral Stockmann, ko

opazi napako v občinski upravi, kot pošteni-
njak nastopiti javno pot v časopisju in po-
klicati občno mnenje na pomoč, da bi to
prisililo občinski svet k drugemu koraku,
ali bi pa moral podati mestnemu svetu do-
volj zbranega denarja za izboljšanje vodo-
voda. A tu ravna Ibsen dosledno. Dr. Stock-
mann ne more poklicati javnega mnenja na
pomoč, ko se vendar sam bojuje proti na-
čelu javnega mnenja. Sicer pa je popolnoma
odkrito in znanstveno dokazal svoje mnenje
v strokovnem listu. Ko hočejo Stockmannu
hvaležni meščani prirediti serenado, jo od-
kloni, rekoč: „Storil sem le svojo dolžnost
in drugega — nič.“ In ko vidi, da mu ho-
čejo radi tega zvišati plačo, pravi: „Ne ma-
ram na noben način. Kar delam v prid dru-
gih, ne delam zase.“ Cela drama je torej
pereča satira na tedanje razmere, v katerih
o vsem odločujeta večina in „javno mnenje“.
Ravno zaradi tega pa, ker se večina te igre
boji, jo vidimo tako redko na odru.

Sličen problem obdeluje Ibsen v „Stebrih
družbe“, ki so naperjeni proti nerazsodni
mladosti. Ta igra je manj mrka od mnogih
poznejših in ne vpliva tako nepovoljno kot
druge; kajti končna obsodba se nam ven-
darle zdi kot nekak klic z nebes koncem
„Fausta“, ki naznanja rešitev. Igra se za-
čenja kot satira, a končuje kot tragedija.
Naslov je krvava satira. Dejanje se vrši v
času, ko se stara generacija umika mlajši,
ki ima pred sabo bodočnost. Zagovorniki
prosvete in napredka so deloma možje, ki
živé v frazah, deloma pa slepi malikovavci
novotarij. Tudi tisti, ki čuti v svojem srcu
notranjo moč, ki ga sili k delovanju in prid-
nosti, je slednjič vendarle samo snežen mož,
ki se boji solnčnega žarka. Edini ta pravi:
„Človeška moč se nadomešča lahko s stroji.
Toda nova naloga, ki nam jo stavi sedaj
kultura, zahteva tudi novih ljudi.“ A junak,
ki izpregovarja te besede, ni zmožen, da bi
sodil o ozkem krogu trenutne koristi in škode,
kamoli, da bi se povzpél do samostojne in
bistre sodbe v dalekosežnih vprašanjih! Naj-
višje mu je, da varuje svoj ugled nazunaj;
naj pri tem trpi vse, samo da pride on do

veljave. Njemu ob strani stoji farizejski plitvi
pastor Rorlund, ki ga rabi Ibsen kot šahov-
sko figuro, da jo stavi tja, kjer je potrebuje.
Ta je vseskozi plitev in sodi vsako stvar
nazunanje; sveta ne pozna popolnoma nič
in zvijače so mu tuje; on sodi le po tem,
kar vidi, in ne po tem, kar je. Iz takih po-
sameznikov je sestavljena dramatična rod-
bina. A če so posamezni udje celote bol-
niki, ki hodijo po krivih potih, tudi iz njih
sestavljena celota ne more biti dobra. In ko
se ta družina razširi v veči krog in raztegne
svoje delovanje, potem je cela družba slaba,
kajti ves temelj, na katerem sloni, je lažnjiv.
Laž pa je greh, ki zahteva kazni, in ravno
na tem argumentu je sezidal Ibsen svojo
dramo. Laž gre dalje in ima posledice. Glavni
steber družbe, Konzul, snubi z lažjo svojo
ženo, z lažjo in hinavščino si pribori svoj
ugled kot meščan. Postati mora hinavec in
svetohlinec; iz hinavščine se rodi obreko-
vanje, in le malo manjka, da ne postane
slednjič tudi morivec. Tu slika Ibsen, kako
rodi en greh drugega, in očita, da so taki
ljudje družabni voditelji. Tragična ironija je,
da se glavni junak drame očisti in postane
zopet človek, po človeku, ki ga je družba
zavrgla. On, ki velja pred svetom za ugled-
nega, je rešen od zavrženca. V tej drami
se krivda ne kaznuje, ampak s spoznanjem
svoje krivde se opere svoje laži: „Resnica
je bila v tej družbi do danes vseskozi in v
vseh slučajih brezdomovinska. Novi čas, o
katerem govorimo in sanjamo, je in ostane
fantom, dokler si ne prisvojimo resnice.“
In iz resnice izhaja pri njem prostost. Rešen
je svoje krivde, in to mu zopet povrne pro-
stost: „Tako slab, tako hinavski, tako boja-
zljiv sem bil jaz, ki ste ga imeli vi za vzor
možatosti, odkritosrčnosti in neustrašenosti.
Za vse na svetu se hočem rešiti iz te laži,
in naj pri vas s svojo izpovedjo pridobim
ali izgubim na svojem ugledu.“ Kar se v
tej igri zgodi res dobrega, energičnega, po-
štenega in nesebičnega, vse to storé ženske.
Ibsenove ženske niso navadne emancipantke,
ampak mislijo globlje. Odkrito govori Dina:
„Da, jaz hočem postati vaša, a prej hočem

delati in sama kaj postati, kakor vi. Nočem biti stvar, ki jo vzamejo iz usmiljenja k sebi.“ Najznačilnejši prizor v drami je oni, v katerem se zgraža Bernik sam nad sabo, ko mu priredé ovacijo. Meščani hočejo prirediti „stebri družbe“ odkritosrčno mišljeno slovesnost; tedaj pa se pojavi v srcu Konzulovem resnica. To nasprotje je pogodil Ibsen izvrstno. On zavrne ovacijo, glasno prizna, kar je storil, sam si potegne krinko z obraza in popravi, kar je storil slabega. S „Stebri družbe“ je zbudil Ibsen velikansko senzacijo zaradi pereče tendence in vzorne tehnike.

V „Nori“ je tehnična struktura drame nekako tuja, nenavadna. Ves konflikt je zelo fino psihološki, in pesnik nam riše duševni položaj s kratkimi besedami. V „Nori“ si ne moremo lahko rekonstruirati dejanja pred igro, ki ga moremo spoznati le iz posameznih, jako fino in elegantno raztresenih mest v dialogu. „Nora“ je subtilno delo globoke psihologije. Z Noro postopa njen mož kakor z otrokom, imenuje jo vedno le „punčika“. Zakaj? Nora je ženska iz srednjih stanov brez globoke izobraženosti, vedno je slišala, da laž v sili ni poseben greh. Kakor v „Stebri družbe“ dolgo časa nihče ne ve, kako gnilo je notranje rodbinsko življenje, ko grozi že družbi propast in se že zibljejo tla pod njenimi nogami, podobno je tudi v „Nori“. V istem trenutku, ko Nora nizko pade v oči svojega moža, ki izve za njeno prejšnjo laž, se pa povzdigne mogočno nad njega in stoji kot obsojenka nad sodnikom, ker neče več ž njim skupaj živeti. Mož, ki jo je vedno imel le za igračo, ki ni nikdar resno govoril ž njo, izve v istem trenutku, ko mu pravi Nora: „Osem let sem živela s tujcem pod eno streho“, da nima pred sabo igrače, ampak ponosno ženo, v kateri se je zbudila zavest ponosa in ženstva. Ko ji Helmer vrže v obraz besede: „V prvi vrsti si soproga in mati“, mu odgovori Nora resignirano: „Tega ne verujem več. Pred vsem verujem pa, da sem človek tako, kot vi. Če pa nisem še, hočem izkušati, da postanem.“ Nora, ki je bila prej naiven in neveden otrok, postane v trenutku, ko

se loči od moža in otrok, velika, mogočna, nepremagljiva. Ona gre, in se več ne vrne; kam je šla in kaj se je ž njo zgodilo — tega ne vemo. Morda bo prevajala romane, kot jih je prej že v drami, morda ji je zapustil dr. Rank vse svoje premoženje, morda gre k gledališču, — to so domnevanja, ki jih ne moremo razrešiti. Na tem nejasnem koncu pa trpi cela igra. Značaj uboge žene nam je jako simpatičen, na prvi hip se nam priljubi, in ta simpatija raste pri vsaki njeni besedi. Noro pa stavi Ibsen v nasprotje s Helmerjem, ki je tip konvencionalnega, omejenega in v svoji moralni omejenosti zelo domišljavega in pretirano natančnega človeka. On se postavi sam za sodnika, a pozabi pri tem na namen, ki ga je imela Nora pri usodepolnem koraku.

Nora in Helmer ter njiju tragični konflikt v zakonu je Ibsenu tipičen za družbo. Seveda so kritiki jako needini v svojih sodbah o Nori. Nekateri jo dolžé velike lahkomišljenosti in jej očitajo, da njo edino zadene vsa odgovornost za nesrečo, da je njen mož ravnal kot sodnik popolnoma pravilno. A subjektivna krivda je vendar le deloma njena. Ljubezen jo je dovedla do usodepolnega koraka in blag namen jo je vodil. Če je njen mož videl v njej vedno le otroka in igračo, ne bi smel zahtevati od nje tako strogega računa. Saj Nora ni pomislila, kaj je storila, in ni poznala daljnosežnosti svojega koraka. Obsojanja vredno pa je, da se Nora kot mati loči od svojih otrok in ne pomisli, kaj bo ž njimi, če jih pusti pri svojem pedantičnem možu. Pozabila je v sebi mater, delala je le kot užaljena žena. Ibsen seveda, ki se v „Nori“ bojuje „proti skrivnosti v zakonu“, stavi ta zadnji korak Nore celo za zgled: Ona je kriva, da je postal zakon po Ibsenovih nazorih etično nemogoč. A vendar, ko ji mož vse odpusti, bi morala ostati pri njem, vezana po svoji dolžnosti. Sicer nam pa Ibsen v „Nori“ ni naslikal normalnega slučaja, ampak izredno izjemo. Igra se formalno končuje z vprašanjem v zadnjem stavku; a tudi igra sama je veliko vprašanje, ne le glede Norine usode, ampak

tudi glede ideje. Pisatelj krščanskega svetovnega naziranja bi bil lahko zopet našel moteno harmonijo. Če se pripodi na zakonsko obzorje oblak nespornost, se so-proga ne smeta takoj odtujiti drug drugemu, marveč morata potrpeti in odpustiti. A lepe kreposti krščanskega odpuščanja in potrpljenja Ibsen — ne pozna.

V „Gospoj od morja“ je mnogo mistike in simbolike. Elida je čutna, sentimentalno navdahnjena žena. Zaroči se z nekim mornarjem, ki se kmalu odpelje in se dolgo dolgo ne vrne. Med tem se ona poroči z vdovcem dr. Wangelom; v tem zakonu pa ni srečna, kajti misel, da se povrne prvi njen ljubimec in da jo bo zahteval za ženo, jo neprestano muči. In res kmalu pride. Elida je bila povedala svojemu možu vso skrivnost in mu razodela, kaj jo muči. Wangel jej odpusti in dovoli, da gre s prvim ljubimcem, kamor ji drago. Elida si je želela proste samoodločbe: v zakonu je ni bilo, morala je storiti, kar so delali drugi, misliti tako kot drugi. Sedaj pa, ko ji mož vrne svobodo in ji pusti sami odločevati, spozna Elida, da je med njo in možem, ki jo vdano ljubi, mogoč pravi zakon, ki sloni na svobodnem etičnem stališču. Mornar je samo simbol tajnih moči, ki so vabile Elido v brezmejno prostrano morje — v svobodo. Elida je otrok narave in nas spominja severnih, starogermanskih vil. — V tej igri obračunata mož in žena velik račun o prošlosti, sedajnosti in prihodnosti, kajti Elida pravi svojemu možu še v medenih tednih: „Ti si me samo videl in nekočkrat z mano pregovoril par besedi. Ugajala sem ti in — življenje, ki ga živiva sedaj, pravzaprav ni zakon.“ Kmalu nato pa mu pravi: „Kupil si me, a tudi jaz nisem bila za las boljša od tebe; bila sem s kupčijo zadovoljna, tebi sem se prodala ... Toda jaz bi tega pravzaprav ne smela ... Raje najnižje delo, ljubše mi je najubožnejše življenje, ki sem si ga izvolila sama in prostovoljno.“ Taki in enaki pomiselki ji prihajajo po poroki. Drama je polna simbolike. Morje je simbol razbrzdaneosti in neukrotljivosti. Neizmerno demon-

sko vabi k sebi, da ljuto potaplja svoje žrtve. Elida mu kliče kot svojemu prijatelju: „Počasi, počasi te spoznavam ...“ in se povzpenja do klica: „Moč je morje.“ Ibsen hoče pokazati, da ne more samo zunanja zakonska vez osrečiti dveh ljudi; zakonu je treba ljubezni, da je srečen. Elida ni normalna ženska, kajti tako senzitivnih in tako čudnih ljudi najdemo jako malo. Laže si razlagamo Noro in njeno početje, kot Elidino. Tudi ne vemo sedaj, ali bo ta čudna ženska postala srečna v zakonu z dr. Wangelom, kajti konec je tudi v tej drami nejasen. Ibsenov tujec, ki zahteva omoženo Elido zase in jo spominja obljube, dane takrat, ko sta simbolično vrgla svoje prstane v morje, se ne zmeni čisto nič za veliki razloček med obljubljenim in pravim zakonom.

Igra „Hedda Gabler“ nikakor ne zadovoljuje gledavca, ampak zapusti v njem nepokojen, mučen vtisk. Ta cela drama je tako temna in zagonetna, da se o njej ne dá trditi nič apodiktičnega, najmanj pa še o značaju junakinje, ki je jako nesimpatičen, da, oduren. Vender je tudi tu Ibsen slikal prepričevalno markantne konture vseh nastopajočih oseb. Hedda Gabler se boji za svoje stališče v družbi in se le zato varuje škandala; če pa ve, da je sama, da je nihče ne vidi, če misli, da je varna pred javnostjo, je pa zmožna vsega. Njena čednost temelji ravno tako, kakor njen „bon ton“, na strahopetnosti. Vedno se rada vdaja grehu, ki ga ljubi tako strastno, a nikdar ne pusti, da bi jo greh premagal, pa ne zato, ker se upira temu njena vest, njen značaj, njena vera; ona ustavi zadnji korak do greha le zato, ker se boji javnega dejstva. Hedda Gabler nikdar ne vidi v človeško notranjost, ampak pozna samo zunanost. Svojemu možu sledi v zakon vsled kaprice; ista kaprica je zopet vzrok, da se mu odtuji in mu postane nezvesta. Ona hoče ukrasti moža svoji nesimpatični znanki. In ko je njena žrtev — ubogi Eilert — mrtva, tedaj se v nji ne zbudi nobeno globokejše čustvo; taka ostane, kakršna je bila; njena energija nikakor ne raste po tem koraku. Vedno se je igrala z mo-

škimi srci, dasi ni imela vzroka zato. Hedda Gabler je tipična podoba „ženske emancipacije“ in celo igro lahko nazovemo „prešestno dramo moderne žene“. Osebe v „Heddi Gabler“ nimajo nobene celokupnosti, ker so izgubile enotno svetovno naziranje. Najboljši značaji v tej drami delujejo bolj po svojih čuvstvih kot po jasnem spo-

znanju pridobljenega in izkušenega prepričanja. Hedda Gabler je podoba naših časov, ko vse vre in se bori in peha; to je slika družbe, ki je izgubila tla in podlago prejšnjih dôb in ki se bori zaman, da bi se povzpela do novih vzorov, ko ne more uresničiti svojih sedanjih gorečih željâ.

(KONEC.)

ZVONIMIR:

PRIDI!

Tiha noč, le pridi, pridi,
da zavlada sveti mir,
da nebo se k zemlji sklône,
oj nebo, ljubezni vir.

Pridi, pridi, da se vrne
duša trudna iz daljin,
da bo zopet z mano živel
mojih lepših dni spomin ...

MARIJAN:

ROMANČICA.

Mladi dan, ta je junak —
meč je zavzdignil nad plan,
vstrašil se črnc je mrak,
zbežal pred njim ves plašan.

Mladi dan, ta je junak —
zmage dobljene vesel
stopil je tiho z višav,
zemljico spečo objel.

Zemljica pa iz sramú
se zasolzila je,
v lahne meglice obraz
ginjena skrila je ...

J. K.:

RODBINSKI PRIIMKI NA SLOVENSKEM.

NAPRAVLJENI IZ KRAJEPISNIH IMEN.

(DALJE).

115. PODBORŠEK, G. (morda iz * Podborštšek: Podboršt, okraj Kamnik in ljubljanska okolica).

116. PODGRAJŠEK, Št. (: Podgrad in Podgradje na Št.).

117. PODKRAJŠEK, D. (: Podkraj v litijem, radeškem in velikolaškem okraju).

118. PODGORŠEK, Št. (: Podgora, Podgorca, Podgorje, Podgorci, vse na Štaj.).

119. PODLOMŠEK, G. (: Podlom v kamniškem okraju).

120. PODVRŠČEK, Gor., Št. (: Podvrh v škofjeloškem in selniškem okraju).

121. PODREBERŠEK, Št. (: Podreber, okraj Kozje).

122. Polenšek, Št. (: Polena v raznih občinah šmarijskega in konjiškega okraja).

123. POLJANŠEK, N. (: Poljana, okr. Lož, Komen in Podgrad).

124. POLJŠEK, N. (: Polje na Vipavskem); tudi POLJŠAK, N.

125. PREKORŠEK, Št. (: Prekorje v celjskem okraju).

126. PREVOLŠEK, Št. (: Prevole v raznih štaj. okrajih).

127. PRISTOVŠEK, Št. (: Pristova v pre mnogih okrajih na Štajerskem).

128. PUNGERŠEK, Štaj. (: Pungert, okraj Brežice in Ptuj).

129. RADEŠČEK, D. (: Radeče na Dol.).

130. RAKUŠČEK, Pr. (: Rakovec na Tolminskem).

131. RAZBORŠEK, Št. (: Razbor, Razborje, Razborec in Razborca na Štaj.).

132. RAZDEVŠEK, Št. (: Razdel v celjskem okraju).

133. RAZGORŠEK, G. in Kor. (: Razgorje, okraj Vipava in Komen, Razgor na Štaj.).

134. REBERŠAK, Štaj., REBERŠEK, Gor. (: Reber, Rebre in Rebro na Št., Reber v okraju ljublj. okol.).

135. REBERNIŠEK, Št. (: Rebernice v rogaškem, Rebernik v slov.-graškem okraju).

136. REPANŠEK, Gor. in Kor. (: morda Repnje v kamniškem okraju?)

137. REPENŠEK, Št. (: Repno v celjskem okraju).

138. ROJŠEK, Št. (: Roje v celj. okraju).

139. ROVŠČEK, Pr., ROVŠEK, G., N., Št. (: Rov in Rova na Prim., Rova na G., Rove v treh štaj. okrajih).

140. RUPERŠEK, D. (: Št. Rupert v mokronoškem okraju).

141. SAKELŠEK, glej Zakelšek!

142. SELIŠEK, Št. (: Selišči, okr. Ljutomer).

143. SEVŠEK, Dol. in Štaj., ponem. SEUSCHEGG, Štaj. (: Selce, okraj Krško, Sela v mnogih dolenskih okrajih; Sela, Selca, Selce, Sele na Štaj.).

144. SLAPŠAK, D. (: Slape, ljublj. okol.).

145. SLATENŠEK, SLATINŠEK, Št. (: Slatina, Slatine, Slatna, Slatno — vse na Štaj.).

146. SLOMŠEK, Št. (: Slom, okraj Šmarije in Celje).

147. SLEMENŠEK, Št. (: Slemene v raznih štaj. okrajih).

148. SOTOŠEK, Št. (: Sotosko v kozjanskem okraju).

149. STOJNŠEK, Št. (: Stojnci v ptujskem okraju).

150. STENŠAK, Št. (: Stenca v konjiškem okraju).

151. STERMŠEK, STRMŠEK, Št. (: Strmec v mnogih štaj. okr.).

152. STRAJNŠAK, STRANJŠAK, Štaj. (: Strajna, Stranje, Stransko na Štaj.).

153. SVETELŠEK, Št. (: Svetelka ali Svetlidol, oboje na Štaj.).

154. ŠEDINŠEK, Št. (: Šedina, okr. Celje).

155. TAJNŠEK, TANŠEK, Št. (: Tajna, okraj Gornji grad in Ptuj).

156. TERBOVŠEK, Št. (: morda Trbovlje?)

157. TOMINŠEK, Št. (: Tolmin, Tomin na Prim.??) Verjetnejše je, da pomeni ta priimek posestnika, ki stanuje blizu kake tolmine (tolmine) = tolmina.

158. TOPOLOVŠEK, Štaj. (: Topolovec, okraj Šoštanj, Kozje in Sl. Bistrica, ali pa Topolovo, okraj Kozje).

159. TRATENŠEK, Št. (: Tratna, okr. Šmarije in Celje).

160. TREBOVŠEK, Št. (: Trebovlje, okraj Marenberg).

161. TROBEVŠEK, G. (: Trobelno v kamniškem okraju?)

162. TROJANŠEK, Gor. (: Trojana, okraj Brdo).

163. TURNŠEK, Št. (: Turn v celj. okraju).

164. VERBOVŠEK, Štaj. (: Vrbovec, okraj Šmarije, ali Vrbov, okraj Laško).

165. VEROVŠEK, Štaj. (: morda Verovce, okraj Čelovec).

166. VIDEMŠEK, G. in Št. (: Videm, okraj Brdo, Brežice, Celje in Gornja Radgona).

167. VIMPOLŠEK, Št. (: Vimpole v selniškem okraju).

168. Volovšek, Št. (: morda Volavc, okraj Brežice, ali pa Voluš, okraj Laško?)

169. VIŠČEK, D. (: Št. Vid na Dol.)

170. VODIŠEK, D. in Št. (: Vodice v litij-skem in velikolaškem okraju na Dol., potlej v celjskem in šmarijskem okraju na Štaj.).

171. VODOŠEK, VODUŠEK, Št. (: 1. Vodol, okraj Ptuj; 2. Vodole, okraj Celje, Konjice in Rogatec; 3. Voduce, okraj Šmarije; 4. Vodule, okraj Celje in Konjice).

172. VRHOVŠEK, D. (: Vrhovo v stiškem, žužemperškem in trebanjskem okr.; Vrhovce v črnomaljskem okraju).

173. ZABUKOVŠEK, -KOŠEK, Štaj. (: Zabukovje v selniškem, šmarijskem in celjskem okraju).

174. ZAGAJŠAK, -ŠEK, Št. (: Zagaj, okraj Rogatec in Kozje; Zagaje, okraj Ptuj).

175. ZAGORŠAK, ZAGORŠEK, Št. (: Zagorje, Zagorci, Zagorica na Št.).

176. ZAGORIŠEK, Štaj. (: Zagorica, okraj Laško).

177. ZAGRAJŠEK, Štaj. (: Zagrad in Zagradec na Štaj.).

178. ZAKELŠEK, tudi SAKELŠEK, Štaj. (: Zakelj, okraj Vransko in Ptuj).

179. ZAKOŠEK, Št. (: Zakot v brežiškem okraju?)

180. ZAKRAJŠČEK, -JŠEK, N., D., Pr., Št. (: Zakraj, okr. Lož); na Štaj. tudi ZAKRAJŠAK.

181. ZAKŠEK, Št. (: Zakl, okraj Šmarije, ali pa Zaku, okraj Kozje).

182. ZAPUŠEK, Št. (: Zapuše, okr. Kozje).

183. ZAVRŠEK, N. (: Zavrh v vrhniškem okraju?)

184. ZDOLŠEK, Štaj. (: Zdole v mnogih štaj. okrajih).

185. ZIMŠEK, Št. (: Zimica, okr. Sv. Lenart).

186. ZIDANŠEK, Št. (: Zidanca, okraj Selnica).

187. ZLATINŠEK, pokvarjeno iz SLATINŠEK, glej pod št. 145!

188. ŽELINJŠČEK, Pr. (: Želinje v kanalskem okraju).

Dodatki:

189. SNOJILŠEK, ZNOILŠEK, SNOILSHEG, G., D. že v XVI. stol., Pr. (: Snojile, okraj Brdo, Kamnik, Litija, Stična, Tolmin; Snojil, okr. Laško na Št.).

IV. Z obrazilom -nik, oz. -n+ik:

1. APAČNIK, Št. (: Apače v ptujskem in radgonskem okraju).

2. ARTNIK, Št. (: Art, beri Rt, v laškem okraju).

3. BERDNIK, Št. (: Brde in Brdo v raznih okrajih na Štajerskem); tudi Brdo in Brda na Koroškem.

4. BITEŽNIK, Prim. (: Bitež v kanalskem okraju).

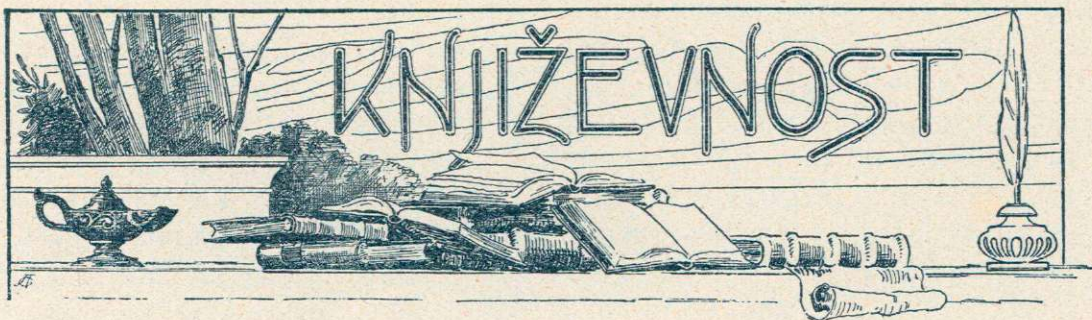
5. BLATNIK, D., Štaj. in Kor. (: Blato v trebanjskem, ljublj. in konjiškem okraju; Blate v ribniškem okr. na Dol. in v doberlovaškem okraju na Kor.).

6. BOŠTEČNIK, v ljublj. okol. (: Boštetje, okr. Vel. Lašče).

7. BOŽNIK, Št. (: morda Božne v celjskem okraju.)

(DALJE.)

Janka Kersnika zbrani spisi. Uredil dr. Ivan Prijatelj. Zv. IV. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1905. — Četrty zvezek Kersnikovih spisov prinaša novelo „Gospod Janez“, kmetske slike, nekaj humoresk in „Povesti za ljudstvo“. Moč Kersnikovega talenta leži v skici, kjer se dejanje osredotoči okoli enega motiva, kjer umetnik izkleše iz ljudi in miljeja, ki ga slika, eno samo ostro črto: v daljši povesti postane Kersnik romantičen, psihološka motivacija stopi v ozadje, dejanje se odigrava na površju in v lepih besedah, nobeno čuvstvo ne sega do dna in družba, ki jo opisuje, je koketna, brez zlobe in brez vzleta, elegantna in plitva. Kersnik je mnogovrsten kot malokdo; označil je žuljavo roko in okorelo srce kmetovo ravno tako točno kot napol sentimentalno napol otopeno trško inteligenco.

Novela „Gospod Janez“ ni posebna; opisovanje krajev pa nam razodeva plastično moč Kersnikovo, ki jo pogrešamo posebno pri naših modernih pisateljih. Kersnik ne riše nijans, intimnega vzduha, ki veje iz grude in polmračnega ozadja: pri njem je vse jasno, solnčno in prosojno. Potok kot srebrni trak, bela, prašna cesta, polne veje sadnega drevja in rdeča opeka, ki blešči v jutranjem svitu na trških hišah, nam pričara tisto ljubko okrožje, kjer je vse tako veselo in zaljubljeno kot solnčni prameni in pisane ptice v logu. V tej noveli nam Kersnik ne riše fiziognomij in tajnih, globokih nagibov duše, ne potez obraza, kjer valovijo čuvstva, oči, kjer odsevajo misli, gest in vznemirjenj; vse življenje se v tej povesti odigrava v lahkih dialogih brez značilnih in silnih dogodkov.

Tak je skozi in skozi „genre“ Kersnikov, kadar opisuje življenje našega izobraženstva po trgih in gradovih: enakomeren, brez posebne tragike in kompliciranih vprašanj, vsakdanji in prijazen. Vse te povesti spremlja naivni, dobrosrčni in malce omejeni kolorit, ki ga imajo besede soproge adjunktove v povesti „Gospod Janez“: „Gospod sodnik! To je lepo, to je krasno, da pridete! Kdo bi si bil mislil. Pa

vedite, sanjalo se mi je prav danes o Vas — ah, pa sedaj ostanete — kaj ne — kje ste si izbrali stanovanje, morda blizu nas?“ — Motiv povesti je ženska nezvestoba, površno utemeljena in izvedena s staro gostobesedno tehniko.

„Kmetske slike“ nam pokažejo Kersnika mojstra. Dejanje se v njih razvija hitro, njihov realizem je mrk, semtertja ironičen, a na dnu teh trdih kmečkih src, priklenjenih na razorano grudo in zelene holme, počivajo globoka čuvstva, prežé silne in pritajene strasti, dobrota, ki se ne izdá, in nem ponos. Ta duša prenaša vse udarce z resignacijo, ki ne osupne pred nobenim dogodkom, se javlja v kratkih, vdanih besedah pa zariše v srce in obraz gube, pričajoče o tihi boli. Iz ust ni tožbe, vse je trdo, okorno, krepko in nemo: kar privre iz srca, je vzdih, kletev ali pa trpka opazka.

Slika „Ponkrčev oča“ nam odkrije ta suhi, včasih brezobzirni realizem s par potezami. Ponkrč, nezakonski, trden in marljiv kmet, spozna svojega očeta šele tedaj, ko ta umira pri njem. Dasi mu sin preskrbi čedno ležišče in se mu gane srce, ostane na videz hladen in redkobeseden. Za očeta oskrbi pogreb, župniku pa prinese denar za maše. In tako uto-nejo v tej borbi za danj in davek vsi globokejši vtisi in le življenje ostane, mrzlo, neizprosno in monotonno. „Za sveto mašo, gospod fajmošter, za mater in — za onega, saj veste za katerega“, tako konča ta črtica.

„Rojenica“ je pač ena najoriginalnejših črtic iz kmečkega življenja. Nadvse je lep uvod, ko stara drevesa govoré med seboj tajnosten jezik, prikladen naravi in ljudem, ki tu živijo. Tragika, v navadnem življenju neopažena, navdaja te vrstice. Kmetič, ki se je v mladosti pretepal, zraven pa delal od zore do mraka, postane skrben in varčen gospodar. Oženil se je po starem običaju; ljubezni, kolikor je je ravno treba, nekaj godcev in dote, in vse je bilo pri kraju. A na dnu tega skromnega, molčečega srca klije le ena želja: sijajna bodočnost sinova. Pa ta se ne izpolni, sin umre na

daljnem Dunaju kot navaden vojak. A povest ima čudovito lepo pointo, ki pričara v to vsakdanje življenje žarek nežne in žalostne poezije. Rojenice so bornemu kmetiču v skrivnostni šumi prorokovale, da bo njegov sin nekdanj počaščen od samega cesarja. Sam cesar bo šel za njegovim pogrebom. In res, ko je umrl kmečki sin, je sam cesar pozdravil svojega vojaka, ko je šel mimo njega mrtvaški sprevod. Ponižna duša kmetova si je s tem tešila svojo tiho bol.

V „Mačkovih očetih“ je realizem krut in globok. To je povest nevročene strasti in sile, ki gineva v sovraštvu in trdovratnosti, ker se ne more sredi težkega in nizkega vaškega ozračja razviti v kaj plemenitejšega. Mačkovega očeta je sin pognal iz bajte, iz izgovorjene izbe. Oče tega niti na smrtni postelji ne pozabi in umirajoč nagovarja soseda, naj toži sina za dvajset goldinarjev, da ga uniči. Kmet umre v jezi in med kletvami. Ta značaj je slikan lapidarno in brez lepote. Molčeča sta Mačkova očeta in trmasta; v največji bedi se ne ponižata do prošnji in beračenja, sebična sta, pa zadovoljna vse dni z neslanim sokom, strganim kožuhom in pestjo tobaka. Čimbolj se ti značaji zapirajo vase in odtušujejo svetu, tembolj raste v njih strast in maščevalnost.

„Mohoričev Tone“ je svetla črtica; v globočini teh duš, ki so v vedni skrbi za davke, grunte in priboljške, počiva dobrota in velikodušnost, ki pride na dan neopažena, osorna, brez šuma — a tem srčnejša.

V „Otroškem dohtarju“ nam najbolj ugaja slikanje narave, ki je brez nalahnih in prisiljenih prehodov krepko stilizirano. „Korakal je proti kozolcu in potem dalje po izoratih med njivami ter tipal pšenično in ječmenovo klasje na desni in levi, češ, bode li težko letos in koliko ga bo. Lahek veter je zibal žito in iz dolgega razora se je oglašal samotni prepeljak s poznim spevom“. Skoro da čujemo korake kmetičeve in slišimo, kako valuje klasje v vetru. Sredi teh bujnih polj pa se odigrava tragedija, konflikt med naravnim in preprostim pojmovanjem kmečke duše in gosposko pravico.

„Kmetška smrt“, ki slovi kot ena najlepših Kersnikovih štic, je kratka in jedrna sinteza življenja in bitja naših kmetov. Podobna je znani črtici Turgenjevovi v „Lovčevih zapiskih“, ki nam slika, kako umira ruski kmet. Stari Planjavec umira, kakor da je to njegova dolžnost, ki jo mora vršiti vestno in ravnodušno. Ves zbit in betežen leži na trdi postelji, smrt pričakuje mirno in poslušna sosede,

ki se menijo o njegovem koncu kakor o prihodnjem sejmu. Planjavcu ni mar bolečin in smrti, le za to mu je, da uredi dedščino in materi skromen priboljšek. In ko ga zapuščajo telesne moči, je njegov duh krepak, neizprosni in previden. „Trd in mehak, surov in nežni, krepak in zdelan, samogolten in dobrosrčen, dober in slab — kakor si ga ogledaš“, tak je naš kmet. „Pa kader mrjô ti ljudje, smrti se ne bojé“, tako je Kersnik sam z ostrimi konturami narisal kmečko dušo.

„Mamon“ je lepa slika, kjer Kersnik popiše na treh straneh celo življenje, ki se suče edinole okoli denarja, težko prisluženih križavcev, stol in dedščin. To je pusto in prazno življenje, brez izprememb, brez radosti in boli, vknjiženo v aktih, kjer govori številka za številko o trudu in skrbi za premoženje in bogastvo. Dejal bi, da je poezija, vtelešena v zapuščinah in testamentih.

V „Humoreskah“ ni nič posebnega, dokaj boljše so „Povesti za ljudstvo“. Črtica „Kako je stari Molek tatu iskal“, je polna zdravega humorja, ki smeši brez pretiravanja vraže in zagovarjanja, običajna pri našem kmetu.

V „Znojilčevega Marka božji poti“ je kaj dobro orisan značaj, kakor ga dostikrat opaziš pri kmečkih dečkih, ki so umsko zaostali: dobrosrčen, kar se dá, neroden in svojeglav; počasi misli, v šoli je najslabši, a pripraven za vsak posel, vse se mu globoko vtisne v srce.

Črtica „Za čast“ nima toliko estetiške vrednosti kot vzgojno: sanje, ki so tu pointa cellega dejanja, so neverjetne, ker so prežive in preveč detaljirane. Ta skica bi bila zaradi tendence in klasičnega jezika v čast vsaki šolski knjigi.

„Rejenčeva osveta“ je med vsemi povestmi v tej knjigi najmanj značilna; reminiscenca na potres l. 1895. ji ne podá nobenega posebnega kolorita.

Razlika, ki je med Kersnikom in našimi modernimi pisatelji, je seveda velika: v njegovem času še niso poznali opisovanja, ki more izraziti vsako najtanjšo čustvo in vtlesiti vsak mig, vsako misel; tudi ni bila takrat še razvita — vsaj pri nas ne — psihološka manira, ki vse natanko motivira in razkraja. Ima pa Kersnik mnogo vrlin, ki jih pri novejših pisateljih občutno pogrešamo: enotno naziranje o življenju, veliko intuitivno silo brez dolgega, mučnega in nepotrebnega razglabljanja o vsaki stvari: razdvojen ni bil, ampak jassen in točen. Zato je s krepko roko in preprostim srcem našel v značaju naših ljudi marsikatero potezo, ki je moderni niso odkrili in je ne bodo, dokler bodo povsod zgolj

subjektivni. Kersnik se je vsaj trudil, da slika življenje, kakršno je, novejši pisatelji pa povsod vidijo le sebe in svoje mračne, trudne misli.

Fr. Terseglav.

Zofka Kveder-Jelovškova: Iskre; ilustr. M. Rački. 1905. V lastni založbi Praga. — Ta zvezek drobnih skic nas je iznenadil; tendenciozna in predrzna Zofka Kvedrova se je tu vsa raznežila in njene „Iskre“ se nam zdé kot nekak povrat k boljšim romantičnim tradicijam. Nobeno načelo se ti ne vsiljuje iz teh skic in noben neumesten entuziazem; pisateljica slika življenje s temnimi in otožnimi, ljubeznivimi in lahnimi potezami: njeni sujeti so preprosti, njena dikcija se je zaokrožila in besede so skrbno izdelane. Neka posebnost pri tej knjigi je ta, da se vrstita po ena slovenska in hrvaška črtica. Vse skice imajo isti ton, sorodne so si po duhu in slogu. Že pri prvi, „Idili“, se skupljajo vse vrline in hibe pisateljice. „Idila“ je napol otožna, napol lena, bujna in mehkužna; ob morski obali se vrši prizor, a povest nam ne pričara pravega morja, prelestnega in nemirnih valov, ne ostrega vzduha školjk in morske trave na produ, vse je le slikano z vznosenimi, gosposkimi besedami. Vsa lepota počiva na safirnatem valovju, belih jadrih in utrujenih galebih, krepkih potez ni, vse so izrisane z nežno roko pesnice, ki je hotela opevati sladke, sanjajoče, tople otroške oči, bele in svetle oblačke in davne, otroške bajke. V tej črtici pa je kakor v vseh drugih motiv preprost, v prihodnji „Posjet“ celó naiven — tu ne najdeš rafinirane, razdejane ženske duše. V „Posjetu“ želita dve duši priklicati nazaj svojo mladost in ž njo vse mladeniške spomine in deviške sanje. Lepa je ta mladost, ki se ponaša z mehkiimi, razneženimi ustnicami, radostnimi očmi in slokim, deviškim stasom. Pisateljica se s pravo nervoznostjo trudi, da natančno slika vsako prehodno barvo in vsako razpoloženje, a pri tem se izgubi v postranskih črtah in ne vjame karakterističnih in markantnih potez; tisto kopičenje epitetov obteži dikcijo. Črtica „En svetel spomin“ ne zadene pravega kolorita, ki leži nad kmečko izbo in delavčevim stanovanjem, kajti Zofka Kvedrova svoje individualnosti nikjer ne zataji: iz vsake vrstice govori ona, ne pa osebe, ki jih slika; vse oznanja le njene misli in čuti z njenim srcem — zato je tudi njen realizem preveč brutalen in njena nežnost preveč romantična. Črtica „Sjećajte se“, je slika ljubezni brez nade, brezmejne vdanosti in prijateljstva, ki je komaj za korak oddaljeno od lahne in plahe ljubezni. V sliki „Iz mirnega kraja“ privrè na dan vsa posebnost Kvedrove. Značaji, ki jih tu v dveh,

treh konturah naslika, se ji niso posrečili, ker je pisateljica iskala pri svojem sujetu preveč kričečih kontrastov in je pointa povesti preokorna; nič ni v njej prave finese in duhovitosti. In ravno tu se vidi, kako se Kvedrovi malo podajo vse njene paradoksne trditve, njena revolucionarnost in jakobinska navdušenost; ne pristojajo ji rafinirani in zapleteni problemi; v teh spisih, ki so tako neprisiljen izraz njenih čustev, je mladostna, otroška, naivna in jasna. V sliki „Iverje“ prevladuje prazni erotiški element; osnovna misel je zelo vsakdanja in navadna. Prazna „Slika“ naj bi bila raje izostala iz zbirke, naslednja slika „Anka“ je prekratka in prenavadna, da bi mogla vzbuditi sanjava in izbrana čustva, kakor je to nameravala pisateljica. Sicer je sama pokvarila vso povest s koncem, ki je sirov in okoren. Skica „Odmev“ je obširna in potanka pokrajinska slika. Pozna se, da je Kvedrova hotela vjeti vsako nijanso, narisati vsako obliko. Motiv te črtice je poet grajščak, ki ne dela pesmic, ampak ima fin čut za lepoto in nasaja vsepovsod po svojem posestvu svoje ljubljence, nežna drevesa. Če bi bila pisateljica izčrpala samo ta preprost, pesniški motiv, bi bil vtisk povesti morda lepši, kot je: v tej sliki zopet deluje s kontrasti.

Za kratko črtico „Cestar“ sledi večja „V Hribih“. Pisateljica se je podala na kmete. Ali to ni preprosta narava, vse je pretirano in enostransko. V tej sliki je preveč refleksije, premalo umerjenosti. Strasti, ki razvnemajo te duše, so bolne in nenavadne. Najslabša med vsemi skicami pa je „Protijutru“. Stara Zofka sili tu na dan, tista, ki posnema ton Cankarjev, njegovo ironijo, nonšalantnost in umetniško impertinenco. In še to je skrajno neokusno in banalno. Skica „Tuje Solze“ je kratka, a lepa. Zariše srce pisateljice, ki se pripogiba k zemlji, in vsako tujo solzo, katero najde, shrani v svojem srcu. Tu se vidi, kaj zmore Kvedrova, ako se ogiba hlepenju po efektu. Na koncu knjige je novelica „Kaj n“, pisana v hrvaščini. Ta povest nam tem menj ugaja, ker ustvarja v celi knjigi disharmonijo — to je priča prešestovanja, zakonolomstva in umora. Tudi dikcija, detaljirano opisovanje in pohotni ton mora bolj razburiti in vznemiriti kot blažiti. Končni vtis cele knjige je ta, da se je pisateljica izčrpala ali da je vsaj za sedaj nastopila pri njej stagnacija: le nekaj romantike je vplela v svoje navadne motive.

Fr. Terseglav.

Ferd. Leo. Tuma: V znamenju življenja. 1905. Založil pisatelj. Natisnil Anton Slatnar v Kamniku. — Nasmehnili se boste,

če Vam pride pred oči ta knjižica: Takoj na drugi strani vidite silno genialen, mlad obraz v najmodernejši maniri — toda sodite gospoda pisatelja milo! Za svoj denar si vsakdo lahko privošči, kar si hoče; športi so pač različni! Knjižica ne dosega tiste višine, da bi v tem listu o nji govorili kaj več, in ne omenjali bi je, ko bi ne bila — tako simptomatska za vzgojo naših mladih umetniških moči v sedanji dōbi. Razen prve in četrte nosijo vse Tumove „skice in črtice“ znak banalnosti in nebrzdane fantazije in so le slabi, v posameznostih nedosledno izvedeni posnetki. Bolehnost, mračnost jih preveva skozinskozi, brez idealnega vzleta so, brez gorkote življenja, čeprav so pisane „v znamenju življenja“. Zdi se nam, da poslušamo starega pustolovca, ki se je že vsega na svetu naveličal. Tuma je v tem očitno učenec Cankarjev, toda slab učenec; posnema napake svojega učitelja, pa je nezmožen, da bi dosegel njegove vrline. To je glavna njegova nesreča: kreposti, vzgleda, zdravja je iskal pri bolniku, zato je njegova umetnost mrtva, brez idej, brez estetike, kopirana in nenaravna. — Škoda! Dikcija splošno ni ravno slaba, in tuptam nas iznenadi celo kaka krepka poteza. Morda bi se dalo iz njega še kaj napraviti, ko bi — hotel! Otrese naj se afektiranega pesimizma in z jasnim očesom naj pogleda v življenje, ki je polno svetlobe! Da se je med nami pojavil Cankar, je velika nezgoda, ki je našo mladino zadela zadnji desetletji: njegovi spisi slabé mladini živce, da živi od danes do jutri brez resnosti, brez namena, brez vzorov. To opazate dan za dnem, Tuma pa nam je podal celo pisan dokaz. Kam hočete s takim bolehnim ljudstvom? VI. K.

Pesnik Aškerc v boju za herojstvo. Potreben odgovor na nepotreben nagovor. Brez virov spisal dr. Jos. Tominšek. V Ljubljani 1905. Samozaložba. Prodaja L. Schwentner. Str. 35. — Aškerc je bil doslej vaje, da so se njegovi tendenčni spisi od neke strani čez mero slavili. Ko je izdal „Trubarja“, je bil še bolj gotov splošnega priznanja, in verjamemo mu, da je sam morda res prepričan, da je ustvaril nekaj prav posebnega. A on ni le slovstvenik, ampak tudi slovstveni diktator. Zato je našo kritiko v „Dom in Svetu“ sprejel z ogorčenjem in izlil nad nami nekaj pesniškega žolča (pr. „Katoliški Obzornik“, prva letošnja številka). Mi ostanemo zaradi tega seveda pri svojem mnenju, in nam ne prihaja niti izdaleka na misel, da bi se čutili zaradi tega kaj vznemirjene, ker nismo književnih del nikdar ocenjevali s strankarskega ali celo osebnega stališča. A za naše razmere značilen je drugi

pojav, ki nam ga predločuje imenovana brošurica.

V „Ljubljanskem Zvonu“ je ocenil „Trubarja“ dr. Jos. Tominšek. Imel je nesrečo, da je izprevidel nekatere nedostatke v Aškerčevi „epski pesnitvi“, a je bil tako galanten, da ni dolžil zaradi njih Aškerca, ampak — Trubarja. „Kako ga naj (Trubarja) in kaj naj pesnik na njem opeva?“ pravi dr. Tominšek. „Jaz bi za svojo osebo še precej vprašal: Ali naj se Trubar sploh opeva?“ In sicer trdi kritik, da mu „neposredni vžitek kalijo razne misli, ki kar pršijo okrog Trubarjevega imena.“ „Ime Trubar pomeni program, a ne program za poezijo...“

Te krotke besede so dale Aškercu povod, da je napisal proti dr. Tominšku deset sila

General Cončev,
načelnik makedonskega odbora.

dolgih „listkov“ v neki ljubljanski dnevnik, v katerih očita kritiku, „da ni estetik in ne bo nikoli“, da „nima naravnega prirojenega estetičnega čuta za poezijo“, da „nima nikakega svobodnega zgodovinskega duha, niti poguma niti odkritosrčnosti“, da se mu „hlače tresejo pred znanimi krogi“, da stoji „na sila nizkem filistrskem stališču“ in podobne stvari. Nato pa dokazuje s citati iz vseh knjig, ki jih je mogel nabrati, da je Trubar „heroj“.

Tako se je začel boj za „herojstvo“. Dr. Tominšek je v svoji užaljenosti odgovoril pikro

in rezko. Mi ne odobravamo takega načina polemike in bi bili vso to časnikarsko borbo zamolčali, ako ne bi bil dr. Tominšek v ponatisku svojega odgovora povzdignil do trajnejšega obstanka nego ga imajo običajni dnevni članki.

Dr. Tominšek se najprej norčuje iz „pesnika Tončka“, ki ima „častno kolajno herojstva I. razreda in kot privesek nesmrtnost“ in ki hoče svojo ovenelo pesniško slavo osvežiti ob Trubarjevem imenu, češ potem mu je „hvala vsaj pri nekaterih neizogibna.“ „In šel je pesnik k arhivarju in ga naprosil za snov. Arhivar pa, vljuden kakor vsi arhivarji, mu ni samo preskrbel snovi, ampak je tudi pridno ž njim delal; uspeh obojega truda je bil tak, da se je težko dalo ločiti, kaj je arhivarjevega in kaj je pesnikovega. Zaeno sta sklenila tako zvezo,

Grški kralj Jurij.

da bode v potrebi pesnik branil arhivarja ali pa arhivar pesnika, češ, tako lahko zagovarjava vsako črko v knjigi, ki jo izdava; kajti če bo kdo rekel: „To-le ni pesniško“, se bo oglasil arhivar: „Molči, nevedneš! Tista stvar stoji v arhivu;“ če bi pa morda kdo rekel: „Ti vendar preveč prekopicavaš zgodovinsko resnico“, bi ga zbodel pesnik: „Molči! Ti brskač in bibliograf, ki ne umeš pesništva in prave estetike!“ — „Tako bo dobro“, sta se zgovorila pesnik in arhivar ter se usedla na prežo, kaj bo.“

Kritik pa je našel, „da ni niti arhivar niti pesnik opravil svojega posla docela dobro, ker sta ovirala drug drugega.“ Aškerc je nato postal hud: „Odpovedal je ‚Zvon‘, oštel celo tiskarno, potem pa — čindarasa bum! in odšel je!“ Dr. Tominšek pa zdaj Aškercu očita, da je „sam o sebi prepričan, da je vsaka njegova

beseda absolutno prava, dobra, lepa“, da „malenkostno pobira vsako pohvalno vest o sebi in jo potem kolportira k nam“, ter trdi, da to „malo imponira vsakemu, ki vé, wie man's macht“. Doslej so se uredniki pri stranki, ki ji pripada Aškerc, kar usedli in začeli: „Naš nedosežni epik je v košati venec svoje slave vpletel še eden list“ itd. Zdaj, pravi dr. Tominšek, bo to drugače, in njegova je zasluga, da se bo začelo „resno ocenjevati“.

Aškercu bi bil Trubar toliko vreden „kakor Hekuba“, če mu ne bi šlo za lastno slavo. Zato pa dr. Tominšek neče „še enkrat premlevati moke, ko ni niti več otrobov“.

Pač pa odgovarja na vprašanje: „Ali je Trubar vreden vpesnitve?“ Seveda! Vredno vpesnitve je vse; saj je Stritar opeval staro kljuse, pa ne bi arhivar-pesnik opeval Trubarja! Ne, vendar ga naj ne opeva, pravi dr. Tominšek, kajti mi živimo v dobi, ko pri imenu Trubarjevem vsakdo misli na politiko in na agitacijska sredstva, in da je tudi Aškerc mislil na to, kaže njegovo sedanje pisanje. Glede na zgodovinske citate Aškerčeve se pa dr. Tominšek kot znanstvenik „mirno nasmehne takemu začetniku, ki brilira s citati, ne vedoč, v kaj služijo znanstveniku.“

Tudi zadnjo trdnjavo, za katero se skriva Aškerc, podira dr. Tominšek. Aškerc namreč časti „heroje“, med katere šteje sebe in Trubarja, in dr. Tominšek je najbrže pravo zadel, ko piše: „Ker je njemu Trubarjevo herojstvo a priori jasno, zato sklepa, da je tisti, ki tega ne priznava, filister in pristaš klerikalne stranke.“ Gotovo je to nekaj hudega. Pomislite: filister in pristaš klerikalne stranke — kdo bi mogel prenesti tako obsodbo? A taka nesreča zadene človeka, ki ne veruje v heroje!

Hm! S heroji je pa križ! Dr. Tominšek zatrjuje Aškercu v obraz, da ga on nima za heroja, ker ga — predobro pozna! A še več: Tudi Trubar ni bil heroj. — Nikdar še ni noben „filister ali pristaš klerikalne stranke“ v Slovencih segel s predrzno roko Trubarju v lase, da mu strga z glave lovor herojstva. A dr. Tominšek argumentira proti Aškercu takole: „Jedro herojstva je vsekako žrtvovanje: žrtev resnična in ponosna žrtev (ne samo volja!) tega, kar je človeštvu drago, zlasti žrtev življenja, a vse to za visoke ideale, to je podlaga herojstvu. — Pa Trubar? On, čigar žrtev je bila, da je postal dobro plačan, do smrti toplo postlan in udobno v rodbinskem krogu živeč pastor? Trubar, ki je bil le orodje v rokah raznih Ungnadov? Da, Ungnadi bi bili heroji — a seveda niso — ki so žrtvovali mnogo za svoje ideje! Trubarja pa so ščitili

naši nemški stanovi, da se mu ni zgodilo nič žalega — in se mu tudi ni; na njih poziv je prihajal v domovino, a če so postala tla vroča, so ga poslali nazaj v varno Nemčijo... Tudi iz Vergerija ali celo iz Bonhoma bi se dalo napraviti kaj herojskega, pri Trubarju je nemogoče vprav zaradi zgodovinskih dejstev; zato uničuje g. Aškerc sam svoje dokazovanje, ko s takim aplombom poudarja zgodovinsko stran.“

„Nemškim protestantom in kranjskim stanovom je bil Trubar dobro došla moč, ker je kot teolog in sin naroda bil sposoben za prevajanje knjig; ako pa bi se bil on pokazal za nesposobnega, bi bili stanovi gotovo dobili drugega, kakor so res drugi nadaljevali delo; zato ni bilo treba Aškercu, da je postal surov.“

Aškerc je Trubarja v dr. Tominškovih očeh še ponižal: Na dveh mestih, kjer govori o ljubezni, „se vede Trubar tako, da ga pomiluje ali pa se mu smeje vsak, ki ve, kaj se pravi — takt in dostojnost“, ne glede na to, da je Aškerčev Trubar „čisto pasivna oseba“ in povrh še „banalen“.

Tako sta torej ubita dva heroja, ki sta dolgo časa prvačila med navadnimi smrtniki. Ni bilo treba Herkula, da je izvršil to delo —: zadoštoval je dr. Tominšek.

Še dve bilki je pograbil Aškerc, da se ohrani na površju: Sebi in drugim po krivici preganjanim pesnikom, priporoča: Prvič, naj svojih umotvorov ne pošiljajo v oceno nobenemu „klerikalnemu“ listu, drugič pa, naj odgovarjajo na ocene s popravki.

Prvo bilko mu je dr. Tominšek še pustil, a drugo mu je prelomil s kruto roko, češ da so pesniki glede svojih lastnih proizvodov nesposobni kritiki, ker imajo o sebi preveč predsodkov in so čisto zaslepljeni. In slednjič piše dr. Tominšek „Aškercu v album, dobro vedoč, zakaj“, sledeče besede: „Morda pride kdaj čas, ko bodo umetniki kakor fabrikanti svoje lastnoročno pisane pohvalne kritike nosili v časopise in plačevali običajno ceno za reklamo; zdaj naj bodo veseli, da listi hvalijo njih blago zastonj, dočim mora fabrikant javno pohvalo plačati. Kadar bomo prišli tako daleč, bodo imeli umetniki vse pravice, da se pritožujejo čez neugodne kritike. Dvomim pa, da bodo umetniki in umetnost s to predrugačbo na boljšem...“

Posneli smo te vrstice, da služijo kot stranska ilustracija k našim književnim poročilom. Nikdar nismo mi ocenjevali nobenega pisatelja zato, da bi ga smešili ali se sami povzdigovali na njegov račun. V polemiki med Aškercem in dr. Tominškom smo pa videli toliko osebnih

subjektivnih razlogov, ki motita obema nepristransko sodbo, da moramo izgubiti vsako zaupanje v verodostojnost literarne kritike, ki izvira od te strani. Naša literarna produkcija je zdaj razdeljena v nekaj bolj ali manj zaprtih krogov. Dokler so si pisatelji in kritiki prijatelji, se med seboj takoj podpirajo, da drug drugemu brezmejno hvalijo vsak, bodisi še tako malenkosten proizvod. Kadar se pa med seboj spró ali celo osebno razžalijo, tedaj pa igra prvo vlogo žgoči sarkazem, ki z ostrimi bodali reže nasprotnika v meso.

To so seveda nezdravi književni pojavi. Potrebni so, a prevladati ne smejo. Ako se drzne kak kritik iz samega nasprotstva do katolicizma objaviti tako pristransko oceno, kakor dr. Korun v „Slovanu“, je pač dobro, če se v stranki sami pojavi čisteča nevihta. Nam pa, ki mirno gledamo ta vihar v kozarcu vode, se le utrjujejo naši dosedanja nazoni in zavest, da je največji dobrotnik književnosti oni, ki pove takoj resnico, ne oziraje se na osebnosti ali na slovstvene stranke.

Aškerc je s svojo burno samohvalo in z napadi na kritike podrl vse, kar je nameraval doseči s „Trubarjem“. Namestu da bi njegov „Trubar“ strl „rimske verige“, je po zmoti raztrgal lovorov venec svojemu dušnemu očetu.

Dr. E. L.

Cerkveni spomeniki lavantinske škofije. I. Dekanija gornjegrajska. Spisal Avguštin Stegenšek. S 162 slikami in tremi tablicami. V Mariboru 1905. Založil pisatelj. 8.º Str. XVI + 240.

Da smo Slovenci majhen narod, spričuje naše slovstvo. Kljub velikemu naporu izide včasih kak zvezek pesmic, kaka povest in šolska knjiga, večja znanstvena dela pa so velika redkost. Kdo bi jih pisal in kdo kupoval? Vse duševne moči povzijejo navadno razni listi. Zato pa je naše veselje tem večje, če izide kako lepo znanstveno delo. Nedavno nas je razveselilo znamenito delo dr. Fr. Kosa: „Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku“, pravkar pa je izšel prvi del „Cerkvenih spomenikov lavantinske škofije“. Kakor kaže naslov, obdeluje ta knjiga cerkvene spomenike gornjegrajske dekanije, in sicer vse brez izjeme, ker se ne ozira le na izvrstne izdelke in na prastare spomenike, marveč popisuje zvrstoma vse cerkve. Pri vsaki cerkvi razpravlja o stavbi, o zgodovini stavbe in oltarjev, o freskah, o cerkveni opravi, namreč: o oltarjih, prižnicah, o krstnih kamenih, o slikah, kipih, posodah, o cerkveni obleki in o nagrobnih spomenikih. O vsem tem obravnava pisatelj pri enajsterih župnih cerkvah gornjegrajske dekanije in njenih

podružnicah. Pri vsaki cerkvi pa pojasnjuje popis tudi tloris in fotografija zunanjščine dotične cerkve in njenih znamenitosti, n. pr. kipov, slik itd. S temi popisi bi pisatelj že izpolnil svojo dolžnost in zadostil naslovu pričujoče knjige, a radi popolnosti sega še dalje. V posebnem poglavju (XII.) nam kaže razne preglede stavb, slik, kipov po starosti razvrščenih, našteva vse znane umetnike, ki so delovali za popisane cerkve; potem nam (v XIII. poglavju) z veliko marljivostjo in razsežnim znanjem pojasnjuje pomen svetniških patronatov, naposled pa razlaga še dva zapisnika cerkvenih opravil lučke župnije iz XVIII. veka. V posameznih odstavkih je želel pisatelj čitatelja še posebej opozoriti na lepše in znamenitejše predmete, zato jih obširno in podrobno popisuje. O kapelich božjega groba ima kar celo razpravo (str. 110. in d.).

Koliko truda duševnega in telesnega je stalo to delo! Res ni mal napor nabrati si znanstveno podlago za toliko v podrobnosti segajoče popise in nič manjši obdelati to ogromno tvarino. A radostno lahko pisatelj zdaj pogleda na ta častni plod svojega uma in jeklene vztrajnosti. Prve težkoče je premagal in nadaljevanje popisov mu bo zdaj lažje. Mnogo pouka podaja v tem delu svojim rojakom, a tudi sam si je nabral mnogo izkušenj, ki mu bodo olajševale nadaljnji napor.

Čeprav pisatelj v svoji skromnosti toži, da kljub vsemu teženju po popolnem popisu ni bilo mogoče doseči zaželenega uzora, mu vender čestitamo, da je njegovo delo toli popolno in natančno.

Da se pa pri tako obširnem in utrudljivem delu navzlic največji paznosti lahko vtihotapi kak lapsus calami ali kaka tiskovna hibica, se pač ne bo nihče čudil. Vendar jih utegne biti le malo. Na strani 175. čitaj mesto Buchheim (1641—1664) — Scarlichi (1630—1640) in na str. 205. mesto Samobor — Sanabor.

Čujemo, da misli gospod pisatelj izdati še posebno knjigo o zvonovih. Ti se vsekako ne smejo prezreti, saj so znamenite priče verske vneme in narodove preteklosti. Zato podobna dela drugih narodov večinoma sprejemajo tudi zvonove med popisane predmete n. pr. „Die Bau- und Kunstdenkmäler von Westfalen“ ali pa „Kunst- und Geschichtsdenkmäler Mecklenburgs.“

Želeti bi bilo tudi, a to je morda le osebna želja, da bi se pridejal vsakemu krajevemu imenu, čeprav le v oklepaju ali pod črto, še nemški naziv in latinski, ako ga ima dotični kraj; to pa radi tega, ker so nekatera slovenska imena docela različna od nemških, n. pr. Mo-

zirje, nemško Prassberg. Kdo bi mogel to ugeniti? V starih listinah in na zemljevidih so slovenski nazivi redki in človek potem težko spozná prave kraje.

Knjiga ima prijetno zunanjo obliko, fin papir, ki je bil pa tudi potreben za mnogotere slike, ki krasé in pojasnjujejo popise.

Pisatelju iskreno želimo zdravja in moči za srečno nadaljevanje započete delo, Slovencem, da bi pridno čitali to lepo knjigo, vernikom lavantinske škofije pa kličem: Gratulor vobis, quia tam pulchrum monumentum habetis.

V. Steska.

O Slovenskem Štajerju v jožefinski dōbi. Priobčil dr. Fran Ilešič. Ponatisk iz „Časopisa za zgodovino in narodopisje“. V Mariboru 1904. Tiskala tiskarna sv. Cirila. 46. (Prodaja Schwentner à 40 h.) — Dr. Ilešič nam osvetljuje v tem sestavku jožefinsko dōbo Slovenskega Štajerja na podlagi dveh zanimivih knjig iz te dōbe, to je „Malega besediša“ iz leta 1789. in „Ta vel. katechisma“ iz l. 1783. Pisatelj nas seznanja poleg vsebine vsake knjige z nje pomenom in pokaže na narečje, v katerem je bila knjiga sestavljena. Prva knjiga obsega doslej najstarejši poznani slovenski nazorni nauk; knjiga je imela namen, preproste ljudi dovesti do večje prosvetljenosti, zraven jih pa naučiti nemško brati in pisati. Enake knjige nahajamo v oni dōbi tudi v drugih slovanskih literaturah. Druga knjiga ima večji pomen za jezikoslovce, kažoč jim zanimivo mešanje nekaterih štajerskih narečij v svrhu knjižnega jezika. Pisec katekizma je združil celjsko narečje z iztočno govorico, kar je bilo važno pravilo pozneje skupnemu slov. knjižnemu jeziku, ko se je vzel za temelj zapadni govor, a so bili sprejeti vanj tudi znaki iz iztočnih narečij. Sestavek nudi izobraženim Slovencem v kulturno-historičnem, slovstveno-zgodovinskem in jezikoslovnem pogledu zanimivih novosti. Zato ta spis in zbornik, iz katerega je od-tisnjen „Časopis za zgodovino in narodopisje“ vsem Slovencem, brez razlike provincije, najtopleje priporočamo.

D.

Dr. K. Štrekelj: **Slavische Wortdeutungen**, Archiv f. slav. Philologie 27, 41—72. Der Ursprung des š-Lautes in einigen Casusformen des aksl. Comparativs- und 3s-Particips, r t. 26, 569—570 — Slovanski besedni zaklad je dandanes v etimološkem pogledu že precej natančno preiskan in pojasnjen. Med možmi, ki so se proslavili pri tem delu, nahajamo tudi našega rojaka vseuč. profesorja Štreklja, ki je z več zbirkami obogatil etimološko znanje vseh slovanskih jezikov, sloven-

skega pa še posebej. Slovenski jezik je za Miklošičem preiskoval etimološko edino profesor Štrekelj in dosegel pri tem toliko uspehov, da se more imenovati njega vreden naslednik. Doslej sta Miklošič in Štrekelj podala Slovencem najuspešnejših sadov v tej stroki. V sledeči zbirki razlaga pisatelj zopet besede raznih slovanskih jezikov. Naš namen ni, da bi sporočili vse rezultate iz učene razprave, zadošča naj le za slovenščino par suhih zgledov. Šče-

Leskiena in Vondráka iz oblike vedъsi, boljъši po potu iz vedъchi, boljъhi, ker se s spremeni v *ch*, in le-ta v *š*, odtod vedъši, boljъši.

A. B.

Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272. — In lucem protulerunt U. Bogišić et C. Jireček. Zagrabiae 1904. (Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium IX.) 40. Str. LXIX+463. — V tem

SHOD SLOVANSKIH ČASNIKARJEV V OPATIJU 1905.

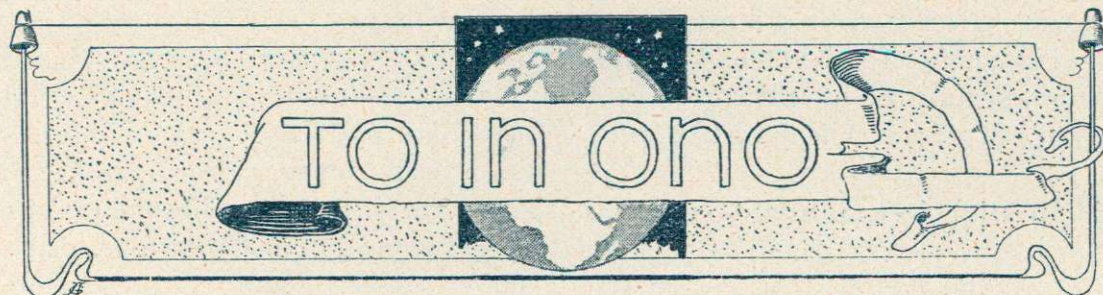
tovat se, šketiti, šketljiv iz strsl. tъšteta = škoda. Ošaben iz ošaba in to iz staroslov. ošajati se = zdržati se česa, kuriti se = prepirati se od kurъ = petelin. Loza iz lez-, lesti, plezati. Tvesti, natvesti, pretvesti iz otъ+vesti. Kdor hoče seveda besedam do dna, mora vzeti študijo sam v roke.

V drugi razpravi razloži Štrekelj staroslovenske oblike deležnika in primernika vedъši in boljъši nasproti sedanjim razlagam

velevažnem zgodovinskem spomeniku je obsežena ustava slavne dubrovniške ljudovlade v Dalmaciji, ki je svoj čas tekmovala z mogočnimi Benetkami. Ta statut obsega zakone, izdane v Dubrovniku do leta 1272., ko jih je odobrilo ljudsko zastopstvo. Razdeljeni so na osem knjig in podajajo celotno ustavo, ki je zanimiva za pravoslovca posebno zato, ker kaže vpliv kanoničnega, bizantinskega in beneškega prava.

J.

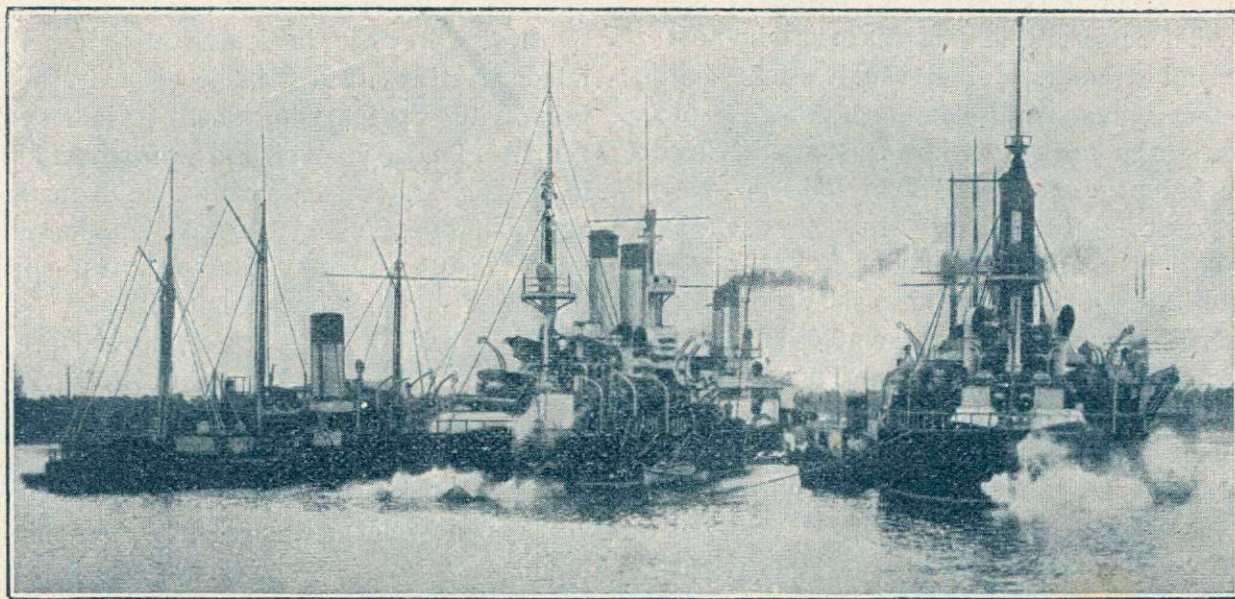

NAŠE SLIKE.

Tolažnica v zadnjem boju (str. 325.) je lepo delo g. J. Vrbanija, izrezano iz lesa. Ruski vojak je smrtno zadet in pritiska roko ob rano v prsih. Na obrazu se mu že vidi smrtni boj. Usmiljenka ga podpira, a žalostna vidi, da je zastonj vsaka pomoč. Edino, kar more še podati umirajočemu, so tolažilne besede in molitev. G. Vrbanija je še mlad umetnik in pričakovati moremo od njega še boljših del. Skupina „Tolažnica v zadnjem boju“ je zdaj last srbskega kralja Petra I.

ki temelji na oddaljenosti nebesnih teles in ki jo je baje slišal sam Pitagora. Živeli so asketično in se zdrževali nekaterih jedi. Novinci so morali obljubiti molčanje. Slika ruskega umetnika Bronnikova (str. 329.) nam kaže prizor iz življenja Pitagorejcev. Vstopili so se na grič, s katerega se vidi daleč čez morski zaliv. S harfami in lirami pevajo večerno pesem, s katero se poslavljajo od zahajajočega solnca.

Stolnica sv. Justa v Trstu (str. 337.) je ena najbolj častitljivih stavb iz krščanske starodavnosti. Na podrtinah poganskega tempeljna so proti koncu IV. stoletja zgradili krščansko cerkev, ki je imela ob-

BRODOVJE ADMIRALA NEBOGATOVA.

„Pitagorovi učenci občudujejo solnčni zahod“ (str. 329.). Grški modroslovec Pitagora je zbral okoli sebe krog učencev, ki so ga visoko častili. Sicer nimamo od njega samega nobenega spisa; vemo le, da je od l. 529. pred Kristusom začel delovati v Krotonu v južni Italiji in da je občeval z egiptovskimi svečeniki. Po političnih borbah pregnan iz Krotona je umrl v visoki starosti v Metapontu. Pitagora je napol bajeslovna osebnost, okoli katere so spletki njegovi učenci cel venec pravljičnih pripovedk. Učil je baje, da se duše po smrti preseljujejo v druga telesa, iznašel „Pitagorov izrek“ o trikotnikih in „matematično filozofijo števil“. Njegovi učenci so živeli skupno skoro kakor v samostanu in so se bavili z astronomijo. Učili so harmonijo sfer,

liko stare bazilike. Od te bazilike obstoji še sedaj vsa srednja ladja in dragoceni mozaik v polkrogu za oltarjem. V začetku VI. stoletja so zidali poleg še drugo cerkev v čast sv. Justu; posvetil jo je tržaški škof Frugifer, ki je začel vladati l. 524. V XIV. stoletju so sklenili iz obeh cerkvâ narediti eno samo cerkev. Prostor med obema cerkvama so porabili za glavno ladjo, ki je vsled tega postala nekoliko nepravilna. Blagoslovljena je bila l. 1385. Široki zvonik pred cerkvijo so dogotovili l. 1337. V cerkvi je tudi kip Eneja Silvija Piccolomini, o katerem govori članek dr. A. Medveda v tej številki. Pri tej priložnosti objavljamo tudi sliko sedanjega škofa tržaško-koprškega dr. Frančiška Nagla. Bil je prej vodja zavoda „dell' Anima“ v Rimu.

G. Ivan Grohar je odposlal na vabilo berlinske „Secesije“ svojo veliko sliko „Iz moje domovine“ z nekaterimi drugimi deli na berlinsko razstavo.

Petinsedemdesetletnico je praznoval prošli mesec g. Janez Trdina, pisatelj dolenskih bajk in pripovedek.

G. inženir Klodič vitez Sabladovski je razstavil v Ljubljani krasne slike Triglavskega pogorja.

Slovanski časnikarski shod v Opatiji.

Dné 14., 15. in 16. maja se je vršil v Opatiji šesti slovanski časnikarski shod. Že tretjič so prišli slovanski časnikarji na jug.

Prvič so bili na skrajnem slovanskem jugu, v starodavnem Dubrovniku, zibelki srbo-hrvaškega slovstva in umetnosti, kjer je prvič neposredno in silno delovala na Slovenstvo kultura klasičnega sveta in renaissansa moderne Evrope, in kjer se je prvič porodila misel vseslovanska. Ob Dubrovniku so zadevali valovi Slovanstva na ostrove klasičnega grškega in rimskega sveta neposredno in silno kot nikjer drugje. — Tu se je zlivala klasična starodavnost z najkrepkejšimi predstražami slovanstva tako tesno, da je bilo med njima skoraj nemogoče potegniti mejo. Laška renaissansa se je razvila tu istočasno in do iste višine kot po stolicah laških mest in po dvorih laških despotov — toda vkljub temu je ostal Dubrovnik skozi in skozi slovansko mesto.

Nekateri dubrovniški pesniki so skladali istočasno proizvode v laškem in srbo-hrvaškem jeziku, v slogu renaissanse in v duhu slovanskem. Tu se je Slovanstvo napojilo z moderno kulturo in tu je v njem prvič vzklopela zavest vseslovanska. Na tem polju in v tem ozračju je nastal vekoviti slovanski umotvor — Gunduličev „Osman“.

Časnikarski shodi so se vršili dalje v nadvislanski stolici jagelonski, v Krakovu, v središču staropoljske slave in moderne poljske kulture, dalje v srcu češkega naroda, v zlati Pragi, v središču Slovenije, v naši beli Ljubljani, v obrtnem Plznu, — in za šesti shod si je izbral osrednji odbor zopet srbo-hrvaško ozemlje, in sicer Opatijo v Istri.

Opatija je čisto nova stvaritev človeških rok in človeškega duha, njena slava je povsem drugačna kakor Dubrovnika.

Slava Dubrovnika je slonela na njegovi kupčiji in njegovem slovstvu, slava Opatije je tudi njena čudakrasna lega in zdravo podnebje. Dubrovnik in Opatija, ti dve imeni pomenjati vse bogastvo in vso krasoto naših deželâ, iz njih odmeva naša preteklost in naša bodočnost.

„Opatija“ se zôve to moderno slovansko letovišče in zdravilišče po benediktinski opatiji „San Giacomo al palo“. V neki listini od 8. maja 1449 imenuje prvič opat Fra Giacomo svojega prednika Rad-

man. Kakor pove neki kronogram, je bila cerkvica popravljena l. 1792, a sezidal jo je l. 1507. opat Simon. Leta 1507. je imenoval cesar Maksimilijan svojega tajnika Luca de Renaldi opatom v Opatiji in njegov naslednik Janez Recharich — brezdvoma Slovan — je bil zadnji opat iz benediktinskega reda.

Benečansko gospodarstvo, turški napadi in vplivi protestantov so prisilili menihe, da so zapustili svoje tiho bivališče.

Leta 1552. je dobil Opatijo v roke škof senjski, toda že leta 1560. so se v njej naselili zopet menihi, a ne več benediktinci ampak avguštinci. Za avguštinci so prišli jezuitje, potem je imel nekaj časa Opatijo v rokah grof iz Ciculine, od njega so jo dobili puščavniki svetega Pavla, le-ti so se morali umakniti kapitelju na Reki, ki jo je hotel urediti za nekako letovišče za bolehnne kanonike. Slednjič so jo dobili zopet jezuitje, ki so jo imeli v posesti, dokler ni bil leta 1773. razpuščen njihov red. Nato jo je država proglasila za svojo lastnino, in v miru v Campo Formio 1797 je dobila Avstrija z Benetkami, Dalmacijo in Istro tudi Opatijo pod svojo oblast.

Kjer so živeli nekoč tihi menihi, je nastalo sedaj eno izmed najlepših modernih letovišč.

Kot zdravilišče in letovišče je Opatija še zelo mlada stvaritev. Leta 1844. je sezidal tu reški meščan Iginio vitez Scarpa vilo, katero je imenoval po svoji ženi Angiolina, in okoli nje je napravil krasne parke in nasade, katerih lepo zbirko tujih rastlin še sedaj vse občuduje. Tako je postala Opatija predmet izletov reških meščanov, ki so kmalu spoznali tudi prijetnost njenih morskih kopeli.

Pred tridesetimi leti je priporočil prof. Leopold pl. Schrötter Opatijo kot pripravno mesto za zdravilišče. Toda takrat se še ni našel kapital, da bi se vresničila misel, katero je on sprožil.

Šele ko je leta 1882. Friedrich Schüller, glavni vodja južne železnice, kupil vilo Angiolino, da bi jo uredil za zdravilišče — se je začela razvijati Opatija. Zidala se je vila za vilo, hôtel za hôtelom, obisk tujcev je naraščal silno, med njimi so prihajali udje najvišjega plemstva in vladajočih rodbin. L. 1883. je prišlo 1412 tujcev, l. 1903. že 23.223. Med gosti, ki so obiskali Opatijo, se imenujejo: Nemška cesarska družina, pokojna cesarica Elizabeta, kralj Karol I. in kraljica Elizabeta Rumunska, kralj Oskar in kraljica Sofija s Švedskega in Norveškega, grški kralj Jurij, kraljica saška, srbska kraljica Natalija, srbska kralja Milan in Aleksander, sedanji srbski kralj Peter in njegova brata Arzenij in Jurij Karadjordjevič in cela vrsta oseb iz najimenitnejšega plemstva in udov avstrijske cesarske hiše.

Iz male, neznatne, zapuščene samostanske naselbine se je razvila v teku dveh desetletij svetovna Opatija. Nedavno se je še reklo: „Opatija pri Voloskem“, a sedaj se že pravi: „Volosko pri Opatiji“.

V gmotnem oziru je to seveda za zapuščeno Istro velika korist, v narodnem pa tudi ne mala ne-

varnost. Naplalo je toliko tujega živelja, zlasti germanskega, da ima Opatija bolj nemški kot slovanski značaj. Govoriti slišiš po hišah in po ulicah bolj nemško kot slovansko, napisi so večinoma nemški.

Občina se drži v slovanskih rokah samo še s pomočjo sosednjega Voloskega, ki tvori z Opatijo eno občino, in pa radi needinosti naših nasprotnikov Nemcev in Lahov. Ako bi se občina razdelila na Volosko in na Opatijo, potem bi prišla poslednja brez dvoma v nemške roke in bi bila nov most Velike Nemčije do Adrije — na skrajnem južnem koncu.

Dobro bi bilo, da bi se naselilo v Opatiji kolikor mogoče slovanskih obrtnikov. V Opatiji bi našel vsakdo zaslužka dovolj, kdor bi ga hotel iskati. Zaradi velikega naliva tujcev bi se tu slovanskim obrtnikom odprla najlepša bodočnost. Obenem bi pomagali varovati našo narodno posest.

Da je občina še slovanska, to je pokazala s krasnim vsprejemom slovanskih časnikarjev. Gostje so se pripeljali v soboto 14. maja z brzovlakom ob devetih in tri četrt zvečer. Na postaji v Matulju sta jih pozdravila župan sosednjega mesta Kastava, gospod M. Jelušič in župan Voloskega - Opatije, dr. Stanger, odgovarjal jim je tajnik osrednje zveze, gospod Hovorka. Tu so stali v dolgih vrstah na peronu hrvaški „Sokoli“ in kljub pozni uri mnogo občinstva. Ko so se peljali proti Opatiji, jih je narod burno pozdravljal in skoraj vse hiše, tudi tujcev, so se odele v zastave.

Drugi dan, v nedeljo, se je predpoldnem vršilo prvo zborovanje. Predsedoval je župan ljubljanski, g. Ivan Hribar, prvi podpredsednik je bil vseučilišni profesor krakovski, Zdziechowski, drugi pa hrvaški pripovednik Gjalski. Popoldne je bil slovesen banket in zvečer koncert, na katerem so zlasti uga-jale slovenske narodne pesni. V ponedeljek se je napravil krasen izlet po morju v Senj. Vspored zborovanj in vsebina govorov je dovolj znana iz poročil dnevnikov, radi tega jih tudi ni potreba naštevati.

Shod se je vršil in zaključil v najlepšem redu in soglasju. Včasih so se pri takih prilikah pojavila nesoglasja med posameznimi narodnostmi in strujami, sedaj tega ni bilo. Shod je bil, kakor se je poudarjalo pri nekem zborovanju, korak naprej v vzajemnosti slovanski. Seveda se še ni prišlo bogve kako daleč, niso se napravili veliki načrti in zveneče resolucije, a že to, da so se zastopniki vseh slovanskih narodov sešli na zborovanje in da je shod potekel v lepem soglasju, je pojav, ki nas mora navdajati z zadovoljnostjo. Storili smo korak naprej. Preko zvenečih fraz in splošnega sentimentaliziranja smo prešli k stvarnemu razmišljanju na praktično polje in tudi tu se ni kalilo soglasje. S tem moramo pri naših težavnih razmerah biti zadovoljni. Na svidenje torej na sedmem shodu slovanskih časnikarjev, ki se bo vršil v Galiciji ali pa na Hrvaškem! Dotlej pa vsak po svoje napredujmo!

Nekatere osebe na str. 376. bi utegnile čitatelje zanimati. Od leve strani v prvi vrsti sedi Holeček, podpredsednik „Osrednje zveze slov. časnikarjev“, urednik „Narodnih listov“ v Pragi, za njim gališki Rus Mončalovskij, poleg njega Lebedinskij. Potem sedi spredaj: Šandor Gjalski, znani hrvaški pisatelj (za njim dr. Fichtenholz, zastopnik „Peterburške brzojavne agenture“), ljubljanski župan Ivan Hribar (za njim stoji Hrvat Stjepan Radić), dr. Zdziechowski, vseučiliški profesor iz Krakova, in dr. Mazzura iz Zagreba (zadaj med njima Rus Markov). Zastopnik „Dom in Sveta“ je gospod L. Lenard, v predzanji vrsti drugi od okna sem. V zadnji vrsti drugi od leve strani je g. Šijački iz Beograda, balkanski dopisnik „Slovenčev“. Pod njim sedi g. Vergun, urednik „Slavjanskega vjeka“, na njegovi desnici Poljak Ostaszewski Barański, na levi Rus Ščavinskij.

L. L.

Z Balkana.

V Sofiji postavljajo velik spomenik ruskemu carju Aleksandru II., ki ga imenujejo Bolgari s hvaležnim srcem „carja spasitelja“, rešitelja od turškega jarma. Pri razpisu, žal, ni dobil nobeden slovanski umetnik naloge, da izvrši ta spomenik. Vse je prekosil italijanski kipar Zocchi, ki je spomenik izvršil v Rimu. Naša slika (str. 381.) kaže spomenik v delavnici, ob vznožju pa kiparja Zochija.

Med Bolgari, ki so si stavili nalogo, osvoboditi Makedonijo turškega nasilstva, se najbolj imenuje Cončev, (glej sliko str. 372.). Vedno se vrše manjši boji, noben dan ne mine brez krvi. Kdaj bo konec temu neznosnemu stanju? Kreta se je osvobodila turške vlade in je proglasila za svojega vladarja grškega kralja Jurija (str. 373.). Da bi tudi Slovani na Balkanu začeli svobodneje dihati in dobili pogojev za kulturni razvoj, ki bi jih povzdignil v vrsto omikanih narodov!

„Bolgarskoto knjižovno društvo“ je izdalo krasno knjigo „Josif I, ekzarh bolgarski (1877—1902).“ Jubilejna knjiga je luksuriozno opravljena.

Panteli Kisimov. Pred nedavnim so Bolgari izgubili P. Kisimova, enega izmed majhnega števila tistih mož, ki imajo velike zasluge za bolgarsko narodno probujenje. Kisimov je bil skromen, neumoren delavec, ki nikoli in nikjer ni iskal svoje koristi. Rojen je bil leta 1832. v Trnovu in vzgojili so ga grško-bolgarski učitelji; že kot mladenič je buditel narodno zavest; agitiral je zoper grški vpliv na Bolgarskem in zlasti zoper turško vlado. Pisal je dopise v carigradske liste (od leta 1854.); udeležil se je bolgarske vstaje l. 1866. in tudi pozneje l. 1862. Ker je bil za voljo tega v nevarnosti, je bežal v tujino. Tudi na tujem Kisimov ni pozabil svoje zatirane domovine; pisal je brošure, urejeval časnike, ustanavljal društva ter pisal spomenice sultanu in Mithad - paši. Vsled

RUSKO TABORIŠČE.

amnestije se je vrnil v domovino, toda ni trajalo dolgo, in moral je zopet bežati v Bukarešt. Ko je bila Bolgarija prosta, se je zopet vrnil, a politične burje so ga tretjič prisilile, da zapusti domovino. Ko je na Bolgarskem postalo normalno politično življenje, se je vrnil v domovino in je sprejel majhno državno službico. V zadnjem času je Kisimov objavljial svoje spomine pod naslovom „Istoričeski raboti“ v mesečniku „Blgarska Sbirka“, kateremu je bil stalen sotrudnik. Ti spomini so dragocen prispevek k zgodovini bolgarskega probujejuja.

Slovanska folkloristika. Bolgari imajo za narodopisne razprave veliki „Sbornik“ za narodni umotvorenija, nauka i knižina“, ki je lani završil svojo dvajseto knjigo. Malorusi imajo „Etnografičnij zbirnik“. Izdaje ga entnografska komisija „Naukovogo tovaristva imeni Ševčenska“. XVI. knjiga prinaša „Galiccko - ruski narodni pripovidki“, ki jih je zbral dr. Ivan Franko. Poljaki izdajejo časopisa „Łud“ in „Wysła“. Rusko „Imperatorskoje geografičeskoje obščestvo“ ima svoj oddelek za etnografijo, ki izdaja časopis „Živaja Starina“ (urednik V. I. Lamanskij).

Vladimir Važarov - Blěskov, mlad bolgarski pesnik, je po težki, dolgi bolezni umrl. Rojen je bil 15. majnika leta 1886. in že kot 14-leten mladenič je začel svojo književno delavnost; pisal je verze, kratke povesti ter je umrl s peresom v roki. Dvajset dni pred smrtjo je še napisal „Poslědnjata si pěsen“. Važarov je bil sotrudnik skoraj vseh bolgarskih leposlovnih listov, zlasti pa mladinskih. Ljubil je naravo neizrekljivo in jo je najrajši opeval; v nji je dobival tolažbe za tugo, ki veje iz vseh njegovih še tako navdušenih pesni. Mir na prahu mu! *Fr. Št.*

Petdesetletnico ustanovitve je praznoval dné 21. maja knjigotrški zavod Daneva v Plovdivu, ki ima velike zasluge za bolgarsko književnost.

Bolgarski knez Aleksander. Bivši nemški polkovnik von Kleber bo, kakor „Bolg. Sbirka“ poroča, izdal obširno zgodovino življenja in vladanja bolgarskega kneza Aleksandra Batemberga. Delo bo

spisano na podlagi dozdej neobjavljenih listin in dopisov. Pisatelj med drugim javlja, da bo ta knjiga postavila v novo svetlobo ravnanje ruske diplomacije napram Bolgariji in knezu Batembergu.

☞

Rusija.

Od mukdenskega poraza se obe sovražni armadi pripravljata zopet na nov velik boj. Japonci hočejo rusko armado popolnoma uničiti in nato oblegati Vladivostok. Novi vrhovni poveljnik ruski general Linjevič pa se z vso previdnostjo utrjuje in organizira svojo vojsko. V Vladivostoku je zdaj glavni poveljnik general Kazbek, ki ga čaka težka naloga braniti trdnjavo proti napadavcem.

Drugo rusko brodovje pod admiralom Roždestvenskim in tretje pod admiralom Nebogatovom sta se združili v Kitajskem morju in šli naravnost proti severu, da dosežeta Vladivostok. V morski ožini pri otoku Cušimi ji je čakalo japonsko brodovje pod admiralom Togom in razvila se je grozna bitka dne 27. maja. Prva poročila o velikem ruskem porazu so strašna. Admiral Roždestvenskij je imel nalogo, da oslabi japonsko brodovje toliko, da bo japonska premoč na morju zlomljena. S tem bi bil dosežen glavni namen te vojske. A če so resnična sedanja prva poročila, bi bila uničena ruska morska sila, v neskončno škodo te nesrečne države.

Tačas se izkuša Rusija doma prenoviti. Carski ukaz daje svobodo raznim veroizpovedanjem, in s tem je ustrezno tudi katoličanom, ki so doslej trpeli pod pritiskom pravoslavnega uradništva. Porazi v Aziji so strli vsemogočnost ruske birokracije, saj je jasno, da je njena slaba uprava povzročila večinoma te razmere, vsled katerih trpi zdaj vsa država. Dobra posledica tega je večja strpnost proti katoličanom in Poljakom. Dal Bog, da bi ruska država prerोजना dobila ono novo notranjo silo, ki bi ji dala preboleti grozne rane sedanjih usodnih udarcev!

Slovanske starožitnosti prof. dr. Niederla so izšle v ruskem prevodu.

Knjigarnja Naukovoho Tovaristva im. Sevčenka. Minila je doba, v kateri je bilo mogoče malorusko književnost „na tački zabrati“. Maloruska književnost je že tako velika, da je bilo treba pred nedavnim v Lvovu ustanoviti bukvarno pod zgornjim naslovom. Knjigarnja je moderno urejena in njen izkušeni vodja, g. Dermalj jo vodi zelo spretno. Knjigarnja ima v zalogi vse maloruske knjige, brošure in časnike, dalje književne novosti poljske, ruske, francoske, nemške in dr. Nahaja se v Lvovu, Teatralna ulica št. 1.

Usoda lista „Novyj Kraj“ v Port Arturju. Preden je Port Artur padel, je izhajal tam ruski list „Novyj Kraj“. Kako se je temu listu godilo v zadnjem času, poročajo sedaj „S. Pet. Věd.“ — Uredništvo je bilo nastanjeno pri luki, v kraju, ki je bil najbolj izpostavljen obstreljavanju sovražnika. Uredništvo je opravljalo svoj posel doslovno pod točo bomb in šrapnelov. V uredništvo padajoče bombe so večkrat poškodovale tiskarske stroje in list ni mogel pravilno izhajati. Nazadnje je bila uredniška hiša tako razstreljena, da ni ostal kamen na kamnu; nekoliko stavcev je bilo ubitih in vsi stroji pokvarjeni. Po čudnem naključju je ostal cel samo en majhen ameriški tiskarski stroj. List je začel za nekoliko dni po tej nesreči zopet izhajati. Uredništvo se je preselilo v novo hišo, kamor so prenesli omenjeni ameriški stroj, in list je izhajal v obliki listovnega papirja. Ko je zmanjkalo belega papirja, so tiskali „Novyj Kraj“ na rumenem, rdečem ali zelenem papirju, v kakršnega se zavija blago. Sotrudniki lista so bili častniki, bravci so bili častniki, vojaki in prebivalstvo, kar ga je ostalo v Port Arturju. Ker ni

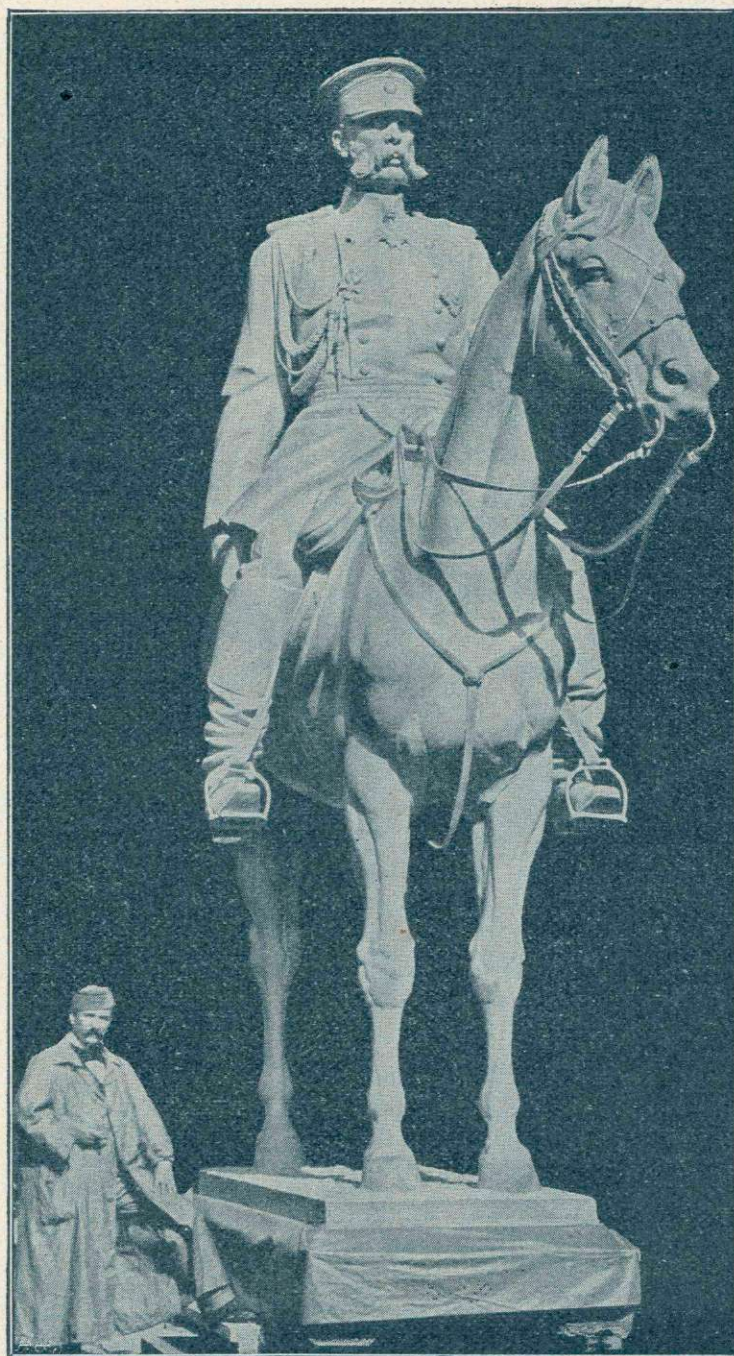
bilo namreč poročil iz zunanjega sveta, se je vsebina lista skrčila na najmanjši obseg. „Novyj Kraj“ je prinašal poročila o vojski, opise bitk, kratke povestice po večini iz vojaškega življenja in veliko število nekrologov. Med inserati so zavzemala največ mest naznanila o dražbi zapuščin ubitih častnikov. Zgodilo se je, da so kitajske džunke včasih pripeljale stare japonske in kitajske časnike; njih vsebino so preveli in tako list napolnili s poročili o dogodkih,

ki so se vršili izven zidov portarturskih nekoliko mesecev prej. List je izhajal do konca dni Port Arturja in je prenehal izhajati s padcem trdnjave.

„Statji po slavljanovêdeniju“. Pod uredništvom V. I. Lamanskega je začel izhajati ruski znanstveni časopis, ki se hoče baviti s splošno slavistiko in pozivlje k sodelovanju tudi izvenruske slovanske in zapadno-evropske učenjake. Lamanskij hoče, da bi imeli Slovani v svojih jezikih list, ki bi se mogel kosati z Jagičevim „Archivom für slavische Philologie“, ki je pisan v nemškem jeziku. A neče-usiljevati ruskega jezika za splošni književni jezik, ampak sprejema članke v vseh slovanskih narečjih in tudi v zapadno-evropskih jezikih.

K Schillerjevi stoletnici.

Spomenik carja Aleksandra II. Osvoboditelja za Sofijo.

(Ob vznožju kipar Zocchi.)

Z velikim hruščem so praznovali prošli mesec Nemci stoletnico Schillerjeve smrti. Povsod slavnosti, predavanja, spomeniki, proslavljanje nemškega veleuma...

Če se ne oziramo na očitne stranske namene pri teh prireditvah, nam pa razkrivajo te Schillerjeve slavnosti jako interesanten pogled v duševni razvoj nemškega naroda samega. Tudi pred 46 leti so Schil-

lerja slavili ob stoletnici njegovega rojstva, a vendar ni nobene primere med tedanjo navdušenostjo in med sedanjo. V tej dōbi je nemški narod dobil jasne smotre, je svojo moč osredotočil k gotovim političnim in kulturnim namenom, in s tem je zrasla veljava vsemu, kar imenuje Nemec svojo duševno last.

Schillerja so slavili vsak po svoje: Eni so ga proglašali kot kristjana, celo kot napol-katoličana, drugi so občudovali staropoganski klasicizem, ki zveni iz njegovih verzov; tu so ga slavili kot narodnjaka, tam so ga citirali kot anarhista in sovražnika tiranov. In nikomur ni bilo težko najti pri Schillerju kaj sebi sorodnega, kajti v njegovih delih se križajo najrazličnejše ideje.

Pa ravno to, da so iskali v Schillerju idej splošne, nepobitne veljave, nas uči, da nova dōba ni mogla dati nadomestila staremu klasicizmu z vsemi svojimi novimi strujami. Schiller je med velikimi nemškimi pisatelji eden onih, ki so najbolj oddaljeni od nazarjanja nove umetnosti, in zdi se nam, da vidimo ob vstajenju Schillerjevem tudi že preropenje in obnovenje njegove pesniške smeri. In to bo konec „moderne.“

Goethe.

Schiller.

Goethe-Schillerjev spomenik v Weimaru.

Moderna je šla čisto druga pota nego so jih hodili veliki zastopniki klasične umetnosti. Klasicizem vidi zadnji smoter umetnosti v izražanju idealne vsebine, v nadčutnosti in v vzvišenih mislih, tako da

tvarina skoro izgine v duševnosti. Klasicizem je plod truda in neprestane samovzgoje. Prirodna nadarjenost mu daje le temelj, na katerem gradi, samo snov, iz katere vpodablja vedno vzvišenejše umotvore. V

Jules Verne.

klasicizmu vidimo neprestano stremljenje navzgor, on se bojuje proti nizkosti in subjektivizmu ter se povzpenja do občečloveške splošnosti.

In novodōbna struja? Namestu objekta je postavila subjekt, namestu ideje ji služi samo čutni mik. Ves njen smoter je le v tem, da vzbuja fiziološke občutke. Vtopila se je v čutnost in izgubila tako ves zmisel za umstvenost, da se v svoji slabotnosti celo roga zdravemu mišljenju. Patologijo je povzdignila moderna do umetniške veljave, a pri tem je izgubila zdravje; iščoč bolezni se je sama inficirala in tava v svoji slabosti proti nejasnemu koncu. Izginila je moč, izsesana je sila, in slaboten umetniški rod pozikša svoje sile v bolehnih proizvodih, v katere lije najvišji tehniški napredek, ki pa ne more nadomestiti nobene ideje. Klasiki so delali za večnost in za človeštvo, moderni impresionisti pa sanjajo zase in za trenotek. Pri klasikih je vladal um nad čutnostjo; moderna pa je to razmerje preobrnila do histerije.

In danes slavé Schillerja! To je slovesno priznanje, da stoji klasicizem še vedno nad drugimi slovstvenimi strujami. Posamezne mode imajo svoje goreče pristaše, a to, kar združuje vse k mirnemu občudovanju in k umetniškemu vžitku, je jasna umerjenost klasicizma.

Marsikateri kritiki so šli predaleč, ko so zasledovali v Schillerju „preobrat h katolicizmu“. Reš je, da se dobe pri njem motivi, ki izražajo katoliško mišljenje in čutenje tako lepo, da čutimo iz teh verzov tudi gorkoto za te ideale vnetega pesniškega srca. A ta ljubezen Schillerjeva je bila vselej le estetična in ni temeljila v prepričanju. Kot vrhovno vodilo umetnosti je postavil estetično vzgojo ljudstva po umetnosti in zato ni mogel prezreti velike estetične vrednosti katoliških vzorov. Njegov kulturni

program je vseskozi estetičen, a lepo mu je to, kar pozdiguje človeka iz telesne čutnosti do umstvene svobode moralnega bitja. In v tem gre vzporedno s katolicizmom; večkrat se mu tako približa, da se skoro zdi že na njegovi poti, a se zopet loči v stran vsled svoje negotove smeri.

Schiller je umrl 9. maja 1805. Dosegel je samo dobro polovico Goethejeve starosti. Zato vidimo v njem le kvišku stremečega, izpopolnjujočega se duha; nimamo pa pred seboj celega popolnega razvoja. Morda bi se bil njegov idealizem še bolj izčistil in dobil konkretnjšo obliko. V tem pa je Schiller postal pravi kažipot umetnosti vseh časov, da je ni smatral kot igro strasti in okusa, kot kratkočasno zabavo ali užitek mikavne nasladnosti. Umetnikom in pesnikom je klical:

Der Menschheit Würde ist in eure
Hand gegeben,
Bewahret sie!
Sie sinkt mit euch! Mit euch wird
sie sich heben!
Der Dichtung heilige Magie
Dient einem weisen Weltenplane,
Still lenke sie zum Ozeane
Der grossen Harmonie! *Dr. E. Lampe.*

Jules Verne, znani francoski pisatelj, je dne 24. marca umrl v Amiensu. Gotovo ni omikanega človeka, ki ne bi bil čital Vernovih romanov, ki imajo navzlic svoji fantastičnosti znanstveno podlago. — Jules Verne je bil rojen 8. februarja 1828. v Nantu; v mladosti je bil jurist, pozneje dramatičen pisatelj, ali ko je leta 1866. po svojem prvem romanu „Pet tednov v zrakoplovu“ postal popularen, se je posvetil samo pisateljskemu poklicu ter je pisal svoje zanimive romane „brez ljubezni“. Svoje bravece je vodil po raznih čudovitih potih na mesec ali globoko pod morsko površino, v sredo zemlje ali pa med oblake. Tehnika Vernovih romanov je seveda bolj tehnika nego umetnost, ali njegova domišljija je bila silno bujna. Obravnaval je skoraj vse vednostne stroke, tudi socialne probleme je reševal, in zaradi tega ni čudno, da je spadal k „nesmrtnikom“ francoske akademije. Zanimivo je, da ta mož, ki je svoje bravece vodil na mesec, na skrite otoke itd., sam ni bil prijatelj potovanja. Verne je poznal samo svoj rojstni kraj Nantes, potem Pariz in Amiens, kjer je prebival. Imel je sicer svojo ladjo, ali vozil se je samo ob obrežju bretonskega, dalje ni prišel. Ribji lov s trnkom je smatral za skrajno sirovost. Na lov ni hodil od tistega časa, kar je nekoč v svoji mladosti po nepazljivosti zadel žandarja in je bil radi tega kaznovan. Alkohola ni vžival nikoli in se je vselej čutil, kako se more človek vpijati. V starosti je Verne navadno sedel pozimi pri peči, poleti pri odprtem oknu ter je literarno delal natančno kakor stroji.

Kratka brzojavka ali pa zanimiva novost v časniku mu je ponudila gradiva za nov roman. Preden je začel pisati nov roman, je natančno proučil zemljevide in znanstvena dela. V starosti je Verne oslepel.

Ženski obzor. Gospa Curie, ki je iznašla „radium“, je bila imenovana za načelnico fizičnega laboratorija v pariškem naučnem vseučiliščnem oddelku. — V Karkasonu na Francoskem je nastopila pred porotnim sodiščem mlada odvetnica, gospodična Kelande kot zagovornica dekleta, ki je bilo obtoženo radi detomora, in je dobila pravdo. — Kitajka Čan-sučaj, ki je nedavno dobila diplom doktorice zdravilstva, je začela svojo zdravniško prakso v Pekinu. — V Novem Yorku je bila pred kratkim imenovana prva šolska nadzornica. — Ženski zdravniški zavod v Petrogradu je bil povišan na vseučilišče; letni izdatki zanj so se sedaj pomnožili od 86.000 rub. na 139.000 rb. — Letos bo v Petrogradu shod zdravnic, ki se bodo posvetovale, kako bi se vpeljale zdravnice kot učiteljice nele v ruske ženske zdravniške zavode, ampak sploh v vseučiliške zdravniške oddelke.

Amalija Skram. 16. marca je v Kodanju umrla norska pisateljica Amalija Skram. A. Skram ni bila mnogim bravcem simpatična. Očitali so ji, da je trmasto in celo nalašč utajevala žensko individualnost. To očitje pa je bilo krivično. Njen brezobzirni naturalizem ni bil umeten, ampak le nasledek njenega težkega, trdega življenja. A. Skram je spisala mnogo novel in romanov; njeni najodličnejši romani so: „Profesor Jeronim“ (iz ozračja norišnice), otroški roman „Doraščevanje“ in „Ljubljenec bogov“. Knjige Skramine so trde in po svoji zunanji brutalnosti na prvi pogled presenetijo, risanje značajev je izborna, subtilno in psihološko utemeljeno.

Japonski pisatelj Okakura-Kakuzo je objavil v angleškem jeziku pisano razpravo pod naslovom „The Awakening of Japan“ (Probujenje Japonske). Pisatelj dokazuje, da izvira hitri napredek Nove Japonske naravno iz njene zgodovine, vere, umetnosti in tradicije. Takozvane „rumene nevarnosti“ ni. Okakura piše tudi o bodočnosti Vzhoda ter naglaša s priznanjem vpliv krščanstva na socialne razmere in omiko na Japonskem.

Anglež Robert Hunter je izdal spis „Poverty“ (Revščina), v katerem razpravlja o revščini, ki vlada danes v Zedinjenih državah ameriških. Pisatelj trdi, da v Zedinjenih državah ameriških nima 10 milijonov ljudi potrebnega živeža, obleke in stanovanja.

Boj za pravopis. Nameravana izprememba francoskega pravopisa je zadela na hud odpor. „Le Beffroi“, glasilo za književnost in umetnost, ji je napovedal boj, in ustanovila se je liga za branbo dosedanjega pravopisa.

Ameriško časopisje. V Združenih državah izhaja 22.312 časnikov, tako da pride eden na 3400 prebivavcev, to je primeroma pol več kakor v Evropi, kjer pride en časopis na 7500 ljudi. Velika večina je pisana angleško, a listi izhajajo še v 40 drugih jezikih

Ivan Kuncevič, urednik in v zadnjem času tudi lastnik maloruskega humorističnega lista „Komar“ je dné 17. sušca v Lvovu umrl. Že takrat ni bil Kuncevič zdrav, ko je pred nekoliko leti ustanovil list „Komar“, a navzlic temu je z vsemi svojimi močmi

General Kazbek,
poveljnik v Vladivostoku.

pridno delal, da bi se preživil. Dasi je trpel fizično in večkrat tudi gmotno, je vendar s svojim neprisljnim humorjem osladil bravcem „Komarja“ marsikatero uro. V zadnjem času, ko se mu je bolezen shujšala, je predal uredništvo lista drugim rokam, a zmirom se je še podpisaval kot lastnik „Komarja“. Zemlja jemu perom i vičnaja pamjat!

Japonska knjižnica v Evropi. Največja zbirka japonskih knjig in časopisov je sedaj na Švedskem; njen posestnik je bil pred tremi leti umrši potovavec in učenjak N. A. Nordenskjöld. Knjižnica, ki je tekom let narasla na 7000 zvezkov, je bila ustanovljena v tisti dobi, ko je bil Nordenskjöld prvokrat z Vego na Japonskem. Tam se je slučajno seznanil z dijakom, ki je bil v veliki denarni zadregi; kupil je od njega vse knjige in mu dal še denarja, da bi hodil po celi Japonski ter pokupil vse, kar dobi dragocenega. Tako je Nordenskjöld zbral književni zaklad, ki so mu ga sami Japonci zavidali. V knjižnici se nahajajo ne le knjige iz nove dobe, ampak tudi rokopisi iz vseh dob in strok japonske književnosti.

Zgodovina madjarskega časnikarstva. Prvi madjarski časnik ni izšel v Debrecinu niti v Segedinu niti v Kečkemetu, ampak — satira usode — v mestu

zasmehovanih Kraxelhuberjev, v Požunu, dné 1. januarja l. 1780. Njegov naslov je bil „Magyar Hirmondó“; urejeval ga je Matej Rát. (Prvi slovaški politični list „Prešpurské slovenské noviny“, ki ga je izdajal mestni uradnik Danijel Tállay, je izšel 1. julija 1783.) Drugi madjarski list je začel izhajati 8. okt. 1788 v Budimpešti pod naslovom „Magyar Mercurius“; to je bil prvi madjarski list, ki je izhajal redno, dvakrat na teden. Tretji madjarski časnik je začel izhajati tudi v Budimpešti dné 2. julija 1806 in je imel daljše življenje. Leta 1830. je bilo že deset madjarskih listov; deset let poznej, ko je jel madjarski šovinizem že močnejše vzdigovati glavo, je bilo 30 madjarskih listov. V letih 1848.—1849. je bilo 86 madjarskih listov, ki so se l. 1850. skrčili na 9, toda že l. 1854. jih je že zopet bilo 20. Potem je vedno raslo njih število. Začetkom l. 1868. jih je bilo 65; 1872—198; 1882—412; 1892—676; 1902—1205.

Fr. Št.

La petite Revue. Dva gimnazijska profesorja iz Kragujevca v Srbiji, M. Majzner in Ž. Tomić, sta prišla na interesantno misel in sta vzbudila v Kragujevcu francoski list z zgornjim naslovom. Naloga listu je, da oživi kar največje zanimanje za francoski jezik in da podpira učenje tega jezika v Srbiji. Do-

Nemška prosveta.

Po francoski karikaturi.

zdaj je že izšlo nekoliko števil z večinoma kratkimi sestavki iz poezije in lepe proze. Zraven zanimivega berila podajata urednika še majhen priročen besednjak, ki obsega besede iz objavljenih sestavkov, ter malo frazeologije in začetniške konverzacije.

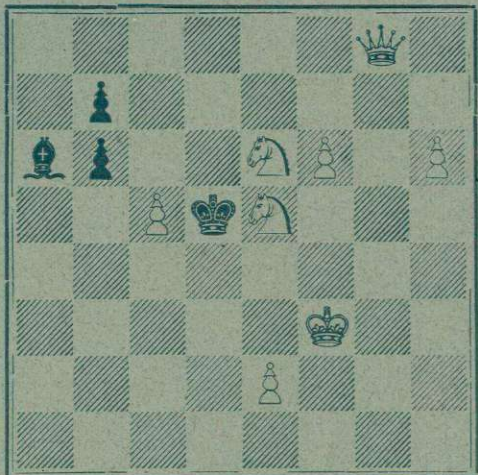

ŠAH.

Naloga 188.

A. Uršič.

4. darilo Schweiz. Schachverein T.

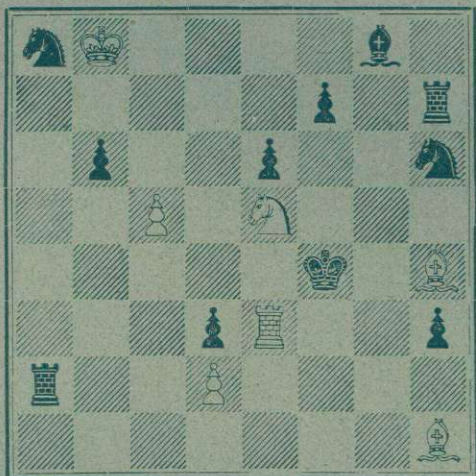

Mat v tretji potezi.

Naloga 189.

A. Uršič.

Častno priznanje Brighthona III. Bl. turnier.

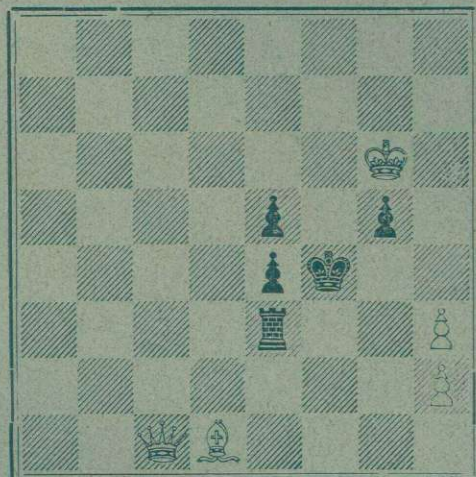

Mat v tretji potezi.

Naloga 190.

Kohtz in Kockelkorn.

(„Das Indische Problem.“)

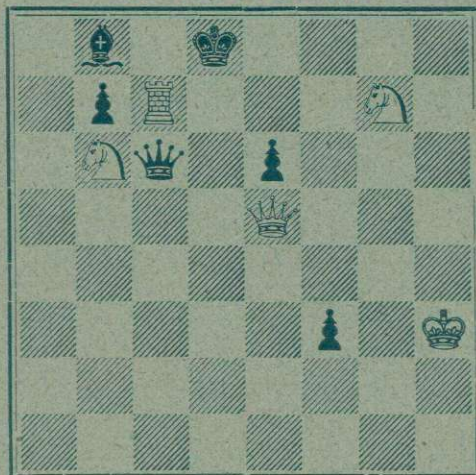

Mat v tretji potezi.

Naloga 191.

B. Přikryl.

(Lidové noviny.)

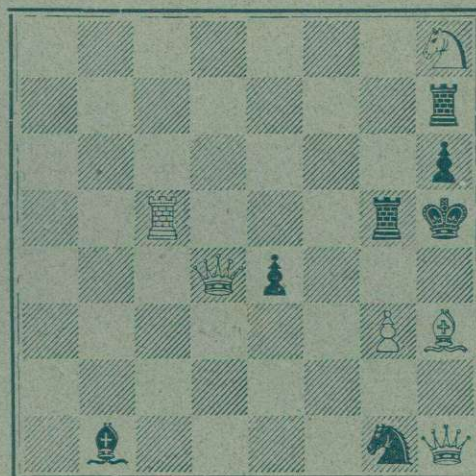

Mat v drugi potezi.

Naloga 192.

(O. Kunětický.)

(Neděle.)

Mat v drugi potezi.

Razno.

Danes ne podajemo nobenega originala, vendar so naloge za naročnike „Dom in Sveta“ nove. — Nagrado za rešitev smo prisodili vlč. g. I. Kokošarju, mestnemu župniku v Gorici, ki je poleg rešitve dodal tudi diskusijo nalog. Multi sequantur! V mednarodnem turnirju za 3 zložke, prirejenem po „Schweiz. Schachverein“, je dobil naš sotrudnik A. Uršič 4. nagrado. (Glej nalogo zgoraj!)

Rešitev nalog v št. 3. 1905.

Nal. šte. 176.: Namenjeno 1. Lc8, gre pa tudi 1. Dg4+. Žal! Nal. 177. 1. Dd2 ♖, 2 D, L, S p mat. Nal. 178. 1. Da1, L×b7; 2. Th7! L×c6 mat. — 1. L×d7; 2. Tb1+! L×c6 mat. Nal. 179. 1. Dh2 ♖ 2. D, S p mat.

P. n. naročnikom.

Cenjene naročnike prav vljudno prosimo, naj obnovijo naročnino za drugo polletje. Oni pa, ki so te dni prejeli opomin za zaostalo naročnino, naj isto čimprej poravnajo.

Uredništvo „Dom in Sveta“.

Našim sotrudnikom. Častite p. n. sotrudnike prosimo, naj ne pošiljajo svojih spisov na splošni naslov „Uredništvu Dom in Sveta“ ali „Upravništvu“ v Marijanišče, marveč leposlovne stvari naravnost dr. Mihaelu Opeka — Hôtel Union (ne več Komenskega ulice), znanstvene ter ilustracijske pa dr. E. Lampetu, Kopitarjeve ulice št. 2.

Listnica uredništva. Gg. sotrudnikom „Jugoslovanskega Almanaha“: Vprašujete nas, kaj je z „Jugoslovanskim Almanahom?“ Ne vemo. Pri kronanju kralja Petra so sklenili, da ga izdadó, in da bodo v njem zastopani vsi jugoslovanski narodi. Slovenci so sklenili, da priobčijo svoje spise v treh oddelkih, ker so „moderni“ rekli, da oni ne morejo skupno nastopiti z drugimi strankami. Napovedovali so, da bodo spisali za „Almanah“ politično zgodovino Slovencev, da bodo v njem napadli „Družbo sv. Mohorja“ in „Družbo sv. Cirila in Metoda“ itd. Mi smo glasovali sicer za skupni smoter vseh Slovencev, ko smo pa slišali o teh naklepih, smo bili slednjič veseli, da nas „moderni“ tako temeljito zaničujejo in se branijo naše družbe. Pod streho jih je vzel s socialnimi demokrati vred „Ljubljanski Zvon“, ki si misli menda na ta način podaljšati življenje. Slovenci so odposlali svoje spise. „Dom in Svetovci“ so poslali natančno toliko, kolikor jim je bilo odmerjenega prostora; razsodniki so bili gg.: Finžgar, dr. Opeka in dr. Lampe. „Moderni“ so se hvalili, da so poslali trikrat več, vse originalno in protireakcionarno! A Almanaha ni hotelo biti! „Ljubljanski Zvon“ je takoj našel vzrok, zakaj ga ni! „Dom in Svet“ je kriv — je dejal. Seveda, kdo drugi? To soglaša z logiko „modernih“. Almanaha pa še zdaj ni, dasi je preteklo že pol leta. Trdijo, da so krivi Bolgari, ki nečejo Srbom poslati svojih spisov. Sicer se pa zdi, da je tudi v Belgradu jako padlo prvotno navdušenje. Kralj Peter kupuje topove in puške in menda nima posebnega veselja, da bi izdajal knjige jugoslovanskim pisateljem — modernim in nemodernim, naprednim in nazadnjaškim. Saj so dobili redove! Kadar izvemo, kaj je z rokopisi, sporočimo! Dotlej — upajmo v jugoslovansko bodočnost!

SKRIVALNICA.

Kje je ribič?